

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andrej Perger

**OSKRBA ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA V LJUBLJANSKI
POKRAJINI**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Andrej Perger

Mentor: doc. dr. Vladimir Prebilič

**OSKRBA ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA V LJUBLJANSKI
POKRAJINI**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

OSKRBA ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA V LJUBLJANSKI POKRAJINI

Po nemški zasedbi Ljubljanske pokrajine septembra 1943, se je iz nekdanjih enot MVAC vzpostavilo Slovensko domobranstvo. Njegova glavna naloga je bila boj proti partizanom in je bilo organizacijsko priključeno sistemu nemške policije in SS enot. Domobranstvo je vodil nemški Vodstveni štab, kateremu je bil podrejen nemški Organizacijski štab, le-temu pa slovenski Organizacijski štab, ki je skrbel za novačenje prostovoljcev, za administrativne zadeve povezane z domobranstvom ter za oskrbo domobranskih enot, ni pa imel pooblastil za poveljevanje enotam in njihovo uporabo v boju. Finančna sredstva je domobranstvu sprva zagotavljala Pokrajinska uprava, kasneje pa oskrbovalni urad nemških SS in policijskih enot, ki so skrbele tudi za materialno oskrbo domobranskih enot. Oskrba je bila slabo urejena, neredna in nezadostna, zato so morale enote in posamezniki improvizirati ter se zatekati k raznim oblikam samooskrbe od katerih so bile najpogostejše: Pridobitev potrebnih dobrin s strani civilnega prebivalstva bodisi z odkupom bodisi z zaplembo, iskanje notranjih virov in rezerv ter uporaba vojnega plena.

Ključne besede: Oskrba, Ljubljanska pokrajina, vojaške enote, Slovensko domobranstvo, Organizacijski štab.

SUPPLY OF SLOVENIAN HOMEGUARD UNITS IN LJUBLJANA PROVINCE

Slovenian homeguard emerged from preceding MVAC units, after German occupation of Ljubljana province in september 1943. Its main task was battle against partisans and it was a part of German SS and police units. Homeguard was led by German Leadership staff its subordinates were German Organisational staff and Slovene Organizational staff which main tasks were recruitment of new members, administration work and supply of Slovene homeguard. Staff did not have authority to command units and use them in battle. Financial means for Slovenian homeguard were provided by Provincial administration and later by provision office of German SS and police units which also took care of material supply for homeguard units. Supply was poorly led, irregular and inadequate. This forced units and individuals into improvisation and selfsupply. Most frequent ways of selfsupply were: Getting things from civilians either buying them or seizing them, finding internal means of supply and usage of war prey.

Keywords: Supply, Ljubljana province, military units, Slovene homeguard, Organisational staff.

KAZALO

1. UVOD	7
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	8
2.1 Cilji in namen naloge	8
2.2 Hipoteze	9
2.3 Uporabljene metode	9
2.4 Struktura analize	10
2.5 Temeljni pojmi	10
2.5.1 Logistika, oskrba, intendantstvo	10
2.5.2 Ljubljanska pokrajina	13
2.5.3 Vojaške enote v Ljubljanski pokrajini v času	
II. svetovne vojne	14
2.5.3.1 Vaške straže, MVAC in Bela garda	14
2.5.3.2 Italijanske zasedbene sile	16
2.5.3.3 Enote nemških zasedbenih sil	17
2.5.3.4 Četništvo	18
2.5.3.5 Partizanska vojska	20
3. SLOVENCİ OD KONCA I. SVETOVNE VOJNE DO KAPITULACIJE ITALIJE	22
3.1 Slovenija pred II. svetovno vojno	22
3.2 Okupacija Jugoslavije in razkosanje Slovenije	25
3.3 Ljubljanska pokrajina med italijansko okupacijo	27
4. SLOVENSKO DOMOBRANSTVO	30
4.1 Kapitulacija Italije, prihod Nemcev in ustanovitev operacijske cone "Jadransko primorje"	30
4.2 Vzpostavitev Slovenskega domobranstva	32
4.3 Organizacijski štab Slovenskega domobranstva	36
4.4 Enote Slovenskega domobranstva	40
4.5 Oborožitev enot Slovenskega domobranstva	44
4.5.1 Puške	45
4.5.2 Brzostrelke	46
4.5.3 Puškomitraljezi	46
4.5.4 Mitraljezi	46

4.5.5 Pištole in revolverji	47
4.5.6 Ročne bombe	47
4.5.7 Minometi	47
4.6 Slovensko domobranstvo: vojska ali policija?	48
5. OSKRBA ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA	50
5.1 Financiranje Slovenskega domobranstva	50
5.2 Oskrba z orožjem	63
5.3 Oskrba s hrano	73
5.4 Oskrba z obleko in ostalo opremo	75
6. USODA DOMOBRANSTVA PO KONCU VOJNE	80
7. PREVERJANJE HIPOTEZ	81
8. SKLEP	84
9. SEZNAM LITERATURE	86
9.1 Monografske publikacije in zborniki	86
9.2 Enciklopedije, slovarji in leksikoni	88
9.3 Arhivski viri	89
9.3.1 AS 1877 fond SD	89
9.3.2 AS1851 fond GŠ NOV in POS	93
9.3.3 AS 1827 fond KUZOP	94
9.3.4 AS 1876 fond PVZ	95
9.3.5 AS 1897 fond Šef PU v LJ, S	95
9.4 Časopisni članki	95
9.5 Internetni viri	96

SEZNAM SLIK

Slika 2.1: Okupacija Slovenije _____	13
--------------------------------------	----

SEZNAM TABEL

Tabela 5.1: Predračun izdatkov za plače domobrancev do konca leta 1943 _____	53
Tabela 5.2: Prejemki domobrancev po činih od 1.1.1944 _____	55
Tabela 5.3: Primerjava mesečnih prihodkov domobrancev konec leta 1943 z letom 1944 _____	57
Tabela 5.4: Primerjava stroškov za plače domobrancev med letoma 1943 in 1944 _____	58
Tabela 5.5: Poročilo o stanju orožja in municije 63. čete na dan 15. maja 1944 _____	69

SEZNAM KRATIC

AS – Arhiv Slovenije

GŠ NOV in POS – Glavni štab Narodnoosvobodilne vojske in Partizanskih odredov Slovenije

IMADE – International military and defence encyclopaedia

JVvD – Jugoslovanska vojska v domovini

KA – Katoliška akcija

KPJ – Komunistična partija Jugoslavije

KPS – Komunistična partija Slovenije

KUZOP – Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev

MVAC – Milizia volontaria anticomunista

OF – Osvobodilna fronta

PVZ – Policijski varnostni zbor

SD – Slovensko domobranstvo

SHS – Srbi, Hrvati in Slovenci

SLS – Slovenska ljudska stranka

SNOO – Slovenski narodnoosvobodilni odbor

SNV – Slovenska narodna vojska

SS – Schutzstaffel

SSKJ – Slovar Slovenskega knjižnega jezika

Šef PU v LJ, S – Šef pokrajinske uprave v Ljubljani, Sekretariat

VOS – Varnostnoobveščevalna služba

VST – Veliki slovar tujk

1. UVOD

Slovenci bomo letos praznovali 17. obletnico samostojnosti. Leta 1991 smo prvič v vsej narodovi zgodovini dobili lastno državo. Temelji naše državnosti so bili položeni z Majniško deklaracijo. V njej smo Slovenci sploh prvič javno pomislili, da si mogoče zaslužimo lastno državnost oziroma da smo je vredni. Potem je prišla 1. svetovna vojna, ki je bila za nas prva prava domovinska vojna. Naši fantje so na Soškem bojišču zagrizeno branili očetnjava in jo tudi obranili. Po vojni je slovenski politični razvoj doživel prelomnico, saj smo bili prvič priznani kot državotvorni narod in sovladali s Hrvati in Srbi, najprej v okviru države Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS), kasneje pa v okviru Kraljevine SHS, ki se je nato preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Najbolj je bila posrečena prva tvorba, torej država SHS, v kateri smo imeli Slovenci celo ključno vlogo. Žal pa novi državi politične okoliščine niso bile naklonjene in bili smo dobesedno prisiljeni, združiti se s kraljevino Srbijo. Je pa čas po vojni za Slovence kot narod pomenil korak nazaj, saj smo bili razdeljeni med štiri države: Jugoslavijo, Avstrijo, Madžarsko in Italijo. Vse so nas tako ali drugače zatirale. Jugoslavija predvsem politično, medtem ko so druge tri izvajale intenzivno asimilacijo. Začetek največjega spopada v človeški zgodovini smo dočakali razdeljeni, vendar nas je prav vojna večino spet združila. Iz nje smo odšli samozavestni, saj smo bili na strani zmagovalcev. Dodatno veljavo smo pridobili s tem, da smo aktivno sodelovali v oboroženem boju in okupatorje sami pregnali iz domovine. Je pa ta vojna na slovenski duši pustila tudi neizbrisen madež. Prvič se je namreč zgodilo, da je v državljski vojni Slovenec prelival kri Slovenca. Še več krvi je bilo prelito po koncu spopadov. Takrat so samozvani zastopniki slovenskega naroda, po načelu *Vae Victus* po barbarsko obračunali z poraženci in s tem dejanjem za vedno omadeževali in prizadeli čast vseh tistih posameznikov, ki so tvegali svoje življenje za narodovo svobodo in preživetje. Kljub temu, da smo Slovenci po še eni, sicer kratki, vojni dobili svojo državo, se v dnevno-političnih temah veliko bolj dotikamo vprašanj, ki so povezana z obdobjem II. svetovne vojne. Dogajanja med njo in po njej so začela ponovno deliti slovenski narod. Načeloma je sicer v družbi doseženo strinjanje, da so bili povojni poboji nepotrebni in obsojanja vredni, se pa mnenja precej bolj krešejo o tem, kdo je bil na pravi strani, "beli" ali "rdeči". Prav razjasnitvi tega vprašanja bom skušal pripomoči v tej diplomski nalogi. Glavni argumenti "bele" (ali morda črne?) strani so, da so se borili za demokracijo, ki je 45 let kasneje tudi zmagala in sicer na krilih ideoloških naslednikov medvojnega protikomunističnega tabora. Kolaboracijo pa opravičujejo z dejstvom, da so bili vanjo, zaradi preživetja dobesedno prisiljeni s strani komunistov. Druga stran pojmuje kot

smrtni greh domobrancev njihovo prisego. Tako razni zgodovinarji in kvazi zgodovinarji secirajo besedilo prisege in dokazujejo svoj prav, namesto da bi se ukvarjali s pomembnejšimi raziskavami. Ironično je ravno, da je domobranstvo kot celota še vedno dokaj slabo raziskano. Malo ali nič pa je bilo dosedaj narejenega pri raziskovanju vprašanj kot so: "Kdo je domobranci oborožil", ali, "kako se je domobranstvo financiralo" oziroma "kdo je domobranstvo upravljal"? Ravno odgovor na ta vprašanja, nam lahko pove, kakšna je bila prava narava domobranstva in ali so domobranci zgolj sodelovali z okupatorjem ali pa so bili od njega odvisni. Zagotavljanje pogojev za boj, kamor spada tudi oskrba, je namreč predpogoj, da do boja pride. Seveda se lahko borimo tudi lačni, žejni, goli in bos, brez orožja itd., proti nasprotniku, ki ima vse naštet, vendar to ni boj, ampak masaker. Zelo pomembna je tudi kvaliteta prej naštetih dobrin. Lahko smo oboroženi, vendar če je orožje slabo, nam ne koristi preveč. V nalogi se bom tako ukvarjal predvsem z vprašanji: "Ali so bili domobranci dobro oskrbljeni z vsem potrebnim za uspešno opravljanje svojih nalog" in "kako so se oskrbovali" ter "kdo jih je oskrboval"? Upam, da bom na koncu lahko odgovoril na zastavljena vprašanja in da bom odgovore lahko podkrepil z dovolj dokazi. Prijetno branje vam želim.

2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Cilji in namen naloge

Predmet proučevanja te diplomske naloge so enote Slovenskega domobranstva oziroma bolj natančno njihova oskrba. Namen naloge je osvetliti slabo raziskano področje domobranstva in domobranske oskrbe. Naloga želi pregledati čim več dostopnih primarnih in sekundarnih virov, ki se ukvarjajo s področjem domobranske oskrbe ter tako postaviti nek okvir za vsa nadaljnja, bolj poglobljena raziskovanja. Cilji, ki sem si jih pri tem postavil, so:

- Opredelitev pojma "oskrba" in njegovih terminoloških sorodnikov.
- Predstaviti enote vseh oboroženih sil, ki so v II. svetovni vojni zasedale ozemlje Ljubljanske pokrajine.
- Predstaviti idejno ozadje in zgodovinske okoliščine, ki so pripeljale do nastanka Slovenskega domobranstva.
- Razložiti organizacijsko sestavo Slovenskega domobranstva.
- Predstaviti enote Slovenskega domobranstva ter njihov razvoj.

- Prikazati mesto Slovenskega domobranstva v varnostnem sistemu Ljubljanske pokrajine.
- Ugotoviti, kako in kdo je financiral Slovensko domobranstvo, koliko je domobranstvo stalo ter kakšni so bili osebni dohodki domobrancev.
- Prikazati oborožitev enot Slovenskega domobranstva ter oskrbo le-teh z orožjem in strelivom.
- Prikazati kako je potekala oskrba s hrano, obleko in drugim materialom.

2.2 Hipoteze

1. Slovensko domobranstvo je nastalo kot spontan odziv dela slovenskega naroda na zaznano komunistično nevarnost.
2. Slovensko domobranstvo je bilo pomožna okupatorjeva formacija, ustanovljena za boj proti partizanski vojski ter je bilo v organizacijskem in poveljevalnem smislu samostojno in je samo odločalo o svojem delovanju.
3. Slovensko domobranstvo je bilo v finančnem in materialnem smislu popolnoma odvisno od nemških zasedbenih sil, ki so domobranstvu zagotavljale vse za uspešno in učinkovito izvajanje oboroženega boja.
4. Slovensko domobranstvo je bilo oboroženo s kakovostnim nemškim orožjem in oskrbljeno podobno kot nemške policijske in SS enote.

2.3 Uporabljene metode

V preliminarni fazi sem uporabil metodo *zbiranja virov*, da sem dobil vpogled v obravnavano problematiko. V definiranju ključnih pojmov sem uporabil *opisno metodo*. *Zgodovinsko razvojno metodo* sem v povezavi z *analizo in interpretacijo* sekundarnih virov uporabil pri prikazi razvoja antagonizma med revolucionarnim in protirevolucionarnim taborom. *Funkcionalno analizo in interpretacijo* primarnih virov pa sem uporabil pri predstavitvi oskrbe domobraskih enot.

2.4 Struktura naloge

Najprej bom definiriral, kaj sploh oskrba je in kakšna je razlika med oskrbo in logistiko. Nato bom predstavil, kakšna tvorba je bila Ljubljanska pokrajina ter katere oborožene enote so delovale v njej med II. svetovno vojno. Sledil bo oris dogodkov, ki so pripeljali do nastanka Slovenskega domobranstva. Nato bom prikazal organizacijsko strukturo Slovenskega domobranstva in njegove enote. Na kratko bom predstavil njihovo oborožitev in se nato obširno posvetil njihovi oskrbi. Sledilo bo nekaj besed o usodi domobranstva po koncu vojne, verifikacija hipotez ter zaključek in seveda seznam uporabljene literature.

2.5 Temeljni pojmi

2.5.1 Logistika, oskrba, intendantstvo

Ključni del moje naloge se nanaša na oskrbovanje enot, zato je treba ta pojem dobro pojasniti, saj prihaja do napačnih enačenj terminov oskrba, preskrba, logistika in intendantstvo. Če govorimo o področju oskrbe, moramo nujno pojasniti termin logistika, ki je najširši v pojmovnem bazenu, ki ga želimo definirati. Beseda logistika izhaja iz grškega jezika. Koren besede logos ima več pomenov, za namen naše raziskave pa je dovolj, če povemo, da je verjetno pomenski prednik termina logistika grška beseda "logismos", ki jo lahko prevedemo kot računstvo (Logistik-Etymologische Abteilung v Prebilih 2006: 28) oziroma umetnost računanja (Veliki Slovar Tujk 2002: 674). Ker ni potrebe, da bi se spuščali v zgodovinski razvoj termina logistika, niti ni za to prostora, poglejmo, kakšen naj bi bil njegov današnji pomen. V dostopnih splošnih slovarjih je termin logistika omejen le na vojaško področje. Tako Slovar Slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) logistiko definira kot: »oskrbo oboroženih sil z materialnimi sredstvi ter gradnjo in vzdrževanje vojaških objektov« (1994: 502). Podobno pomensko omejeno, vendar malce manj skopo definira logistiko Veliki Slovar Tujk (VST), ki pravi, da je logistika »veda, ki se ukvarja s preračunavanjem časa in prostora za taktične premike čet, oskrbovanjem enot z materialnimi sredstvi ter z vzdrževanjem in gradnjo vojaških objektov« (VST 2002: 674). Ker navedeni definiciji logistiko opisujeta izključno z vojaškega zornega kota (pa še to pomanjkljivo), si poglejmo, kaj o logistiki pravi dostopna strokovna literatura. »Logistika zajema fizični tok materiala in tok informacij od dobavitelja, prek proizvajalca in trgovca do končnega potrošnika in pomeni

prostorske spremembe, poleg tega pa tudi skladiščenje (premagovanje časa). Cilj logistike je zagotoviti prave dobrine in storitve, na pravem mestu ob pravem času, ("ob primerni" op. avtorja) količini in kakovosti, z najnižjimi stroški in vplivi na okolje« (Prebilič v Verbič 2007: 8). Po Lorenzenu (v Logožar 2004: 29) lahko logistiko definiramo kot miselnost, funkcijo ter institucijo. Logistika kot miselnost temelji na sistemski teoriji in skuša s celostnim opazovanjem raznovrstnih razmerij v sistemu izboljšati poslovne odločitve (Logožar 2004: 29). Pojmovanje logistike kot funkcije je najbolj tradicionalno, saj definira logistiko kot »seštevek vseh ciljno naravnanih koordinacijskih, administrativnih, dispozitivnih in operativnih ukrepov, povezanih s transportom, skladiščenjem in manipuliranjem z blagom in s pripadajočimi energijskimi ter informacijskimi tokovi v podjetju in med podjetjem in okoljem« (Lorenzen v Logožar 2004: 30). Institucionalni vidik logistike se pojavi takrat, kadar logistiko izenačimo s konkretno organizacijsko enoto, na primer z logističnim oddelkom podjetja (Logožar 2004: 30). Če te tri ravni logistike prenesemo na vojaški sistem, lahko logistiko najširše definiramo kot »skupek različnih dejavnosti, ki sistemsko, celovito in kontinuirano podpirajo vse potrebe obrambno-vojaškega sistema« (Prebilič 2006: 49). Dejavnosti vojaške logistike po Foxtonu pa so naslednje: »razvoj, produkcija, pridobivanje, skladiščenje, transport, odstranitev in uničenje (nepotrebne) vojaškega materiala« (Foxton v Prebilič 2006: 72). Če pa pojmujevo vojaško logistiko kot organizacijo, pa so vanjo vključeni vsi posamezniki, ki se v okviru vojaškega sistema ukvarjajo z logistiko. Če povzamemo, lahko rečemo, da je vojaška logistika »dejavnost načrtovanja, pripravljanja in vodenja materialne podpore enotam, tako da jim je omogočeno življenje in gibanje, urjenje v miru, mobilizacija in popolnitev ob nevarnosti ter bojevanje v vojni ali vzdrževanje v miru (IMADE v Kojadin 2005: 19). V tej definiciji je zanemarjen aspekt logistike kot vede, prav tako pa ni govora o izvajalcih logistike. Vendar za potrebe te diplomske naloge zadostuje, saj nas logistika kot veda ne zanima, o izvajalcih logistike pa bo govora pri pojasnitvi termina oskrba.

Ko skušamo laiku pojasniti kaj je logistika, se največkrat kot sopomenka pojavi beseda "oskrba". Vendar ali je res oskrba slovenska ustreznica za logistiko. Oskrbo SSKJ definira kot: »kar obsega vse potrebno za zadovoljevanje zlasti telesnih potreb koga« (1994: 1019). Že pri primerjavi definicij logistike in oskrbe v SSKJ-ju se jasno vidi razlika med njunima pojmovanjema in predvsem zastarelim vidnjem logistike kot zgolj vojaške discipline, za razliko od oskrbe. Z oskrbo v vojaškem smislu je povezan pojem intendant, ki ga SSKJ in VST definirata kot »oficirja, ki vodi oskrbovanje vojaških enot« (SSKJ 1994: 306 in VST 2002: 506). Bolj točno je intendant opredeljen v stokovni literaturi, tako ga Vojna enciklopedija označi kot »vojaško osebo, ki v vojaških strukturah opravlja vsa dela v strukturi

intendantske službe« (Vojna enciklopedija 1972: 608). Torej nam ne preostane drugega, kot da pojasnimo termin intendantska služba. »Intendantska služba je organizacija oziroma vsota vseh aktivnosti, ki se ukvarjajo z oskrbovanjem oboroženih sil s obutvijo, obleko, vojaško opremo, hrano itd.« (prav tam). Intendant je torej tisti, ki opravlja vse zgoraj navedene dejavnosti. Za naše potrebe moramo definirati tudi pojem preskrba. Preskrba je »kar obsega vse potrebno za vsakdanje življenje« (SSKJ 1994: 1019). »Vsebina pojma oskrba se nanaša na samo nadomeščanje porabljenih dobrin, medtem ko se preskrba nanaša na stanje oskrbljenosti z določeno dobrino oziroma na vzdrževanje takšnega stanja« (Verbič 2007: 12). Če smo dejali, da "logistika" planira, pripravlja in zagotavlja vojaški material vojaški organizaciji kot celoti, pa "oskrba" poskrbi, da točno določena enota ali posameznik nista lačna, da dobita plačo, strelivo, obleko itd. Oskrba poteka na taktični ravni in je strogo vojaška dejavnost, medtem ko je v logistično načrtovanje vpeta vsa družba, saj so oborožene sile močno odvisne od gospodarske baze, transportnih zmogljivosti itd. celotne države. V zvezi z oskrbo, Lubi uvaja pojem zaledne oskrbljenosti, ki po njegovem obsega ukrepe in dejavnosti, s katerimi se oboroženim silam zagotavljajo čimbolj ugodne materialne in zdravstvene možnosti za življenje, delo in izvajanje oboroženega boja (Lubi 2005: 229). Zaledno oskrbljenost oboroženih sil tako sestavljajo:

- Tehnična oskrbljenost, ki skrbi za oskrbo z materialno-tehničnimi sredstvi in ta sredstva tudi vzdržuje.
- Intendantska oskrbljenost zagotavlja intendantsko opremo, intendantski potrošni material in uslužne intendantske storitve (pranje, čiščenje, popravila uniforme itd.).
- Sanitetna oskrbljenost obsega ukrepe preventivne medicinske zaščite, oskrbo poškodovanih in bolnih ter oskrbo s sanitetnim materialom.
- Veterinarska oskrbljenost zagotavlja zdravstveno zaščito živali, oskrbo z veterinarskimi materialnimi sredstvi, popolnjevanje enot s kopitarji in psi ter dresiranje živali.
- Prometna oskrbljenost je dejavnost, s katero se zagotavlja načrtna uporaba raznovrstnih komunikacij, urejeno premikanje kolon in vozil ter smotrna izraba transportnih sredstev v vseh vejah prometa.
- Gradbena oskrbljenost je dejavnost, s katero se zagotavlja namestitve ljudi in materialnih sredstev v okviru oboroženih sil.
- Finančna oskrbljenost je dejavnost, ki obsega načrtovanje potreb po finančnih sredstvih, financiranje, razpolaganje s finančnimi sredstvi in nadzor nad finančnim poslovanjem zaradi zagotovitve nemotenega življenja in dela oboroženih sil.

- Protipožarna zaščita je dejavnost, s katero se preprečuje izbruh požarov, zmanjšuje škoda zaradi požarov in odpravlja posledice požarov (Lubi 2005: 229, 230).

V nalogi bom poskušal raziskati predvsem finančno, intendantsko in tehnično oskrbljenost domobranskih enot.

2.5.2 Ljubljanska pokrajina

Ljubljanska pokrajina (Provincia di Lubiana, Laibacher Provinz) je bila upravna enota, ki je med italijansko in nemško okupacijo 1941-1945 obsegala Ljubljano, Dolenjsko in Notranjsko. Imela je okoli 340.000 prebivalcev. Tretjega maja 1941 jo je Mussolini formalno priključil kraljevini Italiji in ji podelil avtonomno ustavo. Ljubljansko pokrajino je za časa italijanske okupacije vodil visoki komisar Emilio Grazioli. Po nemški zasedbi je bila 20.9.1943 imenovana pokrajinska uprava s prezidentom generalom Leonom Rupnikom (Veliki splošni leksikon 2006: 2412).

Slika 2.1: Okupacija Slovenije

Vir: Wikipedija 2008.

2.5.3 Vojaške enote v Ljubljanski pokrajini v času II. svetovne vojne

V tem delu bom definiral vse vojaške (in tudi policijske enote, ki pa so imele predvsem vojaške naloge) enote, ki so v času II. svetovne vojne delovale v Ljubljanski pokrajini. Na protikomunistični strani so bile to enote Prostovoljne protikomunistične milice in enote vaških straž (t.i. bela garda) ter Slovensko četništvo (t.i. plava garda). Po kapitulaciji Italije je vaške straže zamenjalo Slovensko domobranstvo, ki ga na tem mestu ne bom opisoval, četništvo pa je obstajalo le še na papirju. Na komunistični strani pa so bile partizanske enote združene pod okriljem Osvobodilne fronte (OF). Poleg "domačih" so v Ljubljanski pokrajini delovale tudi enote italijanske ter kasneje nemške vojske ter tudi nemške SS enote. Vsako od teh enot bom na kratko predstavil.

Najprej je potrebno definirati, kaj sploh enota je. Vojaška enota je »vsak vojaški element, čigar struktura je predpisana s strani pristojne avtoritete« (Dictionary of military terms 1986: 224). Vojaška enota je tako »del oboroženih sil, organizirana zaradi lažjega poveljevanja, uporabe v vojni in miru, usposabljanja itd. in glede na velikost zavzema odgovarjajoče mesto v strukturi oboroženih sil« (Vojna Enciklopedija 1972a: 37). Enote lahko klasificiramo glede na sestavo njihovega moštva (enorodne in večrodne), glede na njihovo strukturo in formacijo (stalne in spremenljive) ter glede na namen in cilje, ki jih izvršujejo (taktične, operativne in strateške) (prav tam).

2.5.3.1 Vaške straže, MVAC in Bela garda

Italijanske vojaške oblasti so že jeseni leta 1941 na območjih okupirane Črne gore Hercegovine in Like sklepale sporazume o sodelovanju s srbskimi četniškimi enotami, predvsem za varovanje ozemlja pred partizanskimi napadi. Junija 1942 so takšne enote začeli imenovati Milizia volontaria anticomunista (MVAC) (Mikuž 1960: 337, 338). Zaradi vse hujšega revolucionarnega nasilja in VOS-ovskih usmritev so začele spomladi leta 1942 italijanske oblasti iz desničarskih in protikomunističnih krogov dobivati različne predloge in ponudbe za preprečitev nadaljnjega razvoja partizanstva. Pojavile so se razne spomenice, ki so poleg kritike premilega ravnanja s partizani vsebovale tudi predloge za ustanovitev avtonomne slovenske varnostne službe (Čepič et al 1995: 61). Še preden je med partizani in protirevolucionarji prišlo do odkritega spopada, je Mihajlovičev poveljnik za Slovenijo major Novak (o njem več pri opisu četnikov) sredi maja 1942 na Dolenjsko napotil manjšo skupino

četnikov. Enota se je predstavljala pod lažnim imenom Štajerski bataljon in se nekaj časa vojskovala tako z Italijani kot s partizani. Ko so partizanske enote odkrile prevaro, so bataljon napadle in ta se je bil prisiljen umakniti v Novo mesto pod okrilje Italijanov. Tu je Slovenska legija na podlagi privolitve majorja Novaka sklenila z Italijani sporazum o legalizaciji in oskrbi enote, ki se je tako junija utrdila v Šentjoštu nad Vrhniko in postala jedro kasnejše Legije smrti (Mlakar 2005a: 656, 657). Le-ta naj bi postala jedro slovenskega protipatizanskega odpora in je bila mišljena kot premična, ofenzivna enota. Po reorganizaciji septembra 1942 je bila Legija razdeljena v tri bataljone, od katerih je imel vsak štiri čete, ki so bile tudi edine zares premične enote znotraj MVAC. Prvi bataljon je kmalu prenehal delovati in dejansko sta nato obstajala le še dva (Klanjšček et al 1976: 325–328). Poleg Legije smrti so se sredi italijanske ofenzive poleti 1942 pričele bolj ali manj spontano ustanavljati vaške straže. Pri tem sta imeli glavno vlogo Slovenska ljudska stranka – SLS (preko Slovenske legije) in lokalna duhovščina. Prve vaške straže so se pojavile v Šentjoštu nad Horjulom, na Taboru v Loškem potoku in v Begunjah pri Cerknici. Septembra so imele vaške straže že 60 postojank v različnih krajih. Sredi decembra pa je bilo v vaških stražah že 4500 mož (Mlakar 2005a: 657). Prvič je vaške straže in Legijo smrti kot oddelke MVAC, poveljnik 11. Armadnega zbora general Mario Robotti, poimenoval 6. avgusta 1942. Oktobra je v okviru MVAC nastala tudi t.i. Ljubljanska varnostna straža, ki ji je poveljeval podpolkovnik Ernest Peterlin, vendar je kmalu zamrla. Julija 1943 je bilo v oddelkih MVAC skupno 6134 mož razporejenih v 107 postojankah, od tega jih je bilo 953 v dveh bataljonih Legije smrti (Mlakar 1999: 9). Enotam MVAC so poveljevali podčastniki ter rezervni in poklicni častniki nekdanje jugoslovanske vojske. V odnosu do italijanskih oblasti niso imele enote nikakršne avtonomije, saj so italijanska poveljstva oziroma zvezni častniki dodeljeni enotam MVAC odločali skoraj o vsem, predvsem pa o operativnem delovanju (Kladnik 2006: 12). Enote MVAC so bile oborožene z lahkim orožjem italijanskega izvora. Oskrbo so jim zagotavljali Italijani. Bile pa so izrazito obrambno naravnane (Čepić et al 1995: 62). Ob kapitulaciji Italije so se oddelki MVAC primenovali v Slovensko narodno vojsko (SNV), ki naj bi imela 19 bataljonov, vodil pa naj bi jo Peterlin (Mlakar 2003: 34). Ta načrt ni bil nikoli udejanjen, saj nihče od višjih častnikov ni odšel k enotam na teren, ampak so raje ostali v Ljubljani. Enote so bile tako prepuščene samim sebi in v zmedu so imeli glavno besedo vojaško nepismeni pomembnejši civilisti (župani, posestniki, duhovniki). To je pripeljalo do neenotnosti in nerazumnih odločitev, katerih posledice so bili veliki porazi belogardističnih enot, od katerih je bil najbolj odmeven in tragičen padeč Turjaka. Za konec pa še nekaj za razjasnitev terminov bela garda, MVAC in vaške straže. Formalno so bile tudi vaške straže vključene v MVAC, vendar se od

Legije smrti razlikujejo po tem, da niso bile premične enote ter da so v začetku nastajale kot spontane oblike vojaškega povezovanja civilistov z namenom ohranjanja družbenega reda in miru ter zaščite premoženja. Izraz Bela garda je partizanska skovanka in naj bi označevala pripadnike MVAC, torej vaške straže in Legijo smrti.

2.5.3.1 Italijanske zasedbene sile

Italijanska vojska je že 15. aprila zasedla celotno Ljubljansko pokrajino. Sedemnajstega aprila pa je bila podpisana kapitulacija Jugoslavije. Visoki komisar Grazioli, šef civilne uprave, je imel na voljo štiri vrste oboroženih oddelkov: policijo, orožništvo, finančno stražo in obmejno milico. To so bile t.i. civilne oborožene formacije. Vojska ni bila v pristojnosti visokega komisarja, vendar je lahko za vzdrževanje javnega reda in miru uporabil tudi vojaške enote (Ferenc 1987: 25, 50). Temeljna organa za vzdrževanje reda in miru sta bili policija (v mestih) in orožništvo (na podeželju). Policisti v Ljubljanski pokrajini so bili združeni v oddelek agentov javne varnosti (Reparto Agenti di P.S.). Skupno jih je bilo 735, od tega približno četrtnina Slovencev. Policijske in orožniške naloge je v ljubljanski pokrajini opravljal tudi bataljon kraljevih karabinerjev Milano s 1465 možmi, ki so mu podredili še 500 bivših jugoslovanskih orožnikov (Klanjšček et al 1976: 69). Tretja oborožena formacija civilne uprave v Ljubljanski pokrajini je bila kraljeva finančna straža (Regia Guardia di Finanza), ki je opravljala carinsko službo. Število njenih pripadnikov se je gibalo med 900 in 600. Obmejna milica je bila pomožna enota za varovanje državne meje (pri varovanju meje je pomagala graničarjem, ki so bili vojaška formacija). Število pripadnikov milice (IV. obmejna milica Monte Nevoso) se je gibalo med 280 in 340. V Ljubljanski pokrajini so bile še nekatere druge milice, ki pa niso bile podrejene visokemu komisarju. To so bili bataljon železniške milice (Milizia Ferroviaria), bataljon gozdne milice (Milizia Nazionale Forestale) ter oddelek poštnotelegrafske milice (Milizia Posttelegrafica) (Ferenc 1987: 54, 55).

Večji del ozemlja Ljubljanske pokrajine je zasedel italijanski 11. Armadni zbor. V svoji sestavi je imel dve diviziji. 14. pehotna divizija "Isonzo" je bila sprva nastanjena v Kočevju od koder se je preselila v Novo mesto. Divizijo so sestavljali 23. pehotni polk v Črnomlju, 24. pehotni in 6. topniški polk v Novem mestu ter 98. legija črnih srajc v Žužemberku. Divizija "Re" je imela svoj sedež v Ljubljani, že po nekaj tednih pa jo je zamenjala 21. pehotna divizija "Gratinatieri di Sardegna", ki je imela 1. grenadirski in 13. topniški polk nastanjen v Ljubljani, 2. grenadirski polk v Kočevju ter 55. legijo črnih srajc v Dobrovi. Poleg teh enot sta bila v sestavi 11. Armadnega zbora še 11. topniški polk na

Vrhniki ter 9. in 17. obmejni topniški skupini v Logatcu in v Cerknici. Enote 11. Armadnega zbora so šteje približno 36.000 vojakov in so imele v Ljubljanski pokrajini kakšnih 90 postojank po mestih in trgih (Klanjšček et al 1976: 70). Poveljnik 11. Armadnega zbora je bil najprej general Mario Robotti (kasneje je postal poveljnik 2. armade), nasledil pa ga je general Gastone Gambaro. Poveljstvo Armadnega zbora je štelo 72 častnikov in je imelo šest uradov (operacijski, obveščevalni, personalni, avtomobilski, kemični in urad za službe) in štiri direkcije (sanitetna, veterinarska, administrativna, transportna) ter poveljstvo glavnega stana. Sestavni del italijanske vojske so bili tudi vojaški karabinjerji, ki so imeli v 11. Armadnem zboru tudi svoje poveljstvo, prav tako pa so bili poveljstvu podrejene tudi enote graničarjev. Enajsti Armadni zbor je bil operativna enota, usposobljena za bojevanje na velikih frontah. Ker pa je moral v Ljubljanski pokrajini opravljati predvsem zasedbene naloge, so mu za okrepitev dodajali tudi nekatere pomožne enote (tehnične enote, črne srajce, graničarje itd.) (Ferenc 1987: 74–77).

2.5.3.3 Enote nemških zasedbenih sil

Še pred kapitulacijo Italije je prišla na ozemlje Ljubljanske pokrajine okrepljena 71. pehotna divizija s petimi polki. Poleg teh enot so imeli Nemci na Gorenjskem dva in na spodnjem Štajerskem 1 bataljon zaščitne policije (Klanjšček et al 1976: 565). Glavna naloga nemških sil je bila zavarovanje prometnic in razorožitev italijanske vojske, večjih akcij proti partizanom pa Nemci v začetku niso izvajali. Po ustanovitvi operacijske cone "Jadransko primorje" je poveljevanje vojaškim enotam v coni prevzel general Ludwig Kübler. Njegove naloge so bile varovanje morske obale pred morebitnim izkrcanjem zaveznikov, varovanje prometnih zvez in zatiranje partizanstva. Kübler je imel ves čas vojne na območju cone na voljo eno do dve diviziji redne vojske ter različno število bataljonov SS¹ (Shutzstaffel). Operativno so te enote delovale predvsem na območju Istre (Mlakar 2003: 85–96). Kar se tiče same Ljubljanske pokrajine, se je po umiku 71. divizije, na območju Ljubljane in Logatca

¹ SS je nastala leta 1925 iz štabne straže in je skrbela za Hitlerjevo osebno varnost. Leta 1929 je vodstvo nad SS prevzel Heinrich Himmler. Vpliv SS se je močno povečal leta 1936, ko je Himmler postal notranji minister, leta 1939 pa je SS dobil še sodno oblast. SS se je delila na generalno SS (Allgemeine-SS), oboroženo SS (Waffen-SS), oddelek mrtvaških glav (Totenkopfverbände-SS) in oddelke varnostne službe (SD). Himmlerjeva ideja je bila, da bi SS postal rasno čista, elitna vojska, ki bi postopoma nadomestila enote redne nemške vojske (Veliki splošni leksikon 2006a: 4174 in Feldgrau 2008).

zadrževala 16. SS oklepna grenadirska divizija, ki pa so jo marca premestili na Madžarsko. Namesto nje je v Ljubljano prišel 500. padalski bataljon, v Postojno pa 188. polk rezervne gorske divizije. Junija 1944 so obe enoti premestili, tako da je Ljubljanska pokrajina ostala brez operativnih enot nemške vojske (Klanjšček et al 1976: 689). Čeprav je bila Ljubljanska pokrajina del cone "Jadransko primorje", je bila policija na njenem ozemlju podrejena višjemu vodji SS in policije v 18. vojnem okrožju s sedežem v Salzburgu, generalu Erwinu Rösenerju². Boj proti partizanskim enotam v operacijski coni Jadransko primorje naj bi po nemških načrtih vodile prevsem policijske in SS enote, ki bi delovale pod okriljem operativnega štaba za uničevanje tolp. Ljubljanska pokrajina je spadala v pristojnost drugega operativnega štaba za uničevanje tolp, že prej ustanovljenega v 18. vojaškem okrožju, ki je usklajeval akcije proti NOV tudi na območju Štajerske, Gorenjske in Koroške. (Klanjšček et al 1976: 690). Sicer naj bi bil za "naloge pobijanja banditov" v Ljubljanski pokrajini določen 14. SS polk brez 2. bataljona in enote Slovenskega domobranstva³. V Ljubljani naj bi bilo po partizanskih obveščevalnih podatkih prisotnih približno 8000 pripadnikov nemških oboroženih sil⁴, medtem ko naj bi bilo leta 1944 na območju delovanja VII. partizanskega korpusa (Ljubljanska pokrajina) 28.000 sovražnikovih vojakov (sem so vštete tudi domobranske enote) (Številčno stanje okupatorskih postojank z dne 31. julija 1944 v Klanjšček et al 1976: 688).

2.5.3.4 Četništvo

Ko je nemška vojska porazila jugoslovansko armado in je bila 17. aprila 1941 podpisana kapitulacija, je bilo večino jugoslovanskih častnikov interniranih v nemško ujetništvo. Le majhna skupina častnikov in vojakov v Srbiji ni položila orožja in je nadaljevala boj proti okupatorju. Med njimi je bil najuglednejši generalštabni polkovnik Draža Mihailović. On in njegovi privrženci so si nadeli ime četniki (Griesser-Pečar 2004: 214). Draža Mihailovića je Londonska vlada januarja leta 1942 imenovala za vojnega ministra kraljeve vlade. To mu je

² AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 74 mapa 1. *Teritorialna vojaška razdelitev slovenskih pokrajin*. (Brez datuma).

³ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 4835. (21. avgust 1944)*. Pri navajanju fonda SD, sem za oznako tehničnih enot uporabil tako nove (prva številka) kot stare (druga številka) številke tehničnih enot, saj se popis fonda ne ujema z dejanskim stanjem, zato naj bralec v popisu gleda označbo za staro tehnično enoto, medtem ko sta na škatli navedeni obe pravilno.

⁴ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Splošni podatki o Ljubljani*. (Brez datuma)

dalo potrebno legitimnost in četniki so se preimenovali v Jugoslovansko vojsko v domovini (JVvD) (Mahmutović 2003: 30). Po nalogu Londonske vlade naj bi se skupaj z partizansko vojsko boril proti okupatorju. Do jeseni leta 1941, ko je z Nemci napadel partizansko osvobodeno ozemlje v Srbiji, je celo obstajala realna možnost, da bi obe osvobodilni gibanji sodelovali. Centralni komite Komunistične partije Slovenije je na Ravno goro celo poslal polkovnika Jako Avšiča in majorja Karla Novaka. Mihailović je Avšiča postavil za komandanta Jugoslovanske vojske v Sloveniji, Novaka pa za načelnika njegovega štaba. Avšič se je po povratku v Slovenijo odločil, da se bo raje pridružil Osvobodilni fronti (OF) in komandant je postal Novak (Mikuž 1960: 338–340). Marca 1942 je bila, tudi zaradi pozivov iz Londona, ustanovljena Slovenska zaveza (o njej bo še govora), ki naj bi združila vse protirevolucionarne sile pod eno streho. Njen vojaški vodja je postal major Novak. Ustanovljen je bil Štajerski bataljon (Čepič et al 1995: 60), ki je bil prva četniška enota v Sloveniji, čeprav je kasneje vstopil v MVAC. Vaške straže oziroma MVAC so bile po svojem ilegalnem vodstvu povezane tudi v Jugoslovansko vojsko v domovini, ki ji je v Sloveniji načeloval major Novak, pa vendar ne moremo reči, da so bile del četniškega gibanja (Mlakar 2003: 28). Januarja leta 1943 je pričel Novak z oblikovanjem več manjših četniških odredov, ki naj bi bili protipartizansko in protiokupatorsko naravnani. Tako so nastali Dolenjski, Gorenjski, Primorski, Notranjski, Ljubljanski in Štajerski odred. Njihovi pripadniki so odkrito nosili srbska pokrivala – šajkače s kraljevim grbom, ki so jih s pokrivali MVAC zamenjali le ob srečanju z Italijani (Mahmutović 2003: 60–63). Vsi odredi skupaj so šteli manj kot 500 mož. Sprva mu je Slovenska zaveza pri ustanavljanju teh odredov pomagala, ko pa je junija leta 1943 hotel v njih pritegniti približno 2000 vaških stražarjev, se mu je vodstvo Zaveze uprlo. Novak je ostal osamljen in se je povezal z Italijani, ki so ga oskrbeli z orožjem in za območje delovanja njegovih odredov določili Dolenjsko. Zaveza je nato za nadzor nad Novakovim početjem imenovala vojni svet, katerega člani so bili polkovnik Vladimir Vauhnik, polkovnik Ivan Prezelj ter podpolkovnik Peterlin. Dokončen prelom med Novakom in Zavezo je povzročila neizpolnjena obljuba Slovenske legije, da bo v četniške odrede poslala vseh četrtino vaških stražarjev (Mlakar 2005: 660, 661). Novak se je nato po pomoč obrnil k poveljstvu 503. četniškega korpusa. Dejansko je korpus Novaku poslal 270 četnikov, ki naj bi se s slovenskimi četniki združili v vasi Štalcerji na Dolenjskem. Novak je tja poslal Centralni četniški odred, vendar do združitve ni prišlo. Odred je napadla Tomšičeva brigada in umaknil se je v Grčarice, kjer je bil popolnoma uničen s strani partizanskih sil. Po tem porazu si četništvo v Sloveniji ni več opomoglo (Mlakar 2003: 46-48). Leta 1944 so se začeli ustanavljati novi četniški odredi, od katerih je bil najbolj uspešen t.i. Marnov odred, ki ga je

vodil Janez Marn, bivši komandant partizanskega bataljona⁵. Četniško gibanje oziroma JVvD je postala spet aktualna maja 1944, ko se je obnovila Slovenska zaveza. Protirevolucionarni tabor je načrtoval, da se bo v primeru nemškega poraza domobranstvo preko JVvD oddaljilo od Nemcev in zmagoslavno pričakalo zaveznike. Avgusta 1944 je kralj Peter, na zahtevo Britancev odstavil Mihailovića, kot vrhovnega poveljnika jugoslovanske vojske. Dokončno pa je usodo četnikov zabetoniral sporazum Tito-Šubašić, ki je med drugim v točki 4., Londonski vladi nalagal, da poda popolno priznanje organizaciji Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije ter obsodi vse izdajalce naroda, ki so javno ali prikrito sodelovali z okupatorjem (Griesser-Pečar 2004: 448, 450). Sicer je Mihailović še naprej ostal poveljnik četniške vojske. Konec leta 1944 je Novaka na čelu skovenskega poveljstva JVvD zamenjal polkovnik in nato general Ivan Prezelj. Leta 1945 so v Slovenijo prišli tudi četniki iz Srbije. Skupaj naj bi bilo v Sloveniji približno 600 slovenskih četnikov in 450 četnikov iz Like⁶. Ob kapitulaciji Nemčije so se slovenski četniki skupaj s srbskimi umaknili v Italijo ter se tako izognili vrnitvi v Jugoslavijo (Mahmutović 2003: 52–55).

2.5.3.5 Partizanska vojska

Marca leta 1941 je Komunistična partija Slovenije (KPS) poslala v štab Dravske divizije predlog, da bi tudi komunisti sodelovali pri obrambi domovine. Predlog je bil zavrnjen. Kljub temu je KPS ob napadu sil osi na Jugoslavijo, 6. aprila razglasila mobilizacijo prostovoljcev. Ker je bila zahteva KPS po sodelovanju v Narodnem svetu s strani ostalih strank zavrnjena, je 27. aprila 1941 skupaj s somišljeniki vodstvo KPS ustanovilo najprej Protiimperialistično fronto, ki se je nato po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo preimenovala v Osvobodilno fronto (Mikuž 1960: 97, 98). O obeh bo v nadaljevanju še govora. V skladu s programsko zahtevo po takojšnjem oboroženem uporuh se je 22. junija 1941 ustanovilo glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Le-to je sredi julija začelo ustanavljati prve partizanske čete in bataljone (Čepič et al 1995: 47). Leta 1941 je bilo partizansko delovanje omejeno predvsem na obrambne boje, medtem ko je za leto 1942 partizansko vodstvo že načrtovalo večje akcije. Po reorganizaciji partizanske vojske spomladi leta 1942 je bilo celotno slovensko etnično ozemlje razdeljeno med štiri grupe odredov (Guštin 2005: 639, 640). Maja leta 1942 je na območju Dolenjske in Notranjske nastalo partizansko osvobojeno ozemlje, ki se je v večji ali

⁵ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 78 mapa 2. *Udar v partizanskih vrstah*. (20. april 1944).

⁶ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Podatki o četništvu v Sloveniji*. (1945)

manjši meri obdržalo do konca vojne. V drugi polovici leta 1942 so nastale ob odredih, na Dolenjskem in Notranjskem že tudi prve štiri premične brigade (Čepić et al 1995: 48). Osemindvajsetega februarja 1943 je bila na seji izvršnega odbora OF v Polhograjskih dolomitih podpisana t.i. Dolomitska izjava, ki je priznala vodilno vlogo KPS v OF. Z izjavo so se druge skupine ustanoviteljice OF zavezale, da ne bodo ustanovljale svojih strank ali političnih organizacij (Griesser-Pečar 2003: 151, 152). V drugi polovici leta 1943 so ustanovili prvi dve diviziji (14. in 15.). Vse divizije so oktobra in decembra 1943 vključili v 7. in 9. korpus. Jeseni leta 1943, ko je bilo partizanstvo na višku, je bilo v partizanske enote vključeno okoli 40.000 borcev (Čepić et al 1995: 48). Avgusta 1944 sta v Ljubljanski pokrajini delovali 15. in 18. divizija VII. korpusa ter trije samostojni odredi. Divizije so bile sestavljene iz treh do štirih brigad, te pa iz treh bataljonov. Tako je imela Cankarjeva brigada 400 mož. Vsak od njenih treh bataljonov naj bi bil oborožen z enim težkim minometom, tremi težkimi strojnimi, dvema protitankovskima puškama ter devetimi lahкими strojnimi⁷. Partizanska vojska se do septembra 1943 popolnjevala na prostovoljni osnovi, kasneje, po uvedbi splošne vojaške obveznosti za moške v starosti od 17. do 45. leta, pa tudi s prisilno mobilizacijo (Čepić et al 1995: 48). Partizani so se na začetku oskrbovali predvsem s pomočjo prispevkov družin, iz katerih so prihajali ter iz prispevkov podpornikov in somišljenikov partizanskega gibanja. Ob večanju partizanskega gibanja, so se na osvobojenem ozemlju začele pojavljati prve partizanske delavnice in skladišča. Začelo je prihajati tudi do zaplemb ter prisilnega odkupa. Od junija leta 1943 so partizanom začeli pomoč pošiljati tudi zavezniki (Angleži, Rusi, Američani) (Žlebnič 2008: 80, 108).

⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 3. *Stanje partizanstva v Ljubljanski pokrajini*. (1. avgust 1944).

3. SLOVENCİ OD KONCA I. SVETOVNE VOJNE DO KAPITULACIJE ITALIJE

To poglavje je namenjeno pregledu dogajanja v Sloveniji oziroma predvsem v Ljubljanski pokrajini pred ustanovitvijo Slovenskega domobranstva. Seme državljanske vojne in ustanovitve domobranskih enot je bilo zasejano že pred okupacijo, dokončno pa je vzknilo med samo vojno, ko so nasprotja med klerikalnim in komunističnim taborom prerasla v odkrit spopad in v formiranje lastnih oboroženih enot. Tu bomo torej prikazali ključne vzroke, ki so pripeljali do ustanovitve Slovenskega domobranstva.

3.1 Slovenija pred II. svetovno vojno

Slovenija kot taka pred II. svetovno vojno ni obstajala. Po razpadu Avstro-Ogrske smo bili Slovenci razdeljeni med štiri države. Tretjino slovenskega etničnega ozemlja je zasedla Italija⁸. Koroška je po plebiscitu leta 1920 pripadla Avstriji. Porabski Slovenci pa so postali del Madžarske. Preostali Slovenci smo se skupaj s Hrvati in Avstro-Ogrskimi Srbi združili v državo Srbov Hrvatov in Slovencev (Mala Splošna Enciklopedija 1976: 354). Kraljevina Srbija je nasprotovala mednarodnemu priznanju nove države, z njo pa so bile solidarne tudi druge antantne sile (Weber 1994: 43). Zaradi vse bolj napadalne politike Italije in pritiskov hrvaških Srbov, se je 1. decembra 1918 država SHS združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino SHS (Čepić et al 1995: 12). Država je bila centralistično naravnana v obliki dedne parlamentarne monarhije. Zaradi večnacionalne sestave in srbskega hegemonizma so bile v njej pogoste napetosti (Griesser-Pečar 2004: 16). Zagovorniki centralizma so njegovo uvedbo pogojevali s tezo o enotnem jugoslovanskem narodu. Tako sta nastala dva nasprotujoča si pola. Na eni strani Srbija in Črna gora ter na drugi strani bivše Avstro-Ogrske dežele Slovencev, Hrvatov in Bosancev (Čepić et al 1995: 13). Vse to je pripeljalo do pojavov nasilja, občutka narodne ogroženosti in nacionalnih nestrpnosti. Napetosti so dosegle vrh v streljanju v skupščini (med drugimi je umrl tudi Stjepan Radić, vodja hrvaških republikancev), ki je bilo neposreden povod za razpustitev skupščine. To je kralj Aleksander I. 6. januarja tudi storil. Istočasno je ukinil ustavo, prepovedal vse politične stranke, oktobra istega leta pa kraljevino SHS primenoval v Kraljevino Jugoslavijo (Wenborn 1993: 144).

⁸ Ozemlje zahodno od črte Peč, Triglav, Hotedršica, Planina, Javornik, Snežnik, Kvarner ter nekaj jadranskih otokov je po leta 1920 podpisani Rapalski pogodbi pripadlo Italiji (Weber 1994: 43).

Kralj in njegovi sodelavci so odpravili zgodovinske pokrajine in ustanovili 9 banovin. Skoraj celotno ozemlje današnje Slovenije je obsegala Dravska banovina. Leta 1931 je bila sprejeta nova ustava, ki je dovoljevala omejeno strankarsko delovanje (vse stranke so morale biti vsejugoslovanske), medtem ko je imel kralj še vedno skoraj absolutno oblast, saj brez njegovega pristanka ni bilo možno sprejeti nobenega zakona (Griesser-Pečar 2004: 17, 21).

Kljub prepovedi strankarstva pa politično življenje v Dravski banovini ni zamrlo. Pred uvedbo diktature je bila najvplivnejša slovenska stranka SLS. Čeprav uradno prepovedana in razpuščena, je bila politično kljub temu izredno dejavna preko raznih prosvetnih in stanovskih združenj (Jugoslovanska kmečka zveza). Stranka je bila izrazito katoliško usmerjena. Borila se je za slovensko narodno in jezikovno samostojnost ter zavračala ideje liberalizma in predvsem marksizma (Čepic et al 1995: 18). Že v prvem letu diktature je bila ustanovljena Katoliška akcija (KA), cerkvena organizacija za laični postulat (Griesser-Pečar 2004: 24). Leta je omogočala sodelovanje laikov pri posameznih hierarhičnih cerkvenih stopnjah ter omogočala neposreden vpliv in kontrolo Cerkve nad javnim in zasebnim (Ahačič 1992: 31) Katoliška akcija je osnovo za svoje protikomunistično in protiliberalno delovanje črpala predvsem iz papeških okrožnic, med katerimi sta najbolj odmevali okrožnici *Quadragesimo anno* in *Divini redemptoris*⁹. Leta 1936 se je KA problikovala v Slovensko katoliško akcijo, ki je začela organizirati tudi svoje lastne pomožne sile (Čepic et al 1995: 21) Od teh sta po svoji gorečnosti in borbenosti najbolj izstopali Zveza katoliških dijakov, imenovani tudi Mladci ter študenje zbrani v klubu Straža¹⁰. Levo strujo v stranki sta predstavljala križarsko gibanje ter krščansko socialistične skupine zbrane v okviru delavske Jugoslovanske strokovne zveze. Krščanski socialisti so v prvih letih po ustanovitvi jugoslovanske države še trdno podpirali usmeritev SLS. Pozneje so se od stranke oddaljili in celo vstopili v OF. Predvsem se niso strinjali z že prej omenjenima papeškima okrožnicama. Dokončen prelom z SLS je pomenil članek Edvarda Kocbeka "Premišljevanje o Španiji", v katerem je obsodil španski klerikalizem in tudi vodstvo katoliške cerkve v Slovenji (Griesser-Pečar 2004: 24). SLS je izgubila precej simpatij, ko je leta 1935 pristopila k avtoritativnemu režimu Jugoslovanske radikalne zajednice in prevzela oblast v Sloveniji v svoje roke. Kljub temu je II. svetovno

⁹ Obe okrožnici je izdal papež Pij XI. V okrožnici *Quadragesimo anno* iz leta 1931 zagovarja stanovsko ureditev na krščanskih načelih, medtem ko v okrožnici *Divini redemptoris* prepozna komunizem kot glavnega političnega sovražnika.

¹⁰ Mladci so bili skupina zbrana okoli prof. Tomca, ki je bil eksponat ljubljanskega škofa dr. Rožmana, medtem ko so bili Stražarji zbrani okoli jezuita dr. Ehrlicha. Med obema združenjima je prihajalo do pogostih nasprotij, čeprav sta imeli skupen cilj: vzpostavitev totalnega "Kraljestva Cerkve" (Ahačič 1992: 34).

vojno pričakala kot namočnejša politična sila v Dravski banovini, kjer je zanjo na volitvah leta 1938 glasovalo 78,6% tistih, ki so se volitev udeležili (Čepič et al 1995: 21).

Liberalni tabor je imel precej manj pristašev kot klerikalni, bil pa tudi politično neenoten. Zanj je značilen izrazit antiklerikalizem ter za liberalno stranko tudi jugoslovanski unitarizem (Čepič et al 1995: 23). Iz protesta do takšne politike so se s stranko razšli mnogi slovenski izobraženci. Svoj vrhunec je stranka dosegla leta 1931, ko je vstopila v vlado. Kasneje so se slovenski liberalci pridružili Jugoslovanski nacionalni stranki. Ko so leta 1935 izgubili mesto v vladi, je njihova moč le še upadala. Zaradi unitaristične drže so bili v sporu z različnimi strujami in organizacijami znotraj liberalnega tabora, predvsem z levo usmerjenim delom Sokola (Griessler-Pečar 2004: 26). Vojno so liberalci dočakali oslabljeni. Na volitvah leta 1938 jim je skupaj s socialnimi demokrati uspelo zbrati le 14% glasov (Čepič et al 1995: 24).

Glavnina delavstva v Jugoslaviji je pred letom 1929 pripadala Socialistični stranki Jugoslavije. Od stranke se je že leta 1920 odcepilo njeno radikalno krilo in osnovalo Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) (Griessler-Pečar 2004: 27). Socialisti so bili močni predvsem v industrijskih središčih. Zavzemali so se za moderno zaščitno delavsko zakonodajo, sekularizacijo družbe in moderno šolstvo. Odklanjali so cerkev kot inštitucijo in komunizem ter ostro kritizirali fašizem in nacizem. Politično so se povezovali predvsem z liberalci. Vojno so dočakali še bolj oslabljeni kot liberalni tabor (Čepič et al 1995: 25).

Komunisti so v okviru KPJ delovali le do leta 1921. Z zakonom o zaščiti države, ki ga je sprejel ministrski svet, je bila KPJ kot tudi vsaka druga komunistična dejavnost prepovedana (Klanjšček et al 1976: 12). Stranka je odtlej delovala v ilegali. Veliko njenih pristašev in vodstvo se je umaknilo v tujino. Do obnove pokrajinskega vodstva KPJ za Slovenijo je prišlo šele leta 1931. Stranka je kmalu začela boj za socialno osvoboditev delavcev povezovati z bojem za uresničitev slovenskih nacionalnih zahtev (Čepič et al 1995: 26). Večjo vlogo so komunisti dobili z ustanovitvijo ljudskofrontnega gibanja leta 1935. Vanj so lahko vstopali tudi tisti, ki niso bili komunisti. Tako so poskušali komunisti povezati različna socialna gibanja v skupno Kmečko-delavsko gibanje (Griessler-Pečar 2004: 28). Leta 1937 so slovenski komunisti ustanovili organizacijsko samostojno KP Slovenije, ki je ostala sestavni del KPJ, vendar je lahko avtonomneje sprejemala politične odločitve (Čepič et al 1995: 27). Vojno so komunisti pričakali maloštevilni, vendar dobro organizirani in navajeni podtalnega delovanja.

Že pred okupacijo so se kazali zametki kasnejše državljanske vojne. Skrajno desne struje znotraj SLS in Katoliške cerkve so svojo bojevitost usmerile proti komunizmu. Le-ta naj bi bil glavna grožnja slovenskemu narodu. Desni tabor se je tako v španski državljanski vojni

odkrito postavil na stran Francovih klerofašistov. V slovenskih cerkvah so brali celo izrazito politično pastirsko pismo španskih škofov. Protikomunistične članke, podkrepljene z domnevnimi strahotami, ki naj bi se dogajale v Sovjetski zvezi in s slikanjem komunistov kot napol človeških pošasti, sta v svojih glasilih objavljala organizaciji Mladcev in Stražarjev. Kot bomo videli v nadaljevanju, so bili gibalo protirevolucije in sodelovanja z okupatorjem ter formiranja protikomunističnih enot prav vidni člani SLS oziroma njegovi simpatizerji.

3.2 Okupacija Jugoslavije in razkosanje Slovenije

Po pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu na Dunaju 25. marca 1941 (podpis so z močnim pritiskom izsilili Nemci ter dejstvo, da so vse Jugoslovanske sosede, razen Grčije že bile podpisnice trojnega pakta) je 27. marca 1941 v Beogradu izbruhnil puč (Griesser-Pečar 2004: 18). Tedaj je vojska pod vodstvom generala Simovića vrgla vlado, pregnala regenta Pavla (kralj Peter je sam prevzel oblast) in sestavila novo vlado (Ahačič 1992: 43). Nemcem seveda to ni bilo všeč in tako je Hitler že isti dan izdal smernice za pripravo napada na Jugoslavijo in Grčijo. Šestega aprila 1941 so nemška, italijanska in madžarska armada napadle Jugoslavijo. Celotno Slovenijo so fašistične sile zasedle 14. aprila (Klanjšček et al 1976: 37, 46). Kralj je takoj po začetku sovražnosti s celotno vlado odšel v izgnanstvo. Slabo pripravljena in vodena Kraljeva jugoslovanska vojska se je vdala 17. aprila 1941 (Wenborn 193: 218).

Slovenijo so takoj po napadu zasedle Nemčija, Italija in Madžarska. Nemci so zasedli Štajersko, jugoslovanski del Koroške, Gorenjsko in Zasavje, Italijani pa Ljubljano, Notranjsko, Dolenjsko in Belo krajino. Madžari so okupirali večino Prekmurja in slovenski del Medžimurja. Vse tri okupacijske sile so si prizadevale za čim hitrejšo priključitev ozemlja teritoriju svoje države. Italijani so za svoja zasedena ozemlja, ki so jim dali ime Ljubljanska pokrajina, 3. maja 1941 izdali statut o avtonomiji in priključitvi Kraljevini Italiji. Madžari so formalnopravno priključitev izvedli 16. decembra 1941 (Klanjšček 1982: 17). Nemci pa naj bi zasedena ozemlja priključili rajhu 1. oktobra 1941, vendar so to sprva preložili, ker so čakali na imenovanje novega koroškega gauleiterja, kasneje pa so priključitev zaradi stalnih bojev s partizani opustili (Griesser-Pečar 2004: 31).

Ob napadu na Jugoslavijo 6. aprila in bombardiranju Beograda je takratni ban dr. Marko Natlačen na pogovore povabil vse stranke, ki so bile zakonito organizirane na območju Dravske banovine. Tako so se seje udeležili zastopniki SLS, Jugoslovanske nacionalne stranke, Narodne radikalne stranke, Jugoslovanske demokratske stranke, Slovenske kmečke

stranke in Socialistične stranke Jugoslavije. Ustanovili so Narodni svet (Mikuž 1960: 49). V njem ni bilo KPS, čeprav je izrazila zanimanje za sodelovanje, vendar je bila zavrnjena, ker naj bi svet sestavljali samo predstavniki organiziranih in priznanih strank (Žebot 1990: 202). Narodni svet si je v prvih dneh prizadeval predvsem za vzpostavitev reda v Dravski banovini, ki jo je Jugoslovanska vojska zapuščala. Tako je bil 12. aprila v Slovincu (Ban in Narodni svet 1941: 1) objavljen poziv vsem Slovincem in Ljubljčanom. V njem sta ban in Narodni svet naznaila skorajšnjo okupacijo Slovenije ter posvarila ljudi pred kakršnim koli uporom proti okupatorjem. Nadalje sta Slovence pozvala k ohranjanju reda in miru ter k spoštovanju zakonov (prav tam). Narodni svet si je tudi prizadeval za ohranitev Dravske banovine v enem kosu. Tako Mikuž v svojem Pregledu (1960: 50, 51) piše, da si je Narodni svet, po umiku jugoslovanske vojske lastil vrhovno oblast v Sloveniji. Le-ta naj bi kot suverena država pristopila k trojnemu paktu. Predstavniki Narodnega sveta so s tem namenom 12. aprila, z italijanskim dovoljenjem (Ljubljano so Italijani zasedli 11. aprila), odšli v Celje na pogovore z Nemci ter poskušali doseči, da bi celotno Dravsko banovino okupirala nemška vojska, vendar pri tem niso bili uspešni (Griesser-Pečar 65–67).

Od sedaj naprej se bom osredotočil le na ozemlje Ljubljanske pokrajine, ki je bilo pod italijansko okupacijsko upravo. Ne le, da je bilo to ozemlje (in je še danes) središče Slovenije, z glavnim mestom Ljubljano na čelu in kot tako izredno pomembno za usodo Slovencev, temveč je tu potekala tudi državljanska vojna med pristaši OF in njihovimi nasprotniki, ki so najprej oblikovali vaške straže, kasneje pa še Slovensko domobranstvo. Tu se postavlja vprašanje, zakaj se je to bratomorno prelivanje krvi tako razmahnilo prav v Ljubljanski pokrajini. Prvi razlog je zagotovo ta, da je bil italijanski okupacijski sistem, za razliko od nemškega, dokaj mil in je slabo nadzoroval ozemlje zunaj večjih mest ter je tako omogočal razmah odporniškega gibanja, predvsem na gozdnatih območjih Notranjske. Zaradi relativno prijaznega odnosa okupatorja do Slovencev je bil marsikdo zadovoljen s stanjem, kakršno je in zato ni podpiral akcij partizanov naperjenih proti Italijanom, ki so se ponavadi končale z povračilnimi ukrepi okupatorja. Civilno prebivalstvo (predvsem kmečko) v Ljubljanski pokrajini je bilo precej verno in duhovniki so bili najvplivnejši oblikovalci javnega mnenja. Zaradi spodkopavanja statusa quo oziroma pasivnega čakanja, ki so ga zagovarjali krogi okoli SLS skupaj s katoliško cerkvijo, so bili partizani deležni jeze in s tem negativne propagande s strani prej omenjenih. Temu se je pridružil še gnev tistih, ki so jim partizani zaradi svojih potreb zaplenili živež, živino itd, kar so spet izkoristili prej omenjeni. Kako so ta nasprotja prerasla v odkrit spopad, bomo videli v nadaljevanju.

Strah pred komunistično revolucijo je bil (kot se je kasneje izkazalo) upravičen, vendar obstaja temeljna razlika med komunizmom na eni ter fašizmom in nacizmom na drugi strani. Komunizem ni nikoli zanikal obstoja slovenskega naroda, medtem ko sta drugi dve ideologiji predvidevali popolno asimilacijo slovenskega naroda. Mogoče bi genetsko še bili Slovenci, vendar kaj bi nam to koristilo, če ne bi imeli več svojega jezika, kulture ...? Toda ali so geni dovolj, da naredijo narod Narod?

3.3 Ljubljanska pokrajina med italijansko okupacijo

Ko je italijanska vojska 11. aprila zasedla Ljubljano, je Narodni svet začasno še deloval in skrbel za upravne zadeve, vendar je svet 17. aprila moral prepustiti oblast civilnemu komisarju Emiliju Grazioliu, ki ga je postavila Italija in je bil prej sekretar fašistične stranke v Trstu. Kljub temu je Narodni svet potem še nakaj časa deloval v ilegali (Mlakar 2005: 601). Na ozemlju, ki so ga zasedli Italijani, so vsi organi nekdanje uprave še naprej delovali na podlagi jugoslovanskih zakonov in uredb, vendar po ukazih okupacijskih oblasti. Po novem statutu, ki ga je odobril Mussolini, je Ljubljanska pokrajina postala avtonomni del Kraljevine Italije (Griesser-Pečar 2004: 70). Naj navedem nekaj najpomembnejših določil tega statuta: Slovenščina in italijanščina naj bi bila enakovredna jezika, ustava in zakoni naj bi bili prevzeti iz Kraljevine Italije, vojaška služba naj ne bi bila obvezna, visokemu komisarju pa naj bi pri vladanju pomagal svet 14 zastopnikov,¹¹ kot posvetovalno in sodelujoče telo (Mussolini 1941: 1). Stanje v Ljubljanski pokrajini, ki je bilo relativno ugodno v primerjavi s stanjem na nemškem in madžarskem okupacijskem območju, so nekateri pričeli dojemati kot nekakšno vzorčno stanje, v katerem bi bilo mogoče relativno mirno in brez večjih pretresov dočakati konec vojne, ob minimalnih žrtvah in izgubah v premoženju. Koncept odpora protikomunističnega tabora v Sloveniji je bil organizirati ilegalno uporniško mrežo, organizirati ilegalne enote, zbirati orožje in informacije ter čakati na odlični trenutek, ko bi se napadlo okupatorja z vsemi silami in bi se zasedle slovenske etnične meje (Mlakar 2003: 17). Kot piše Žebot v *Neminljivi Sloveniji* (1990: 207, 208), se je v Natlačnovem krogu o

¹¹ Consulta je bila posvetovalni organ, v katerega je visoki komisar imenoval 14 vidnih predstavnikov političnega in gospodarskega življenja v Ljubljanski pokrajini, z nekdanjim banom na čelu. Dejansko consulta ni imela nobene moči in z njo so Italijani ustvarjali vtis sodelovanja Slovencev pri vladanju ter njihove lojalnosti. Kar nekaj vidnih članov je kasneje iz consulte izstopilo, med drugimi tudi nekdanji ban Natlačen (Griesser-Pečar 2004: 71, 72, 79).

oboroženem uporu in ilegalnemu delovanju proti okupatorju ter ustanovitvi podtalne vlade samostojne Slovenije dejansko razmišljalo. Vendar so ugotovili, da bi to poslabšalo dobre odnose z okupatorjem in položaj Slovencev! Eden od argumentov proti je bil tudi, da bi z razgalsitvijo podtalne vlade zanikali jugoslovanstvo. Tako je prevladala politika čakanja in sklicevanje na navodila Jugoslovanske begunske vlade v Londonu. Kljub temu so politični tabori (za vsak slučaj) začeli ustanavljati svoje paravojaške organizacije. Najpomembnejše so bile Slovenska legija, Sokolska legija ter Pobratim in Narodna legija.

Politični in kulturni krogi zbarani okoli SLS so 29. maja 1941 ustanovili Slovensko legijo. To je bila paravojaška organizacija, katere namen je bil pripravljati se na trenutek, ko bi sile antante potrebovale pomoč Slovencev (Griesser-Pečar 2004: 203). Sprva jo je vodil Rudolf Smersu, oktobra leta 1943 pa ga je zamenjal Mirko Bitenc. Imela je različne referate, vojaškega je na primer vodil podpolkovnik Ernest Peterlin. Legija je bila organizirana v trojke, ki naj bi bile v vsaki občini ali vsakem večjem kraju. Naloga trojk je bila zbiranje orožja in članov. Višje enote so bile roji, desetke in čete. Vseh članov naj bi imela med 6000 in 8000 in je bila daleč najštevilčnejša formacija v okviru protirevolucionarnega tabora (Godeša 2005: 608).

Liberalni tabor je na drugi strani ustanovil Sokolsko legijo, katere duhovni vodja je bil Albert Kramer. Bila je podobno organizirana kot Slovenska legija, vendar je imela bistveno manj članov, nekje med 600 in 800 (Griesser-Pečar 2004: 205). Politično in idejno je vodstvo legije vodil Sokolski vojni svet (Godeša 2005: 608). Liberalno je bil usmerjen tudi Pobratim, ki je bil ustanovljen z namenom, da bi združil tiste borce konzervativne smeri, ki se niso hoteli priključiti nobeni izmed zgoraj navedenih legij. Osnovna enota Pobratima je bilo drevo, ki je imelo debela in veje, več dreves je sestavljalo gaj. Vsega skupaj so uspeli pridobiti okoli sto članov. Leta 1943 so člani Pobratima prisopili t.i. Narodni legiji. Le-ta je bila ustanovljena iz delov Stare pravde, ki se je ločila od OF ter iz nekaterih izobražencev in častnikov iz Pobratima (Griesser-Pečar 2004: 206, 207). Obe liberalni skupini sta se kasneje pridružili četniškemu gibanju majorja Novaka.

Konec leta 1942 je bila ustanovljena Slovenska zaveza, ki naj bi združila vse protirevolucionarne sile pod en dežnik. V njej je imela prevladujočo vlogo nova garnitura politikov SLS, vojaško pa jo je vodil že prej omenjeni Novak, ki je skušal s pomočjo Zaveze, po navodilih Draže Mihailoviča, tudi v Sloveniji organizirati oddelke Jugoslovanske vojske. Zaveza je delovala v obliki raznih odborov in plenumov, od katerih je bil najpomembnejši zunanje-politični odbor, ki je vzdrževal zvezo s slovenskim Narodnim odborom v Londonu (Mikuž 1961: 338).

Na komunistični strani je bila aprila 1941 ustanovljena Protiimperialistična fronta, ki je bila sprva uperjena zoper anglo-ameriški imperializem (Ahačič 1992: 67–73). Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo pa se je preoblikovala v Osvobodilno fronto. Vodilno vlogo v OF je imela Komunistična partija Slovenije, ustanovni člani pa so bili še krščanski socialisti, telovadno združenje Sokol in levi intelektualci. Kasneje se je OF pridružilo še okoli petnajst različnih skupin¹² (Godeša 2005: 609–612). Prvi cilj OF je bil boj proti okupatorju. Njeni člani so ga začeli takoj uresničevati in na terenu ustanavljati partizansko vojsko. Vseslovensko je OF nastopila septembra 1941. Takrat je se je vrhovni plenum OF preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) in se proglasil za edino možno obliko upora proti okupatorju, sebe pa postavil za edinega predstavnika slovenskega naroda na okupiranem ozemlju. Poleg tega so sprejeli tudi odlok o zaščiti slovenskega naroda, ki je predvideval smrtne kazni za sodelavce okupatorja in nasprotnike OF (Griessler-Pečar 2003: 139, 143, 144). Program OF je SNOO dokončno izoblikoval leta 1942 v t.i. "devetih točkah" (Klanjšček 1982: 38–40), kjer pa poleg omenjanja neizprosnega boja proti okupatorju in zaveze po prevzemu oblasti po osvoboditvi, ni govora o preganjanju tistih, ki odpor organizirajo zunaj OF (prav tam).

Partizanska taktika takojšnjega oboroženega boja proti okupatorju in vsem, ki so pomagali vzdrževati okupacijski status quo, je neposredno podirala strategijo meščanskega vodstva o postopnem ilegalnem organiziranju in čakanju na končni ugodni trenutek. Oboroženi odpor, ki je sčasoma povzročal tudi vse več nedolžnih žrtev ter vse večji vpliv OF in KPS med narodom, je vznemiril vodstva političnih strank ter njihove simpatizerje v prej omenjenih organizacijah. Slovenska legija je v začetku okupacije ostala v ilegali ter je izvajala predvsem propagandno in obveščevalno dejavnost, uperjeno proti komunistom. Vse dejavnejša OF ter vse pogostejše likvidacije nekomunistov s strani VOS sta desni tabor prisilila k ukrepanju. Na voljo so imeli tri možnosti. Prva je bila vključitev v OF ter tako poskus omejitve moči KPS znotraj nje, druga možnost je bilo pasivno čakanje na razvoj dogodkov, tretja možnost, ki je bila tudi izbrana, pa je bila ustanovitev lastnega oboroženega gibanja (Mlakar 2003: 22–24). Pomladi 1942 so začele italijanske oblasti dobivati konkretne predloge za zaustavitev partizanstva s strani nekaterih meščanskih skupin. V Ljubljani so se začele vršiti policijske akcije Stražarjev proti OF (Čepić et al 1995: 60, 61). Po podeželju so bolj ali manj spontano

¹² Stara in Nova pravda, Jugoslovanska ženska zveza, jugoslovanski oficirji zbrani okrog polkovnika Jake Avšiča, Združenje kmečkih fantov in deklet, Kmečka in delavska stranka, Samostojna narodna stranka, Stara ljudska stranka in mnoge manjše skupine (Griessler-Pečar 2003: 134).

nastajale vaške straže, ki so idejno in tudi materialno pomoč dobile pri protirevolucionarnemu taboru. Le-ta se je za pomoč obrnil na Italijane, ki so seveda pomagali in potem plazu, ki je drvel državljanski vojni naproti ni bilo več moč zaustaviti. Ker sem o vaških stražah, MVAC in četniškemu gibanju že pisal, se tu z njimi ne bom več ukvarjal. Povem naj le, da so ob kapitulaciji Italije vse te enote ostale brez jasnih povelj in strategije ter so predvsem čakale kaj se bo zgodilo. Tako so bile lahka tarča partizanskih enot, ki so jih v nekaj tednih trajajoči čisti državljanski vojni povsem razbile. Naj omenim le Grčarice in Turjak. Tisti, ki so uspeli zbežati oziroma so se na tak ali drugačen način izognili uničenju, so kasneje tvorili okostje nove Slovenske domobranske vojske.

4. SLOVENSKO DOMOBRANSTVO

4.1 Kapitulacija Italije, prihod Nemcev in ustanovitev operacijske cone "Jadransko primorje"

Stanje na svetovnih bojiščih leta 1943 je nakazovalo, da Italija ne bo mogla več dolgo voditi vojne. Posebej jasno je to postalo po 10. juliju 1943, ko so se zavezniške sile izkrcale na Siciliji in je bil dva tedna zatem s svojo vlado prisiljen odstopiti Benito Mussolini. Zamenjal ga je maršal Pietro Badoglio, ki je razpustil fašistično stranko in zaveznike skrivaj zaprosil za premirje, ki je bilo nato podpisano 3. septembra (Wenborn 1993: 229, 230). Oba tabora, tako OF kot protirevolucionarji, sta se pripravljala na neizbežno italijansko kapitulacijo in možnost zavezniškega izkrcanja v Jadranu. Krogi okoli Slovenske zaveze so ustanovili t.i. Slovensko narodno vojsko (SNV) in po kapitulaciji Italije tudi oddelke slovenskih "goščarjev", ki naj bi v ilegali čakali na zaveznike ter se jim zatem pridružili. Tako SNV kot "goščarji" niso nikoli zaživel (Mlakar 2003: 34). Za nemško vrhovno poveljstvo je bila Ljubljanska pokrajina in predvsem njene komunikacije, ki so vodile v Italijo, ključnega pomena, prav tako pa niso smeli zanemariti morebitnega poskusa zavezniškega izkrcanja, ki so ga, kot navaja Mikuž (1973: 95), v OKW (Oberkommando der Wehrmacht) tudi dejansko pričakovali. Čeprav je za izkrcanje v Istri navijal tudi britanski premier Churchill, do njega ni prišlo. Nemci si niso mogli privoščiti, da bi na italijanskih ozemljih po kapitulaciji Italije prišlo do brezvladja in neredov. Tako so 26. avgusta 1943 enote nemške 71. divizije prodrle v Ljubljansko pokrajino. Italijani so sicer protestirali, vendar brez učinka. Do 29. avgusta so zasedle železniško progo Ljubljana-Opčine, dolino Bače in Soče do Kanala in ozemlje od

Trbiža do Krmina (Klanjšček et al 1976: 502, 503). Osmega septembra 1943 je Italija tudi uradno kapitulirala. Protirevolucionarna stran je bila v dilemi ali naj se pridruži Nemcem ali pa naj se bori proti njim. Vsi so se namreč bali, da bo nemška okupacijska politika v Ljubljanski pokrajini enaka kot na Štajerskem in Gorenjskem, prav tako pa so še vedno iluziorno pričakovali izkrcanje zaveznikov v Istri. Tako je spet prevladala pasivna drža in zgolj čakanje.

Na drugi strani si je OF zastavil visoke cije, in sicer: 1. OF nastopi kot slovenska oblast, 2. razorožiti je treba italijansko vojsko, 3. razorožiti belo in plavo gardo, 4. na območjih, ki še niso pod oblastjo OF, vzpostaviti tako oblast, 5. izvesti splošno mobilizacijo. Podobna navodila je oblikovalo tudi poveljstvo SNV, vendar se niso prijela na terenu, kjer je bilo vse odvisno od iniciative posameznih poveljnikov (Mlakar 2003: 39). Po kapitulaciji Italije in zasedbi Ljubljane 10. septembra, je general Raapke izdal poziv Slovincem, ki ga je nato častnik Slovenec objavil 14. septembra. V njem naznanja, da je »vodja Velikonemškega Reicha izdal /.../ nemški vojski ukaz /.../ vzeti Vašo domovino v svoje močno varstvo« (Raapke 1943: 1). Nadalje poziva k ohranitvi reda in miru. Že dan po razglasitvi italijanske kapitulacije je koroški gauleiter dr. Rainer predlagal obnovitev nekdanje Avstro-Ogrsko-Italijanske meje iz leta 1914. To ozemlje, ki bi ga sam upravljal iz Celovca, bi nato razdelil na tri manjše enote: Kranjsko, Goriško in Istro. Tega predloga Hitler ni upošteval in je 10. septembra izdal ukaz o ustanovitvi dveh operacijskih con na severnih in vzhodnih mejah Italije. Prva se je imenovala operacijska cona "Predalpske dežele", druga pa operacijska cona "Jadransko primorje". Slednja je obsegala pokrajine Ljubljana, Gorica, Furlanija, Trst, Istra, Kvarner in Reka. Operacijski coni sta vodila vrhovna komisarja. Jadransko primorje je tako vodil dr. Rainer (Klanjšček et al 1976: 567–569). Do njegovega imenovanja je bila v operacijski coni vojaška uprava, ki jo je izvrševala 71. divizija. Na čelu posameznih pokrajin znotraj operacijske cone so bili prefekti (bili so praviloma Italijani), ki so imeli ob sebi nemške svetovalce. Ljubljanska pokrajina je imela malce drugačen status, saj ji je načeloval šef pokrajinske uprave z naslovom prezident, prav tako z nemškim svetovalcem (Tomc 1995: 180). Po nemških načrtih naj bi bil prezident nek viden slovenski politik, saj so hoteli doseči, da bi bila pokrajina čimbolj samozadostna oziroma da bi bilo za njeno obvladovanje potrebnih čim manj nemških sredstev in predvsem ljudi, ki jih je Nemčiji takrat že primanjkovalo. Rainer je za prezidenta imenoval takratnega ljubljanskega župana Leona Rupnika (Rainer 1943: 1). Uprava naj bi delovala po jugoslovanskih zakonih, plačilno sredstvo je še naprej ostala italijanska lira. Glavna naloga pokrajine pa naj bi bila zagotovitev lastnih sil za boj proti partizanom (Mlakar 2003: 91). Organizacijsko je bila uprava kopija nekdanje banske

uprave in tako veliko prevelika in z nepotrebnimi oddelki, saj je bila Ljubljanska pokrajina neprimerno manjša od Dravske banovine, prav tako pa so velik del ozemlja obvladovali partizani, tako da tam pokrajinska uprava sploh ni zaživela.

4.2 Vzpostavitev Slovenskega domobranstva

Že pred kapitulacijo Italije je takratni župan Rupnik predlagal ustanovitev nekakšne aktivne ljubljanske policije z 2000 pripadniki, ki bi skrbela za red v mestu in predvsem za obrambo pred partizansko zasedbo mesta, vendar ideja ni nikoli zaživela (Mlakar 2003: 103). Vaške straže oziroma takrat že SNV so se po kapitulaciji Italije zbirale na treh območjih Ljubljanske pokrajine in sicer na širšem območju Ljubljane, na Notranjskem ob železnici in v Kostanjevici. Ob pomanjkanju navodil iz Ljubljane in zaradi stalnih napadov partizanskih enot nanje so se mnoge vaške straže zatele pod nemško varstvo. Na notranjskem ob železnici so tako Nemci bivše vaške stražarje uporabili kot pomožne enote za zavarovanje železnice (Mlakar 2003: 111). Posebno veliko iniciativo je pokazal stotnik Vuk Rupnik, ki se je v tistem času na območju Novega mesta uspešno bojeval s partizani in se nazadnje zatekel v varstvo nemških obmejnih straž in kasneje v Kostanjevico. V Kostanjevico je dne 13. septembra prispel tudi general Erwin Rösener, komandant nemške policije in SS v 18. Vojnem okrožju, ki je vaške stražarje najprej pohvalil za boj proti partizanom ter napovedal skupno bojevanje legionarjev in Nemcev proti komunistom. Vojakom je med drugim obljubil tudi nove uniforme (Mikuž 1973: 35). Dogodki na terenu in priključevanje bivših vaških stražarjev nemškim enotam ter njihova uporaba v skupnih akcijah so odmevali tudi v Ljubljani, kjer so že potekale aktivnosti za vzpostavitev nove oborožene formacije, ki naj bi se skupaj z Nemci borila proti partizanom. Interes za tako formacijo je bil tako na strani strankarskih veljakov in Slovenske zaveze, ki so v novi formaciji videli možnost ohranjanja svojega vpliva, kot na strani generala Rupnika, ki je pričakoval, da bodo nove enote učinkovitejše kot MVAC ter predvsem osvobodjene strankarskega vpliva, ki je najbolj dušil bivše vaške straže. Seveda ni šlo zgolj za politične cilje. Ustanovitev vojske, ki bi bila sestavljena samo iz Slovencev, je imela za marsikaterega Slovenca tudi globlji pomen. Lastna vojska je namreč eden izmed pogojev za lastno državnost. Kakšna naj bi bila ta (idealna) vojska, lahko lepo razberemo iz sestavka neznanega avtorja, ki na podlagi lastnih izkušenj (prisilna mobilizacija v partizane) in na podlagi pripovedovanj partijskih funkcionarjev ugotavlja, "Česa se partizani najbolj boje". Tako pravi, da lahko partizane premaga le »vojska, ki jo bodo sestavljali Slovenci«. Ta

vojska mora imeti neko »idejo, popolnoma enotno in prosto vseh predvojnih političnih primesi«. Imeti mora »enotno poveljstvo,/.../ poveljnik pa naj bo Slovenec«. Vsak vojak mora prejeti »vojaško izobrazbo«. Oborožena bi lahko bila s »povprečnim italijanskim orožjem«, vendar ne občutno slabšim kot partizani. Nazadnje pravi, da bi »morala biti prosta vsake korupcije«¹³.

Svoje načrte pa so imeli tudi Nemci, saj jim je primanjkovalo vojaških enot in bi jim bili Slovenci v pomoč pri boju proti partizanom. Tako je gauleiter dr. Rainer naročil Rösenerju, da vzpostavi »slovenske vojaške enote« (Mlakar 2003: 129). S tem v mislih se je Rösener sestal s politikom dr. Albinom Šmajdom, ki je bil odposlanec Slovenske zaveze. Pogovarjala sta se o ustanovitvi slovenskih enot, njihovi organizaciji, uniformah ter o njihovem poimenovanju (Kladnik 2006: 13). Nato je prišlo še do pogovorov med Rösenerjem, Rupnikom in polkovnikom Antonom Kokaljem, ki ga je Slovenska zaveza določila za organizacijo Slovenskega domobranstva oziroma je bil nekakšen zastopnik SLS ter zveza med stranko in Nemci. Rösener je predvideval ustanovitev slovenskih enot za boj proti partizanom v moči 12000–14000 mož, ki bi bili začasno organizirani v čete, sčasoma pa bi lahko bila vzpostavljena celo ena divizija. Imeli naj bi italijanske uniforme s kranjskim grbom ter italijansko orožje (Mlakar 2003: 129). Mobilizacija bi bila prostovoljna, enote pa bi delovale izključno v Ljubljanski pokrajini ter se bojevale le proti partizanom (Griesser-Pečar 2004: 292). General Rupnik je takoj po imenovanju za predsednika pokrajinske uprave, 22. septembra oblikoval poziv za mobilizacijo v domobranstvo, ki so ga nato nemške oblasti preuredile in 24.9.1943 objavile v Slovincu (Kladnik 2006:13). Poziv za ustanovitev Slovenske domobranske legije se začne z obsodbo izdajstva italijanske kraljeve hiše in maršala Badoglija ter s povziganjem Nemčije in Nemške vojske. Nadalje poziva vse Slovence stare od 18 do 35 let naj se pridružijo novi enoti, ki ji bodo poveljevali slovenski častniki v maternem jeziku. Enota pa naj bi se borila proti komunistom (Poveljstvo slovenskih domobrancev 1943: 1). Petindvajsetega septembra je general Rupnik v Rösenerjevi odsotnosti izdal Povelje, v katerem se je razglasil za poveljnika Slovenskega domobranstva. Določil je tudi odgovorne za sprejemno službo, urjenje, intendanco, obveščevalno službo in za inšpektorja "slovenske domobranske legije" določil polkovnika Kokalja¹⁴. Te samovolje Rösener ni dovolil in je Rupnika že 4. novembra odstavil ter mu prepovedal vsakršno

¹³ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Česa se partizani najbolj boje.* (december 1943).

¹⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Povelje komandanta Slovenskega domobranstva.* (25. september 1943).

ukvarjanje z domobranstvom. Kasneje je Rupnik postal generalni inšpektor domobranstva in je imel bolj protokolarno vlogo (Griesser-Pečar 2004: 293). Formalni poveljnik Slovenskega domobranstva je bil tako general Rösener, slovenski poveljnik je postal polkovnik Kokalj, njegov namestnik podpolkovnik Franc Krener, načelnik štaba pa podpolkovnik Ernest Peterlin. Ustanovljeni so bili tudi trije bataljoni (sicer zgolj neuradno, saj je Rösener dovolil le ustanovitev čet) in sicer so 1. bataljon sestavljale enote v Ljubljani in njeni okolici, enote v Vrhniki in njeni okolici so formirale 2. bataljon, enote pod Gorjanci pa 3. bataljon (Mlakar 2003: 136, 138). Pravno osnovo je Slovensko domobranstvo dobilo 6.12.1943, ko je dr. Rainer izdal Naredbo o vzpostavitvi domobranskih oddelkov na operacijskem ozemlju "Jadransko primorje". Naredba ustanavlja domobranske oddelke, kot pomoč pri vzdrževanju javnega reda in varnosti v coni. Ti oddelki naj bi bili sestavljeni iz mož bivajočih v coni. Služba v domobranstvu je vojna služba v smislu uredbe o obvezni vojni službi¹⁵. Domobranstvu poveljujejo pristojni višji SS in policijski vodje. Pripadniki domobranstva so upravičeni do vojaške plače ter do denarnih nadomestil ob morebitni invalidnosti ali smrti, slednjo dobijo seveda svojci umrlega. Organizacija domobranstva se izvaja prek izvršilnih določb, ki jih izdajajo pristojni višji SS in policijski vodje (Rainer 1944: 2). Poleg teh določb je v osnutku "Naredbe o ustanovitvi Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini", ki je nekakšen neformalni statut Slovenskega domobranstva dodana tudi točka, da se »stroški opreme in oborožitve, prehrane, službenih prejemkov, nezgodne, rodbinske in posmrtninske preskrbe, krijejo iz proračuna Pokrajinske uprave za Ljubljansko pokrajino«¹⁶.

Pravega statuta sicer domobranci niso dobili vse do 20. aprila 1944, ko so skupaj z domobransko prisego dobili tudi ohlapen statut v dveh točkah, ki ne pove drugega, kot to, da se narodni zaščitni oddelki v Ljubljanski pokrajini imenujejo Slovensko domobranstvo ter da se le-to bori v operacijski coni "Jadransko primorje" (Mlakar 2003: 290). Že prej omenjena "Naredba o ustanovitvi Slovenskega domobranstva" je tako bila temeljni krovni, čeprav nikoli

¹⁵ Vsi državljani v coni so bili podvrženi obvezni vojni službi, ki so jo lahko opravljali v domobranskih oddelkih, v Nemški vojski, pri orožni SS, nemški policiji, organizaciji TODT ter v oddelkih nove italijanske vojske. Vojne službe so bile oproščene vse osebe, ki prostovoljno odidejo na delo v Nemčijo ter osebe, ki opravljajo t.i. vojno pomembne poklice (npr. železničarji) (Rainer 1944a: 2). To pomeni, da je bila služba v domobranstvu pogojno prostovoljna oziroma je bila le ena izmed možnih oblik vojne službe.

¹⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Naredba o ustanovitvi Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini*. (Brez datuma).

potrjen¹⁷ dokument, ki je urejal Slovensko domobranstvo, zato se bom nanjo še večkrat skliceval. Zaradi neaktivnosti (nesposobnosti?) je Rösener kmalu odslovil Kokalja in na njegovo mesto postavil Krenerja. Rupnik je bil formalno odrinjen stran od domobranstva, vendar je imel veliko neformalno vlogo, saj je bil po činu najvišji slovenski častnik, bil pa je tudi šef pokrajinske uprave, ki je vsaj spočetka tudi financirala domobranstvo. Že v začetku se je pokazalo, da bo tudi domobranstvo "okuženo" s strankarstvom. Tako poročilo o beli gardi Obveščevalnega odseka, Glavnega štaba NOV in POS ugotavlja, da domobranstvo oziroma belo gardo sestavljajo tri vidnejše politične frakcije: deli bivše SLS, ki se niso pridružili Osvobodilni fronti, na čelu z dr. Krekom in škofom Rožmanom, Stražarji in Ehrlichovci ter Glavačeva skupina mladcev¹⁸. Avtor poročila prezre vlogo generala Rupnika. Le-ta je namreč želel osvoboditi domobranstvo strankarstva in je krepil predvsem svoj t.i. rupnikovo linijo, ki se je zavzemala za čimvečjo naslonitev na Nemce, drugače pa je bila jugoslovansko in liberalno usmerjena. Kmalu so se frakcijski boji odvijali le še na relaciji med SLS in rupnikovci, ki so jih včasih dodatno začinile solo akcije skrajnih skupin znotraj SLS (Mladci, Stražarji) ter občasni posegi jugoslovansko usmerjenih liberalcev oziroma pristašev Jugoslovanske vojske v ilegali (Tomc 1995: 156). Vsem je seveda že kmalu postalo jasno, da Nemci domobranstvu ne bodo pustili velike avtonomije in so se po drugi strani prej omenjeni morali boriti tudi proti vse večjemu vplivu Nemcev v vodstvu in predvsem samih enotah domobranstva.

¹⁷ Naredbo so pripravili nemški organi, vendar je slovenski štab ni hotel podpisati, saj se ni strinjal z nekaterimi njenimi določbami, ki so opredeljevale namen in vlogo domobranstva, nikoli pa niso bile sporne določbe, ki so urejale status domobrancev, organizacijo, oskrbo itd.

¹⁸ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Politične osnove Bele garde*. (brez datuma).

4.3 Organizacijski štab Slovenskega domobranstva

Na čelu Slovenskega domobranstva je bil sredi oktobra 1943 vzpostavljen t.i. Organizacijski štab oziroma "Organisationsstab für die Aufstellung der slowenischen Landwehr", ki mu je ves čas poveljeval podpolkovnik in od leta 1945 naprej polkovnik Franc Krener (Kladnik 2006: 24, 25). To je bil v celoti slovenski štab, ki pa je vse od nastanka izgubljal na pomenu. Štab tudi ni bil poveljevalnega značaja, prav tako pa ni imel operativnega oddelka. Več o tem kasneje. Rösener je že 30. septembra ustanovil poseben Vodstveni štab¹⁹, konec oktobra pa je za nabiranje in uvrščanje domobrancev ustanovil še poseben Organizacijski štab²⁰. (Mlakar 2003: 148). Tako sta dejansko obstajala dva organizacijska štaba, nemški in slovenski. Šef vodstvenega štaba je bil žandermarijski polkovnik Petersdorff, medtem ko je nemški organizacijski štab vodil stotnik Erich Schumacher, ki je bil tudi nekakšen zvezni častnik med Vodstvenim štabom in slovenskim Organizacijskim štabom. Nekaj časa je bilo kar nekaj nejasnosti o pristojnostih obeh organizacijskih štabov, toda ko se je Schumacherjev štab okrepil z 10 častniki in 20 podčastniki, ki so prišli iz Nemčije za vaditelje novih domobrancev je bilo dilem konec (Klanjšček et al 1976: 575). Schumacherjev štab je tako kot del Vodstvenega štaba Krenerjevemu štabu pošiljal ukaze in dopise. Dejansko je bil Krenerjev štab podrejen Schumacherjevemu, čeprav se s tem do konca vojne slovenski častniki niso sprijaznili ter so se na razne načine upirali poskusom podrejanja in razvrednotenja štaba. Naloge in dolžnosti, ki naj bi jih Organizacijski štab izvajal, so bile določene z Rösenerjeve strani in so zajete v Organizacijskem povelju, ki ga je na podlagi Rösenerjeve naredbe izdal njegov pooblaščenec. Povelje obsega devet točk, vendar je širšega pomena za Slovensko domobranstvo le prvih šest točk, saj se zadnje tri ukvarjajo z šolsko in alarmno četo. Zaradi njegove pomembnosti in prikaza dejanske vloge slovenskih poveljnikov in štaba pri uporabi slovenskih enot ter njihove podrejenosti Nemcem, v celoti citiram prvih šest točk:

1. Naloge organizacijskega štaba za slovensko domobranstvo so v povelju višjega SS in policijskega vodje v obrambnem okrožju XVIII. z dne 10.11.1944 orisane. V smislu tega povelja so naloge štaba nabiranje, uvrščanje, vežba in oprema z oskrbo slovenskega domobranstva.

¹⁹ Führungsstab für Bandenbekämpfung.

²⁰ Organisationsstab für die Aufstellung der slowenischen Landeswehr beim Höheren SS und Polizeiführer in Laibach.

2. *Vsa povelja se morajo držati tega okvira, v kolikor nastajajo naloge, ki so izven tega okvira, je treba za njih izvršitev mojega poprejšnjega odobrenja.*
3. *Namenoma ni bila označena naloga Organizacijskega štaba pošiljanja čet v borbo /Einsatz/, ker je to izključno naloga štaba za vodstvo borbe proti banditom in to tudi mora biti iz razlogov enotnega vodstva.*
4. *Deli slovenskega domobranstva, ki so izven bunkerske črte na položaju, so, kar se tiče pošiljanja v borbo ali na položaj /Einsatz/, izključno podrejeni štabu za vodstvo borb proti banditom /Führungsstab für Bandenbekämpfung/. Ta jim daje potrebna povelja, bodisi neposredne ali po nemkih enotah, ki so nadrejene. K bunkerski črti spadajo neposredno tudi ona, naprej pomaknjena oporišča, ki so jih zasedle bunkerske čete.*
5. *Pomoč čete slovenskega domobranstva, ki so na položaju je poklicati po pod št. 4. navedeni poti, pri štabu za Vodstvo borbe proti banditom. Izkanje pomoči pri Organizacijskem štabu /Aufstab/, samo zakašnjuje pomoč, ker mora Organizacijski štab le poročati štabu za vodstvo borbe proti banditom. Odločba o tem dalje pravi, dali je poslati pomoč, v kakšni moči in od kod, je izključna stvar štaba vodstvo borbe proti banditom /Führungsstab für Bandenbekämpfung /.*
6. *Oskrba enot s tem ni prizadeta in ostane slej ko prej stvar Organizacijskega štaba /Aufstab/²¹.*

Iz naredbe je razvidna popolna podrejenost Organizacijskega štaba in enot Slovenskega domobranstva nemškim silam, kajti le-te odločajo o najpomembnejšem, to je operativni uporabi enot. Če malce karikiramo, lahko rečemo, da je imel Organizacijski štab predvsem servisno vlogo, medtem ko so z enotami razpolagali Nemci. Vloga Organizacijskega štaba se vidi tudi iz njegovih zaupnih in navadnih naredb²², kjer se štab ukvarja predvsem z moralno, disciplino in politično vzgojo domobrancev. Tako je ogromno naredb, kjer se Krener pritožuje nad slabim obnašanjem, obleko in izgledom domobrancev, nič pa ni govora o razvrščanju moštva, o akcijah enot itd. Mogoče je pomenljivo tudi to, da se slovensko domobranstvo v zgornjem povelju piše dosledno z malo začetnico, kot da to ne bi bila neka samostojna entiteta, temveč nemške pomožne enote, sestavljene iz Slovencev.

Kot smo že omenili, organizacijski štab nikoli ni imel operativnega odseka, drugače pa je bil sestavljen kot vsak drug vojaški štab. Z organizacijo štaba se je ukvarjal podpolkovnik

²¹ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Slovensko Domobranstvo*. (brez datuma).

²² glej: AS 1877 fond SD predvsem tehnične enote 1-4.

Peterlin, najsposobnejši štabni častnik. Sprva si je zamislil, da bi bil štab razdeljen v tri nosilne oddelke:

- a) personalni bi vseboval organizacijski, šolski, adjutantski in obveščevalni odsek,
- b) materialni oddelek bi sestavljali oborožitveni, intendantski, sodni in sanitetni odsek,
- c) stan bi sestavljali varnostni vod, kuhinja, ordonansi, detektivi in avtovod²³.

Vendar se je izkazalo, da bi bila to preveč umetna delitev. Tako je imel štab konec decembra 1943, po sklenjeni prvi razvojni fazi domobranstva, sedem odsekov: tehničnega, oborožitvenega, šolskega, sodnega, sanitetnega, intendantskega ter odsek za zveze²⁴. Spomladi leta 1944 je prišlo do nekaterih preureditev ter izpolnitev in štab je dobil novo podobo.

Znotraj štaba je tako obstajal še ožji štab, ki so ga sestavljali najvišji častniki in je obsegal okoli 20 ljudi. Le-ta oziroma Krener je pošiljal enotam navadna in zaupna povelja, okrožnice, itd. Sam štab pa je imel poleg poveljstva stana naslednje odseke:

- **Adjutantski odsek** je izdajal domobranske legitimacije, vodil evidenco o številčnem stanju domobrancev ter skrbel za njihove osebne podatke.
- **Personalni odsek** je deloma kasneje prevzel določene naloge adjutantskega odseka, še vedno pa je bila njegova glavna naloga priznavanje činov. Nemški Vodstveni štab je priznaval domobrancem vse čine, ki so jih pridobili v prejšnjih formacijah, vendar so morale biti zahteve za priznanje činov dobro podkrepjene z dokazi. Te dokaze je zbiral personalni odsek ter jih je nato poslal nemškemu vodstvenemu štabu.
- **Formacijski odsek** je novoprijavljene domobrance razvrščal v posamezne čete. Odločal je tudi pri poimenovanju ali preimenovanju enot.
- **Šolski odsek** je imel na skrbi usposabljanje in urjenje domobrancev, pa tudi organizacijo raznih tečajev za častnike, podčastnike in domobrance.
- **Materialni odsek** je skrbel za materialne potrebe domobranstva in je bil najštevilčnejši odsek znotraj štaba, saj je zaposloval čez 250 ljudi. Delil se je na tri odseke: *oborožitvenega*, *tehničnega* in *avtomobilskega*. Oborožitveni odsek je skrbel za orožje, rezervne dele, strelivo in ustrezna popravila. Tehnični odsek je bil odgovoren za potrošni in drug material ter za popravila objektov. Avtomobilski odsek je skrbel za dodeljevanje in delovanje voznega parka (avtomobili in motorji).

²³ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Peterlinova skica štaba*. (Brez datuma).

²⁴ AS 1871 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Slovensko Domobranstvo*. (Brez datuma).

- **Intendantski odsek** je domobrance oskrboval z denarjem za plače in družinsko podporo, kot tudi s hrano, obleko in obutvijo, kar je od januarja 1944 dobival od Nemcev, prej pa od pokrajinske uprave. V odseku je bilo nameščenih 40 ljudi.
- **Sodni odsek** je bil sprva zamišljen kot osnova za oblikovanje samostojnih slovenskih vojaških sodišč, ki bi sodila po jugoslovanskem vojnem pravu, vendar so nemške oblasti domobranstvo podredile nemškemu kazenskemu zakoniku. Tako je bilo tudi sodstvo podrejeno SS in policijskemu sodstvu. S tem je bil predsednik sodišča vedno Nemeč, drugi udeleženci sodnega procesa (tožilec, branilec itd.) pa so bili Slovenci. Sodišče je imelo pristojnost soditi domobrancem, vendar je pravnomočnost sodbe moral potrditi general Rösener.
- **Sanitetni odsek** je organiziral sanitetno službo znotraj domobranstva in skrbel za njen nadzor. Sprva so znotraj nemške vojaške bolnišnice skušali organizirati tudi samostojen oddelek za domobrance, vendar tega nemške oblasti niso dovolile. Odsek je zaposloval 18 zdravnikov in 60 medicincev.
- **Veterinarski odsek** je skrbel za konje in jezdno živino v okviru Slovenskega domobranstva.
- **Obveščevalni odsek** je organiziral obveščevalno službo in agente obveščevalce. Njihova glavna naloga je bila zbiranje podatkov o partizanskem gibanju, partizanskih enotah, simpatizerjih in terenskih delavcih.
- **Propagandni odsek** je v sklopu domobranskega štaba začel delovati šele spomladi 1944. Takrat se je namreč del propagandistov, ki so prej delovali v Rupnikovem propagandnem oddelku, odcepil in se priključil domobranskemu štabu. Naloga domobranskih propagandistov je bila skrbeti za dotok novih domobrancev, izvajanje propagande med prebivalstvom proti komunizmu in propagande znotraj domobranskih enot²⁵.

Poleg teh odsekov sta znotraj štaba delovala tudi **verski referat**, ki je skrbel za verske zadeve in **domobranska godba**. Na višku razvoja je domobranski štab štel približno 500 ljudi.

Februarja in marca 1944 je prišlo v slovenskem organizacijskem štabu do redukcije, ki so jo zahtevali Nemci oziroma stotnik Schumacher²⁶. Nemcem je šlo v nos predvsem veliko število aktivnih častnikov, zbranih v štabu, ki da naj bi bili tam zaradi "bodočih nalog" oziroma

²⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 3. *Shema sestave organizacijskega štaba*. (Brez datuma) in Mlakar 2003: 153–161.

²⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1223*. (25. februar 1944).

podtalnega delovanja proti Nemcem. Nepotrebni naj bi postali informacijski odsek, šolski odsek, personalni, avtomobilski in institucija načelnika štaba. Vizjak naj bi šel na Vrhniko, medtem ko bi Peterlin prevzel šolanje. Te zahteve so poskušali znotraj štaba čimbolj izigrati, tako da se je štab zgolj reorganiziral, drugače pa je ostal isti²⁷. Organizacijski štab pa je tudi formalno prenehal biti štab, ampak je postal organizacijski oddelek Schumacherjevega štaba. Da se Schumacherjevo povelje ni izvajalo dosledno, je krivo tudi to, da je marca Schumacherja na čelu nemškega Organizacijskega štaba zamenjal podpolkovnik Balke (Mlakar 2003: 162, 163).

4.4 Enote Slovenskega domobranstva

V prvem obdobju nastajanja Slovenskega domobranstva so se oblikovale različne oblike vojaških enot, ki so nastajale večinoma spontano. Pobudo so največkrat prevzeli posamezni krajevni poveljniki, velikokrat tudi nekdanji vaški stražarji. Tako so se ponekod oblikovale večje enote, še preden je nastal osrednji štab. Najbolj homogena enota je tako bil že prej omenjeni Rupnikov 3. bataljon, medtem ko sta 1. in 2. bataljon dejansko obstajala le na papirju. Večji red na področju poimenovanja in sestave enot je nastal z ustanovitvijo Organizacijskega štaba. Tako so vse enote v Ljubljani in okolici sčasoma dobile nazive vodov in čet, ki pa še niso imeli svojih zaporednih števil, temveč so se imenovali po krajih, v katerih so začasno bili. To so bile samostojne enote neposredno podrejene poveljstvu Slovenske domobranske legije (Kos 1991: 56–58). Rösener je ob nastajanju domobranstva predvideval njegovo organsko rast. Najprej naj bi izurili čete, nato bataljone, polke in končno bi se vse enote združile v eno divizijo. Kljub temu pa Rösener vse do pomladi 1944 uradno ni priznaval domobranskih bataljonov. Temu navkljub se jih je do decembra 1943 v Slovenskem domobranstvu oblikovalo šest:

Prvi bataljon je imel sedež v Ljubljani ter ga je sestavljalo sedem čet z zaporednimi številkami od 11 do 17, poleg teh pa še šolska četa. Drugi bataljon je imel sedež na Vrhniki in ga je sestavljalo šest čet ter ena t.i. udarna četa. Tretji bataljon je imel kar osem čet ter je deloval na območju Gorjancev. Poleg teh treh bataljonov so kratek čas in v različni sestavi obstajala še 4. bataljon s sedežem v Logatcu in 5. bataljon s sedežem v Borovnici. Zaradi priliva moštva jih je v Ljubljani iz ene šolske čete nastalo šest, ki so se nato združile v t.i. 1. Šolski bataljon (Mlakar 2003: 166, 167). Formacija enot je bila v veliki meri odvisna od

²⁷ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. Izjava Peterlin Ernesta. Stran 21.

oborožitve, kjer pa so glavno vlogo imeli Nemci. O oborožitvi enot in njihovi formaciji bom govoril v nadaljevanju. Za zdaj naj povem le to, da naj bi po prvih načrtih domobranska četa imela 161 mož, od tega bi bil en stotnik, 2 nadporočnika, 1 praporščak, 6 narednikov, 13 podnarednikov, 28 kaplarjev ter 110 domobrancev. Oborožena naj bi bila s 127 puškami, 12 lahkimi strojnicami in 3 lahkimi minometi²⁸.

Rösenerju obstoj neuradnih bataljonov ni bil všeč, zato je decembra 1943 ukazal, naj se preimenujejo v t.i. bojne skupine (nem. Kampfgruppe). Tako je po 14. decembru v Slovenskem domobranstvu obstajalo pet bojnih skupin in še šolska skupina. Sprva so bile le-te identične s prešnjimi bataljoni, kasneje pa so sledile določene spremembe. Prvo bojno skupino so sestavljale enote v Ljubljani in okolici z zaporednimi številkami od 11 do 20 ter še delovna četa. Januarja 1944 se je 14. četa preimenovala v 1. Šolsko četo. Druga bojna skupina je delovala med Kočevjem in Ljubljano. Sestavljale so jo čete z zaporednimi številkami od 21 do 29²⁹. Tretja bojna skupina s sedežem v Novem mestu in okoliških vaseh je vključevala čete z zaporednimi številkami od 31 do 40 in je bila najbolj razvejano organizirana, saj je imela svojo evidenčno in informativno pisarno, izdajala pa je tudi svoje glasilo. Četrta bojna skupina je imela svoj sedež na Vrhniki (Klanjšček et al 1976: 693). V svoji sestavi je imela čete z zaporednimi številkami od 41 do 45 ter nekaj posadnih vodov v večjih krajih na območju Polhograjskih Dolomitov. Peta bojna skupina je imela za nalogo varovanje železniške proge od Ljubljane do Rakeka. Sestavljale so jo čete s številkami od 1 do 7, ki so bile nameščene vzdolž železnice. Šesta bojna skupina je bila ustanovljena po napadu partizanske 14. divizije na Kočevje, decembra 1943. Sestavljali sta jo iz 4. in 6. šolske čete ustanovljeni 61. in 62. četa, njena naloga pa je bila zavarovanje obnovitvenih del na železniški progi Kočevje-Ribnica (Mlakar 2003: 172). Februarja 1944 je bila ustanovljena še 7. bojna skupina, njen sedež je bil v Grosupljem (Kos 1991: 60) V Ljubljani sta bili namesto 1. šolskega bataljona oblikovani 1. in 2. Šolska skupina. Prva je imela šest čet, medtem ko so drugo skupino kmalu po njeni ustanovitvi ukinili. Njune naloge so bile usposabljanje novincev in že obstoječih enot ter formiranje novih čet (Klanjšček et al 1976: 693).

²⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Začasna formacija domobranske čete v Ljubljanski pokrajini.* (Brez datuma).

²⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 10.* (14. oktober 1943).

Takšno stanje pa ni trajalo dolgo, saj so se februarja 1944 ukinile dotedanje bojne skupine in Šolska skupina³⁰. Povelje je sovpadalo s spremenjeno vlogo Organizacijskega štaba, o čemer sem že govoril. Ustanovili so se štabi treh novih skupin. Enote prejšnje 1. skupine in enote bivše Šolske skupine so se združile v Šolsko skupino z devetimi strelskimi in šestimi šolskimi četami, ki so zasedale obroč bunkerjev okoli Ljubljane in urile novince (Klanjšček et al 1976: 693). Dotedanja 3. bojna skupina se je spremenila v Zaščito okraja Novo mesto. Iz 4. in 5. bojne skupine pa je bila ustanovljena Skupina za zavarovanje železniške proge. Vse tri skupine so obstajale vse do konca vojne. Njihova vloga je bila izrazito obrambne narave. Pred partizani so morale braniti komunikacije in pokrajinska središča. Enote prejšnjih 2., 6., in 7. bojne skupine so operativno delovale skupaj z nemškimi enotami v protipartizanskem boju.

V naslednjih mesecih so potekali ostri boji med partizanskimi in domobranskimi enotami. Le-te so doživele nekaj hudih porazov, zato je domobransko vodstvo vse bolj pritiskalo na Nemce z zahtevami po ustanovitvi udarnih bataljonov, ki naj bi se uspešneje kosali z partizanskimi brigadnimi in divizijskimi operacijami (Mlakar 2003: 175). Tudi podpolkovnik Balke, ki je na čelu nemškega organizacijskega štaba zamenjal stotnika Schumacherja, je bil zamisli o udarnih bataljonih naklonjen in jih je začel takoj organizirati. Konec maja se je v Ljubljani formiral prvi bataljon, ki se je sprva imenoval Križev bataljon (po poveljniki majorju Ladislavu Križu), kasneje pa je bil preimenovan v 1. bataljon (Mlakar 2003: 176). Bataljon so sestavljale tri navadne in ena težka četa. Organiziranje bataljonov je nato zastalo do 25.5., ko je bila z nemškim poveljem celotna Ljubljanska pokrajina razdeljena v štiri skupine in sicer z namenom »izvežbanja čet« (Mlakar 2003: 176). Prejšnje skupine (Šolska skupina, Zaščita okraja NM, Skupina za zavarovanje železniške proge) so ostale nespremenjene in so ohranile svoje ozemlje. Poleg njih je bila ustanovljena še t.i. operativna skupina, ki je pokrivala kočevsko in ribniško dolino, Suho krajino ter območje južno od Grosupljega in Višnje gore³¹. Kar se tiče operativnih enot je bila Ljubljanska pokrajina že prej razdeljena na štiri cone, na severno, srednjo, vzhodno in zahodno, po nemških začetnicah poimenovane N, M, O in W. V conah naj bi še naprej obstajale dotedanje postojanke, vendar naj bi se v vsaki formiral en udarni bataljon. Tako so bili ustanovljeni bataljoni N, M, O in W. Bataljon N ni nikoli zaživel in je njegovo vlogo prevzel Križev bataljon (Mikuž 1973a: 256).

³⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 1. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1223. (25. februar 1944).

³¹ AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3231. (25. maj 1944).

Petega julija 1944 so se bataljoni primenovali. Križev bataljon je postal 1. bataljon, W je postal 2. bataljon, M se je preimenoval v 3. in O v 4. bataljon. Vsak bataljon je imel v svoji sestavi tudi nemškega zveznega častnika in nemškega inštruktorja. Prvi bataljon se je ustalil v Stični, poveljeval mu je major Križ, nato pa major Emil Cof. Drugi bataljon na Rakeku je vodil stotnik Vuk Rupnik. Tretji bataljon je imel sedež v velikih Laščah, poveljevala sta mu stotnik Stamenkovič in nato stotnik Pavlovčič. Štab 4. udarnega bataljona je bil v Šentvidu pri Stični, poveljeval pa mu je stotnik Meničanin, kasneje pa stotnik Tomc³². Sprva so bili Nemci v udarnih bataljonih prisotni le preko zveznih častnikov in inštruktorjev. Zaradi nezaupanja v sposobnosti domobranskih častnikov pa so začeli Nemci ustanavljati mešano slovensko–nemške udarne bataljone, ki so jim poveljevali nemški častniki. Tako je bil septembra 1944 ustanovljen še 5. t.i. alarmni bataljon iz moštva postojank v Velikih Laščah, Ribnici in Kočevju (Kos 1991: 144) ter nato še 6. udarni bataljon, s sedežem v Novem mestu. Poveljnik prvega je bil stotnik Schmitz, drugega pa stotnik Kaspar. Podobno se je godilo že prej obstoječim bataljonom, saj so vsi dobili po eno nemško četo in s tem tudi nemškega poveljnika. Prvi bataljon je bil poimenovan tudi bataljon Kohl, 4. bataljon Lindner itd. Edini, ki je ohranil slovensko poveljstvo, je bil Rupnikov 2. bataljon (Mlakar 2003: 179, 180). Zadnje preimenovanje domobranskih bataljonov se je vršilo marca in aprila 1945. Prvi bataljon je še naprej ostal prvi, Rupnikov bataljon se je primenoval v 5. bataljon, 4. se je primenoval v 2. in 6. v 10. Ustanovljen je bil še 12. bataljon. Vsi bataljoni so imeli tri strelske čete in eno težko četo, izjema je bil Rupnikov bataljon, ki je imel štiri strelske in eno težko četo (Mlakar 2003: 181). Z vzpostavitvijo bataljonov se je udarna moč domobranskih enot močno povečala. Novost je bila vpeljava t.i. težke čete, ki je močno povečala ognjeno moč bataljona. Tako je imela težka četa 4 težke strojnice in dva srednja minometa. Predviden je bil tudi vod lahkih poljskih topov, kar pa Nemci niso dovolili.

Poimenovanje čet je bilo vezano na njihovo geografsko razporeditev. Tako so bile za čete v Ljubljani in okolici namenjene številke od 11 do 30, na novomeškem območju od 31 do 40 in od 51 do 60, na notranjskem so imele čete številke od 41 do 50 ter na kočevskem in ribniškem od 61 do 70. Ustanavljale so se tudi nove čete, mnoge stare pa so prenehale delovati, tako so obstajale tudi čete 11, 115 in 116, ki je bila tudi četa z najvišjo številko³³. Tako lahko v dokumentu "Slovensko domobranstvo", ki ga je spisal Obveščevalni oddelek

³² AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 4061*. (5. julij 1944) in Mlakar 2003: 178, 179.

³³ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 24, 25.

Glavnega štaba NOV in POS in je verjetno nastal po maju 1944, preberemo, da je bilo v okviru Slovenskega domobranstva formirano 65 navadnih čet, 10 šolskih čet, dve bateriji, ena delovna četa, 3 pionirski vodi in razne manjše specialne enote. Tako naj bi bilo vseh pripadnikov Slovenskega domobranstva, brez šolskih in specialnih enot 10.365³⁴. Kot ugotavlja Mlakar (2003: 184, 185), naj bi v celoti v okviru Slovenskega domobranstva delovalo 77 čet, vendar jih dejansko nikoli ni bilo toliko. Poleg čet so obstajale tudi že prej omenjene manjše, specialne enote, ki so bile specifično oborožene ter so opravljale posebne naloge. Tako so obstajali jurišni oddelek, jurišni vod, udarni vod, lovski vod, delovni vod, vod neborcev, vod poštne straže, kolesarski vod in motociklistični vod. Obstajali so tudi zametki konjeniških in smučarskih enot. Pojavili so se tudi vod za zvezo, tehnični vod in minerski vod. Ustanovljen je bil tudi protiletalski vod. Domobranstvo je od Nemcev dobilo tudi nekaj drugih topov. Tako sta bili organizirani dve topniški bateriji. Prva je bila nameščena pretežno v Velikih Laščah, druga pa ves čas na ljubljanskem gradu. V načrtu je bila tudi ustanovitev tankovske enote. Za ta namen se je izurilo 30 domobrancev, ki so nato nekaj časa vozili nemške oklepne voze, kasneje pa so postali moštvo na oklepnih vlakih. Marca 1945 je tako delovalo pet oklepnih vlakov in sicer na Rakeku, v Borovnici, Grosupljem, Velikih Laščah in Kočevju (prav tam). Na vrhuncu naj bi imelo Slovensko domobranstvo 13.260 pripadnikov³⁵.

4.5 Oborožitev enot Slovenskega domobranstva

Oboroževanje kolaborantskih enot je za okupatorja vedno tvegan proces, saj nikoli ne more biti popolnoma prepričan o njihovi lojalnosti. Podobna zgodba je bila tudi z oboroževanjem Slovenskega domobranstva, saj Nemci domobrancem niso nikoli popolnoma zaupali. Tako so enote Slovenskega domobranstva oborožili predvsem z lahkim pehotnim orožjem, medtem ko težkega orožja niso dovolili. Prvi domobranci so bili oboroženi še z orožjem, ki jim ga je dal na razpolago italijanski okupator, oziroma so ga kasneje od njega zaplenili. Uporabljali pa so tudi orožje, ki so ga zaplenili v borbah s partizani. Tako so imele enote zelo raznoliko oborožitev. To je razvidno tudi z dopisa Slovenskega domobranskega voda Ježica z dne 26.10.1943 Komandi I. Slovenskega domobranskega bataljona. Iz dopisa je razvidno, da je imel vod takrat 5 pušk znamke Mauser, 46 italijanskih pušk, 5 pušk Lebel ter

³⁴ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Slovensko Domobranstvo*. (brez datuma)

³⁵ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Vizjak Milka*. Stran 16.

štiri strojnice, dve Zbrojevki in dve Bredi³⁶. Nemškega orožja domobranci niso, razen nekaj kosov, nikoli dobili.

4.5.1 Puške

Puške so najmnožičnejša strelna orožja, z izžebljenimi cevmi, ki jih posamezni vojaki uporabljajo pri izvajanju osnovnih nalog pehote. Namenjene so uničevanju živih ciljev, po potrebi pa se lahko uporabljajo tudi za obstreljevanje oklepnih in motornih vozil, letal, ciljev na vodi itd. Učinkoviti doomet je pri streljanju na posamične cilje do 400 m in do 1000 m pri streljanju na skupinske cilje. Po načinu streljanja ločimo repetirke, polavtomatske in avtomatske puške (Žabkar 2003: 80). Sredi januarja 1944 so tako v organizacijskem štabu odločili, da bodo osnovno orožje domobrancev italijanske puške Mannlicher-Carcano kalibra 6.5 mm. Le nekatere posebne enote so lahko obdržale puške Mauser 7.9 mm, nobena enota pa ni smela imeti pušk obeh kalibrov. Do 1.2.1944 naj bi enote izročile tudi vse puške kalibra 8 mm. Take puške so bile avstroogrske puške Mannlicher M95 in francoske puške Lebel Mle 1907/15 (Martinčič 1999: 59, 60). V enotah Slovenskega domobranstva so bile najštevilčnejše prisotne puške Mannlicher-Carcano mod. 91 in karabinke mod. 91 TS ter karabinke mod. 91 z značilnim preklopnim bajonetom. Vse karabinke s preklopnim bajonetom 6.5 mm so morali v začetku marca 1944 domobranci vrniti v glavno skladišče Organizacijskega štaba v Ljubljani, v zameno pa so enote dobile druge italijanske puške³⁷. Poleg teh pušk so imeli domobranci v svoji oborožitvi tudi puške, zaplenjene partizanom in puške bivše jugoslovanske kraljeve vojske, na primer jugoslovanske M24 oziroma češke vz 24 (Martinčič 1999: 59, 60).

³⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 5. *Dopis Domobranskega voda Ježica*. (26. oktober 1943).

³⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 4. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1480*. (6. marec 1944).

4.5.2 Brzostrelke

Brzostrelke so lahka osebna orožja za delovanje proti živim ciljem na razdaljah do 200 metrov, ki za razliko od pušk uporabljajo strelivo za pištole. Zaradi majhnih dimenzij, visoke hitrosti streljanja in dokaj enostavnega rokovanja z njimi so učinkovite v situacijah hitrega pojava cilja, med borbo v okopih, pri uličnih bojih itd. Teoretična hitrost streljanja brzostrelk, ki so jih uporabljali v II. svetovni vojni, je pri rafalnem streljanju znašala od 400-900 nabojev v minuti (Žabkar 2003: 44). Od brzostrelk so pripadniki Slovenskega domobranstva največ uporabljali Berettine mod. 38 redkeje mod. 38/42, vse so streljale naboje 9 mm. Poleg teh so imeli domobranci v svoji oborožitvi tudi brzostrelke Steyer-Solothurn S 100 ter Sten Mark 2 oboje kalibra 9 mm, ki so jih najverjetneje zaplenili partizanom (Martinčič 1999: 59, 60).

4.5.3 Puškomitraljezi

Puškomitraljezi so avtomatska orožja, ki se od avtomatskih pušk razlikujejo po tem, da imajo težjo cev, imajo rezervne cevi, bipod in večjo količino streliva. Zaradi priročnosti (napram mitraljezom jih odlikuje majhna teža) in posadke samo dveh mož so glavno avtomatsko orožje v oddelkih in vodih. Domet je podoben puškinemu. Praktična hitrost streljanja znaša 150-250 nabojev v minuti (Žabkar 2003: 124). V domobranskih enotah so prevladovale italijanske Brede mod 30 kalibra 6.5 mm. Manj je bilo jugoslovanskih M 37 kalibra 7.9 mm ter nemških MG 34 in MG 42 kalibra 7.9 mm. (Martinčič 1999: 59, 60).

4.5.4 Mitraljezi

Mitraljezi so avtomatska orožja, ki imajo največjo hitrost streljanja. Narejeni so tako, da streljajo s posebnih podstavkov, ki jim dajejo stabilnost in omogočajo programiran manever ognja (košenje po višini, širini in kombinirano košenje). Mitraljezi se delijo na tiste z majhnim kalibrom (do 6.5 mm), srednjim kalibrom (od 6.5 mm do 8 mm) ter na tiste z velikim kalibrom (od 9 do 19 mm). Mitraljezi imajo za razliko od puškomitraljezov daljšo in težjo cev, večji domet, večjo hitrost streljanja ter so nasploh težji (Žabkar 2003: 133, 134). Med mitraljezi v enotah Slovenskega domobranstva je bil najbolj razširjen italijanski Fiat mod. 35, manj je bilo težkih Bred mod. 37. V nekaterih enotah pa je bilo moč najti tudi še predelane avstroogrske mitraljeze Schwarzlose M 07/12-28 Š (Martinčič 1999 :59, 60).

4.5.5 Pištole in revolverji

Pištole in revolverji so najmanjša in najlažja pehotna orožja, ki se nosijo ob boku in s katerimi se strelja z eno roko. Učinkoviti dometi zanašajo od 50 do 70 metrov. Namenjene so za samoobrambo in za boj na majhnjih razdaljah. Za razliko od pištol so revolverji težji, imajo manjšo kapaciteto nabojev in ne morejo streljati avtomatično (Žabkar 2003: 33, 43). S pištolami so bili oboroženi le častniki in podčastniki. Večinoma so nosili italijanske Berette mod. 34 in belgijske Browning M 10/22. Obe sta streljali naboje kalibra 9 mm. Nekateri domobranci so bili oboroženi tudi z italijanskimi revolverji Bodeo mod. 1889 kalibra 10.35 mm (Martinčič 1999: 61).

4.5.6 Ročne bombe

Ročne bombe so projektili, ki se na cilj odvržejo z roko in vsebujejo eksplozivno polnilo, ki ob eksploziji razžene ohišje in z drobci deluje na živo silo. Domet je odvisen od moči metalca, od položaja metalca, teže bombe. V praksi domet redko presega razdaljo 30-40 metrov. Delijo se na osnovne in posebne. Osnovne so napadalne, obrambne in univerzalne, posebne pa dimne, kemične, zažigalne, protioklepne, šolske itd. Obrambne bombe se uporabljajo iz kritja in so praviloma dvakrat težje od napadalnih in imajo večji polmer učinkovitega delovanja (Žabkar 2003: 98). V enotah Slovenskega domobranstva je bilo moč najti ročne bombe iz treh držav. Tako so uporabljali jugoslovanske obrambne bombe M 35 ter napadalne M 38, italijanske obrambne bombe S.R.C. mod. 35 in Breda mod. 35 ter napadalne O.T.O. mod. 35. Nemci pa so domobrance oborožili tudi z nemškimi napadalnimi bombami M 24 in obrambnimi M 39 (Martinčič 1999: 61).

4.5.7 Minometi

So vrsta gladkocevnega artilerijskega orožja. Polnijo se skozi ustje cevi, projektili pa imajo majhno začetno hitrost in se izstreljujejo pod elevacijskimi koti, večjimi od 45°. To jim omogoča streljanje iz okopov, pri čemer minometne posadke niso izpostavljene direktnemu ognju nasprotnika (Žabkar 2003: 138, 142). Edino težko orožje, ki so ga posedovale domobranske premične (kot sem že omenil, so imeli domobranci tudi dve bateriji havbic 150

mm) enote so bili minometi. Tako so bili domobranci oboroženi z minometi kalibra 45 mm in kalibra 81 mm³⁸.

Poleg pušk, pištol in drugega strelnega orožja so bili domobranci oboroženi tudi z hladnim orožjem, saj so skupaj s puško dobili tudi ustrezen bajonet.

4.6 Slovensko domobranstvo: vojska ali policija?

Na tem mestu bomo poskušali razrešiti dilemo, ali je bilo Slovensko domobranstvo policijska ali vojaška organizacija. Poskušali bomo osvetliti tako stanje na papirju kot tudi dejansko stanje. Če najprej poskušamo opredeliti razlike in podobnosti med vojsko in policijo, moramo izhajati iz samega sistema nacionalne varnosti. Kot ugotavlja Grizold (1999: 36), je njegova varnostna struktura sestavljena iz obrambne prvine, zaščitno reševalne prvine in notranjevarnostne prvine. Nadalje ugotavlja (1999: 37), da so naloge obrambne prvine:

- odvracanje morebitnega napadalca,
- obramba državnega ozemlja
- neoboroženo upiranje agresiji,
- zagotovitev delovanja političnega, gospodarskega in drugih družbenih podsistemov v vojni itd.

Za uresničevanje teh funkcij skrbijo oborožene sile in civilna obramba. Po Grizoldu (prav tam) so naloge notranjevarnostne prvine:

- zagotavljanje zakonitosti in reda,
- informacijsko-komunikacijska dejavnost in
- zaščita celotne družbene infrastrukture.

Izvajalci teh funkcij pa so policija, obveščevalne službe, carina itd. Če zanemarimo dandanašnjo prepletenost obrambnih in notranjevarnostnih nalog, lahko rečemo, da je glavna naloga vojske vodenje oboroženega boja od taktične do strateške ravni na bojišču, bojevališču in vojskovališču. Medtem, ko so tradicionalne naloge policije vzdrževanje javnega reda in miru, preganjanje storilcev kaznivih dejanj in skrb za občo varnost. Seveda je eno idealno, drugo pa dejansko stanje. Tako lahko tudi enote, ki so organizacijsko del vojske in se imenujejo vojska, opravljajo klasične policijske naloge in obratno. Taki primeri so pogosti, če pride do vojnega stanja, oziroma oboroženih aktivnosti večjega obsega. Takrat lahko pride do

³⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3209.* (24. maj 1944).

skupnega nastopa policije in vojske. Pravno podlago je Slovensko domobranstvo dobilo v Rainerjevi odredbi o vzpostavitvi domobranskih oddelkov v operacijski coni "Jadransko primorje", o čemer sem že pisal. Ker je bila ta odredba zelo splošne narave, je vodstvo Slovenskega domobranstva vseskozi zahtevalo svoj statut, ki bi, kot piše Mlakar (2003: 281), posebej določal osnovne naloge in načine uporabe domobranstva in bi omogočal tudi pravno varstvo domobranstva in domobrancev. Nadalje Mlakar (prav tam) ugotavlja, da je bila s tem povezana tudi temeljna dilema Slovenskega domobranstva, namreč ali je to del policije, del vojske oziroma je neka samostojna enota. Formalno je bilo domobranstvo priključeno sistemu nemške policije, kar sta poudarjala tako Rainer kot Rösener, vendar sta na drugi strani domobranstvu pripisovala tudi poseben pomen. Osnovna naloga domobranstva naj bi bil boj proti banditom oziroma partizanom. Lahko bi rekli klasična naloga policije, vendar z majhno napako. Ti banditi, ki so sebe imenovali vojska, so bili številčna, dokaj spodobna organizacija s težko oborožitvijo in jim kot takim klasične policijske enote z lahko oborožitvijo ne bi mogle biti kos. Kar se torej tiče oborožitve in opreme ter organiziranosti (poveljniški kader so sestavljali nekdanji aktivni in rezervni častniki jugoslovanske vojske), je bilo Slovensko domobranstvo bolj vojaška enota. To so poudarjali tudi v protirevolucionarnem taboru, ki so domobranstvo imeli za nekakšno narodno vojsko. Domobranci tudi niso opravljali klasičnih policijskih nalog. Tako je Krener v naredbi številka 20 opozoril, da čiste policijske naloge (hišna preiskave, kontrola policijske ure, vršenje aretacij civilistov, zaplembe, policijska varnostna služba) niso v pristojnosti domobranstva oziroma jih domobrancem ni dovoljeno izvajati, saj je za to zadolžen policijski varnostni zbor³⁹. V Zaupni naredbi 3989 tudi general Rupnik kot šef pokrajinske uprave domobrance opozarja, naj se ne vmešavajo v delo civilnih oblasti, saj je domobranstvo vojaška sila⁴⁰. Da domobranstvo ni bilo policija, nam pove tudi to, da je bil 28. oktobra 1943 ustanovljen Policijski varnostni zbor⁴¹. Naloge Policijskega varnostnega zbora je general Rupnik naštel v odrebi z dne 29.10.1943, ki naj bi tako bile: skrb za javno varnost, skrb za javni red in mir, preganjanje črne borze ter preganjanje denucijanstva⁴². Zanimivo je tudi, da je bilo v pristojnosti varnostnega zbora (ki je sebe

³⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 20*. (6. junij 1944).

⁴⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3989*. (3. julij 1944).

⁴¹ AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1/69 mapa 2. *Odredba Šefa pokrajinske uprave v Ljubljani*. (28. oktober 1943).

⁴² AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1/69 mapa 2. *Odredba Šefa pokrajinske uprave*. (29. oktober 1943).

imenoval Slovenska policija) tudi vršenje kontrole nad domobranci⁴³, dokler ni teh nalog prevzela interna domobranska policija, ki je bila ustanovljena 1. aprila 1944 in je bila pristojna za nadzor nad gibanjem in zadrževanjem domobrancev (nadzor sumljivih lokalov), nadzor nad izvrševanjem odredb Organizacijskega štaba (oblačenje, obnašanje, pozdravljanje) in izvajanje nadzora nad domobranci pri prehodu Ljubljanske meje. Domobranska policija je delovala v civilu⁴⁴. Če torej zaključimo, lahko rečemo, da je bilo Slovensko domobranstvo formalno del enot nemške policije in SS, vendar je dejansko bilo organizirano in oboroženo kot vojaška organizacija, katere glavna naloga je bilo izvajanje oboroženega boja.

5. OSKRBA ENOT SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA

5.1 Financiranje Slovenskega domobranstva

Najbolj pregledno in izčrpno dokumentirano področje oskrbe Slovenskega domobranstva je področje plač oziroma finančnih nadomestil za domobrance in vprašanje samega financiranja domobranstva kot celote. Naredba o ustanovitvi Slovenskega domobranstva, ki so jo predlagali Nemci in je bila nekakšen neformalen statut Slovenskega domobranstva, sicer ni bila nikoli sprejeta, je pa dejansko bila neko vodilo, ki je urejalo prejemke domobrancev in njihovih družinskih članov. S samo oskrbo domobranstva in domobrancev so se ukvarjali člani 4., 5., 6., 8., 9., 10., 11., 12. in 13., ki jih bom v celoti citiral:

4. Pripadniki Slov. domobranstva prejemajo v kritje osebnih izdatkov plačo po odgovarjajočih službenih činih. V službene prejemke se ne vračunavajo nikakršni drugi prejemki (plače, odpravnine, mezde, rodbinske podpore, pokopnine, rente in ostali preskrbovalni prejemki). Višino prejemkov Slov. domobranstva v Ljubljanski pokrajini, določi šef Pokrajinske uprave v Ljubljani sporazumno z višjim SS in policijskim vodjo.

5. Pripadniki Slov. domobranstva v Ljubljanski pokrajini prejemajo brezplačno hrano, obleko, opremo in oborožitev ter na podlagi podrobnejših navodil šefa Pokrajinske uprave tudi stanovanje, v kolikor to služba zahteva.

⁴³ AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 2. *Odnos Slovenske policije do domobranstva.* (1943).

⁴⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 7691.* (1.april 1944).

6. Pripadniki Slov. domobranstva v Ljubljanski pokrajini imajo pravico do brezplačne zdravniške oskrbe, brezplačnega zdravljenja v vseh državnih bolnicah in klinikah ter do vseh zdravil in zdravilskih sredstev.

8. Rodbinski člani pripadnikov Slov. domobranstva prejemajo v kritje življenjskih potreb rodbinsko preskrbo. Rodbinska preskrba ni dajatev javne dobrodelnosti, je ni vračati in je izvzeta v celoti od izvršbe.

9. Do rodbinske preskrbe so upravičeni spodaj navedeni sorodniki, v kolikor zanje sploh ni poskrbljeno ali le nedovoljno:

I. Zakonska žena, zakonski, pozakonjeni ter do dneva prijave v Domobranstvo posvojeni otroci, pastorki (e), ki žive v skupnem gospodinjstvu z ženo vpoklicanega, njegovi nezakonski otroci, v kolikor je dolžan jih vzdrževati, odn. prispevati k vzdrževanju.

II. Če je bil vpoklicani do dneva prijave v slovensko domobranstvo edini, ali vsaj bistveni rednik:

1.) Zakonska žena iz razvezanega, ločenega, ničnega ali razveljavljenega zakona v kolikor jo je vpoklicani dolžan vzdrževati.

2.) Vnuki (-inje), rejenci (-ke), pastorki (-ke), ki živijo v skupnem gospodinjstvu z ženo.

3.) Sorodnim v navzgorni črti.

4.) Posvojitelji, v kolikor so posvojili vpoklicanega do dneva prijave v Domobranstvo, očim (mačeha) in redniki.

5.) Osiroтели bratje in sestre vpoklicanega, če so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu.

10. Ako je zadela vpoklicanega smrt v izvrševanju službe ali kot posledica te službe, pripada rodbinskim članom, če je bil poklicani po zakonu dolžan jih vzdrževati, posmrtninska preskrba.

11. V primeru telesne poškodbe ali okvare na zdravju, nastale v izvrševanju službe ali kot posledica te službe, se prizna pripadniku Slov. domobranstva nezgodna preskrba.

12. Stroški opreme in oborožitve, prehrane, službenih prejemkov, nezgodne, rodbinske in posmrtninske preskrbe se krijejo iz proračuna Pokrajinske uprave za Ljubljansko pokrajino.

13. Izvršilne odredbe k tej naredbi izda šef pokrajinske uprave po odobritvi Vrhovnega komisarja za operacijsko področje "Jadransko primorje"⁴⁵.

⁴⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. Naredba o ustanovitvi Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini. (Brez datuma).

V naredbi je (vsaj na papirju) lepo poskrbljeno za domobrance in njihove svojce. Najpomembnejše v naredbi je vsekakor določitev Pokrajinske uprave kot financerja Slovenskega domobranstva. Pokrajinska uprava oziroma njen šef (general Rupnik) pa je tudi pooblaščen za izdajanje nadaljnih naredb, povezanih s financiranjem. Pomemben je tudi 8. člen, ki vse prispevke domobrancem in njihovim svojcem oprosti plačila davka.

Dejansko je Pokrajinska uprava financirala le osebne prejemke, hrano in delno stanarine, ne pa tudi opremo in oborožitev, saj so le-to v večji meri že od začetka prevzele nemške vojaške in policijske oblasti (Mlakar 2004: 354). To je 18. novembra 1943 potrdil tudi Organizacijski štab v Zaupni naredbi številka 11, kjer ugotavlja, »da smo v pogledu materialne oskrbe v vsakem pogledu odvisni od dobre volje nemških oblasti«⁴⁶. Kljub vsemu pa so se nekatere enote tudi glede opreme v začetku obračale na Pokrajinsko upravo. Tako je Inšpektor Slovenskega domobranstva polkovnik Kokalj, verjetno jeseni 1943 na Predsednika pokrajinske uprave naslovil prošnjo za dodelitev denarja, za 800 parov čevljev in pisalne stroje za 1. Slovenski domobranski bataljon⁴⁷. Da se Pokrajinska uprava ni ukvarjala z materialno oskrbo domobranstva, je razvidno tudi iz Predračuna Slovenskega domobranstva do konca leta 1943, kjer so navedeni stroški za tri temeljna področja: plače, stanarine in hrano⁴⁸. Pod plačo so verjetno mišljeni tudi vsi drugi dodatki. Ker se iz predračuna, da razbrati številčno stanje Slovenskega domobranstva ob koncu leta 1943, ga bom predstavil v tabeli. Denarna enota za vse prejemke so lire.

⁴⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11. (18. november 1943)

⁴⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Prošnja inšpektorja Slovenskega domobranstva*. (Brez datuma).

⁴⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943*. (Brez datuma).

Tabela 5.1: Predračun izdatkov za plače domobrancev do konca leta 1943

Čin	Število vojakov	Plača za enega (mesečno)	Skupaj izdatki za plačo (1 mesec)	Skupaj izdatki za plačo (3 mesece)
Redov	9000	228	2.052.000	6.156.000
Kaplar	750	274	205.500	616.500
Podnarednik	250	809	202.250	606.750
Narednik	100	1362	136.200	408.600
Nadnarednik	100	1695	169.500	508.500
Zastavnik	50	2021	101.050	303.150
Podporočnik	75	2904	217.800	653.400
Poročnik	75	3150	236.250	708.750
Stotnik	50	4179	208.950	626.850
Major	10	4570	45.700	137.100
Podpolkovnik	5	6232	31.160	93.480
Polkovnik	1	6850	6.850	20.550
SKUPAJ	10.466	-	3.613.210	10.839.630

Prerejeno po: AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943.* (Brez datuma).

V tabeli predstavljeno mesečno plačo domobranca posameznika (glede na čin) sem dobil tako, da sem delil skupne mesečne izdatke po posameznem činu s številom imetnikov tega čina. Sicer je intendantski odsek Organizacijskega štaba že 4. novembra 1943 poveljnikom vseh takratnih bataljonov (bili so trije ter šolski bataljon) in nekaterim posadkam poslal tabelo mesečnih prejemkov ter družinskih doklad za častnike, podčastnike in moštvo. Iz nje je razvidno, da naj bi navadni vojaki (redovi) in kaplarji prejeli le plačo, medtem ko naj bi vsi višji čini prejeli tudi vojno doklado. Skupni prejemki posameznika naj bi bili precej višji, kot so predstavljeni v predračunu. Tako naj bi redov prejel po 300 lir mesečne plače ter kaplar 360 lir. Polkovnik pa naj bi skupaj z vojno doklado mesečno prejel kar 7210 lir. Družinska doklada za ženo bi naj znašala 15 lir dnevno, za vsakega vzdrževanega člana pa po 10 lir dnevno⁴⁹. Zakaj je prišlo do takšnega odstopanja, nam ni znano, lahko pa sklepamo, da

⁴⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Tabela osebnih prejemkov.* (4. november 1943).

so bili prvotni predlogi Organizacijskega štaba glede plačne politike malce preambiciozni glede na sredstva, ki jih je imela pokrajinska uprava na voljo. V oči bode tudi dokaj ambiciozno predvidevanje, da bo ob koncu leta 1943 pripadnikov Slovenskega domobranstva kar 10.466. Zagotovo vemo, da ta številka ni bila uresničena. Tako je bilo ob koncu leta 1943 le okoli 7800 domobrancev (Mlakar 2003: 208). Drugi večji izdatek, naveden v predračunu, so bile stanarine za stanovanja in prostore, v katerih so prebivali vojaki, častniki in konji. Stroški za stanarine so mesečno znašali 796.112 lir. V treh mesecih je bilo predvidenih stroškov za stanarino 2.288.336 lir. Predvideni stroški za hrano vsakega posameznika so znašali 57 lir dnevno. To je mesečno zneslo 17.896.860 lir oziroma trimesečno 53.690.580 lir. Če pripadnik Slovenskega domobranstva ni dobil hrane v naravi, se mu je vsota 57 lir dnevno prištela k mesečni plači. Skupni stroški Slovenskega domobranstva za dobo treh mesecev naj bi po predračunu znašali 66.818.546 lir⁵⁰. Če je bil predračun dejansko realiziran, ne vemo. Ne vemo tudi, če je bilo predvidenega denarja dejansko dovolj. Iz poročil različnih domobranskih enot pa lahko sklepamo, da je pri izplačevanju plač prihajalo do neskladij oziroma da se plače sploh niso izplačevale. Edini, ki so dobili plače že za september, so bili domobranci 3. bataljona, ki mu je poveljeval Vuk Rupnik (Mlakar 2003: 355). Vuk Rupnik v pismu očetu piše, da so, kar se tiče oskrbe, popolnoma odvisni od zavezniških intendantov. Nadalje piše, da je moštvo za mesec september dobilo »neki predujem, ki pa ni bil niti za cel mesec, medtem ko niso oktobra in novembra dobili nič«⁵¹. Kar se tiče tega predujma, je 3. četa Rupnikovega 3. bataljona 29. oktobra dobila za izplačilo plač vojakom 6.335 lir, vendar z vsoto ni bila zadovoljna, saj je zahtevala še 5.075 lir⁵². Koliko denarja je prejel cel Rupnikov bataljon, ne vemo, je pa na podlagi prejemkov Rupnik izdal "Naredbo o izplačevanju prejemkov". Komandirji čet naj bi dobili 2400 lir, vodniki 600 lir, desetniki 360 lir in navadni vojaki 270 lir mesečne plače za september⁵³. Kar se tiče plač, so bili občutno na boljšem tisti domobranci, ki so bili prej zaposleni v državni upravi. Dvanajstega oktobra 1943 je general Rupnik izdal okrožnico, namenjeno vsem ustanovam v Ljubljanski pokrajini, v kateri piše, da se vsi domobranci v državni ali javni službi smatrajo, kot da so na plačanem dopustu, tako da jim pripadajo vsi dosedanji prejemki. Seveda domobranci niso mogli koristiti obeh plač.

⁵⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943.* (Brez datuma).

⁵¹ AS 1877 tehnična enota 40/274 mapa 2. *Pismo stotnika Rupnika očetu.* (24. november 1943).

⁵² AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 3. *Potrdilo poveljnika III. čete.* (29. oktober 1943).

⁵³ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 5. *Naredba o izplačevanju prejemkov.* (29. oktober 1943).

Lahko so izbirali med eno in drugo ali pa so, če je bila službena plača nižja kot tista, ki bi jim pripadala kot domobrancem, dobili izplačano tudi razliko med obema dohodkoma⁵⁴.

Prvega januarja 1944 je izplačevanje dohodkov enotam slovenskega domobranstva prevzel Višji SS in policijski vodja general Rösner. O tem je polkovnik Krener svoje podrejene obvestil že 29. decembra 1943 Tako naj bi po novem vsi domobranci prejeli vojni dodatek, čini višji od kaplarja pa še plačo. Krener podrejene obvešča tudi, da bo, ko bo določena preskrbnina za svojce, možna izbira med izplačilom plače in te preskrbnine⁵⁵. Prejemki redovov in kaplarjev naj bi se po tej odredbi precej zvišali, prav tako pa bi poročeni častniki dobivali višjo plačo kot neporočeni.

Tabela 5.2: Prejemki domobrancev po činih od 1.1.1944

ČIN	VOJNI DODATEK	PLAČA samski	PLAČA poročeni	VSI PREJEMKI mesečno samski	VSI PREJEMKI mesečno poročeni
Domobranec	375,00 ⁵⁶	-	-	375,00	375,00
Kaplar	450,00	-	-	450,00	450,00
Podnarednik	525,00	1050,00	1450,00	1575,00	1975,00
Narednik	562,50	1300,00	1850,00	1862,50	2412,50
Višji narednik	675,00	1400,00	2050,00	2075,00	2725,00
Poročnik	900,00	2100,00	2700,00	3000,00	3600,00
Nadporočnik	1012,50	2300,00	2900,00	3312,50	3912,50
Stotnik	1200,00	3400,00	4300,00	4600,00	5500,00
Major	1350,00	4000,00	5200,00	5350,00	6550,00
Podpolkovnik	1500,00	4900,00	6300,00	6400,00	7800,00
Polkovnik	1875,00	6200,00	8000,00	7075,00	9875,00

Vir: AS 1877 tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668.* (29. december 1943).

⁵⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. *Poveljniku čete.* (29. januar 1944).

⁵⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668.* (29. december 1943).

⁵⁶ Denarna enota za vse prejeme so lire.

Iz tabele je razvidna bistvena razlika med prejemki poročenih in neporočenih častnikov. Višji kot je čin, višja je razlika. Tako neporočeni narednik prejme 1575 lir mesečnega dohodka, medtem ko plača poročenega znaša 1975 lir. Razlika znaša 400 lir mesečno. Neporočeni polkovnik prejme 7075 lir mesečnega dohodka, medtem ko poročeni prejme kar 9875 lir. Razlika torej znaša kar 1800 lir. Očitno žena polkovnika stane mnogo več kot žena podnarednika. Že na prvi pogled je mogoče ugotoviti, da so se leta 1944 (vsaj na papirju) mesečni prejemki posameznikov v primerjavi z letom 1943 povečali. Kot sem že omenil, je novembra 1943 intendantca Organizacijskega štaba pripravila tabelo mesečnih prejemkov za domobrance, ki bistveno odstopajo od predračuna za domobranske plače, ki ga je pripravila Pokrajinska uprava. Sicer ne vemo, če se je lestvica dejansko upoštevala pri izplačevanju dohodkov, vendar nam predstavlja edini takratni uradni dokument, ki je razvrstil moštvo po činih in jim pripisal pripadajoče dohodke. Zato bom stanje novembra 1943 primerjal s stanjem januarja 1944, ko je izplačilo osebnih dohodkov prešlo v pristojnost generala Rösnerja. Pri tem bom upošteval plačo in vojno doklado oziroma vojni dodatek in plačo, oboje za samske pripadnike Slovenskega domobranstva, kajti leta 1943 družinske podpore še niso bile tako urejene kot leta 1944. Kot sem že omenil, je dobil vsak poročeni domobranec mesečni pavšal okoli 450 lir. Dodatki za poročene se niso izplačevali samim domobrancem, ampak njihovim članom. Izplačevala pa jih je mestna hranilnica⁵⁷.

⁵⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668*. (29. december 1943).

Tabela 5.3: Primerjava mesečnih prihodkov domobrancev konec leta 1943 z letom 1944

ČIN	MESEČNI DOHODKI 1943	MESEČNI DOHODKI 1944	RAZLIKA ⁵⁸ MED LETOMA 1943-1944	RAZLIKA% ⁵⁹ MED LETOMA 1943-1944
Domobranec	300,00 ⁶⁰	375,00	+75,00	+25% ⁶¹
Kaplar	360,00	450,00	+90,00	+25%
Podnarednik	910,00	1.575,00	+565,00	+62%
Narednik	1.470,00	1.862,50	+392,50	+27%
Višji narednik	1.798,00	2.075,00	+277,00	+15%
Poročnik	3.075,00	3.000,00	-75,00	-2%
Nadporočnik	3.345,00	3.312,50	-32,50	-1%
Stotnik	4.410,00	4.600,00	+190,00	+4%
Major	4.830,00	5.350,00	+520,00	+11%
Podpolkovnik	6.520,00	6.400,00	-120,00	-2%
Polkovnik	7.210,00	7.075,00	-135,00	-2%

Prirejeno po: AS 1877 tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668.* (29. december 1943) in AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Tabela osebnih prejemkov.* (4. november 1943) ter AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943.* (Brez datuma).

Iz tabele je lepo razvidno povečanje dohodkov navadnih vojakov in kaplarjev, ki so imeli z letom 1944 za 25 odstotkov višje plače, glede na leto 1943. Najvišje povečanje prihodkov je zaznati pri činu podnarednika in sicer kar za 62 odstotkov. Gledano v celoti, so se dohodki večine domobrancev leta 1944 glede na leto 1943 zvišali. Treba je poudariti, da so ta zvišanja občutna pri tistih z nižjimi čini. Višje hierarhične stopnje so doživele le kozmetične popravke svojih prihodkov, medtem ko so se nekaterim prihodki celo znižali, vendar je treba poudariti, da le simbolično.

⁵⁸ Razliko sem dobil tako, da sem mesečne dohodke za leto 1943 odštel od mesečnih dohodkov za leto 1944.

⁵⁹ Razliko v odstotkih sem dobil tako, da sem delil razliko med letoma 1943-1944 z mesečnimi dohodki 1943.

⁶⁰ Denarna enota za vse prejeme so lire.

⁶¹ Vsi izračuni so zaokroženi na dve decimalki (npr. 0,25).

V naslednji tabeli bom primerjal stroške vseh odhodkov za plače domobrancev leta 1943 s stroški za leto 1944. V primerjalni tabeli bom namenoma uporabil takšno številčno stanje domobrancev, kot je bilo predvideno v predračunu Pokrajinske uprave za konec leta 1943, s to razliko, da bom izpustil tistih 50 mož, ki so nosili čin zastavnika, ki je bil kasneje ukinjen, torej 10.416. Čeprav smo ugotovili, da je bilo stanje za leto 1943 nerealno, pa je bila številka precej točna za celo leto 1944 (domobrancev je bilo celo več). Ker bom številčno stanje idealiziral in zamrznil, bom lahko lažje predstavil razlike v sredstvih, ki naj bi bila namenjena za plače domobrancev.

Tabela 5.4: Primerjava stroškov za plače domobrancev med letoma 1943 in 1944

ČIN	ŠT. VOJAKOV	SKUPAJ PREJEMKI PO ČINIH MESEČNO ZA 1943 ⁶²	SKUPAJ PREJEMKI PO ČINIH MESEČNO ZA 1944 ⁶³
Domobranec	9000	2.700.000	3.375.000
Kaplar	750	270.00	337.500
Podnarednik	250	227.500	393.750
Narednik	100	147.000	186.250
Višji narednik	100	179.800	207.500
Poročnik	75	230.625	225.000
Nadporočnik	75	250.875	248.437
Stotnik	50	220.500	230.000
Major	10	48.300	53.500
Podpolkovnik	5	32.600	32.000
Polkovnik	1	7.210	7.075
SKUPAJ	10.466	4.044.410	5.296.012

Prirejeno po: AS 1877 tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668.* (29. december 1943) in AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Tabela osebnih prejemkov.* (4. december 1944).

⁶² Podatke o skupnih prejemkih za leto 1943 sem dobil tako, da sem pomnožil število nosilcev določenega čina s plačo, ki je temu činu pripadala leta 1943.

⁶³ Podatke o skupnih prejemkih za leto 1944 sem dobil tako, da sem pomnožil število nosilcev določenega čina s plačo, ki je temu činu pripadala leta 1944.

Iz tabele je razvidno, da bi znašal mesečni proračun za plače pripadnikov Slovenskega domobranstva (ob predpostavki, da bi jih bilo 10.466 in da bi bili razdeljeni po činih tako, kot je to predstavljeno v tabeli) za leto 1943 4.044.410 lir. Mesečni proračun za plače za leto 1944 pa bi znašal 5.296.012 lir. Torej bi morali leta 1944 vsak mesec za plače nameniti 1.251.602 lir več kot leta 1943. Mesečni proračun za plače bi se 1. januarja 1944 povečal za 31% v primerjavi z decembrom 1943. Če bi hoteli biti malce zajedljivi, bi lahko rekli, da je bila, kar se tiče plač, Rösenerjeva uprava oziroma uprava njegovega nadrejenega dr. Rainerja bolj naklonjena Slovenskemu domobranstvu kot pa Rupnikova pokrajinska uprava.

Poleg plač so domobranci prejeli tudi dodatek za otroke, ki naj bi znašal 180 lir za vsakega otroka do dopolnjenega 16. leta, ne glede na čin. Domobranci so imeli zagotovljeno tudi zdravstveno oskrbo in pogrebno, upravičeni pa so bili tudi do dnevnic in prenočnin. Dnevnico so dobivali za službena potovanja, in sicer, če so znašala več kot 12 ur. Tako so domobranci, kaplarji in podoficirji dobivali po 112,50 lir, nadporočniki in poročniki po 172,50 lir, vsi višji čini pa po 202,50 lir. Osebni dohodki so se domobrancem izplačevali v treh dekadah in sicer 1., 11. in 21., v mesecu⁶⁴.

Seveda lahko navajam zneske v lirah, pa vendar to današnjemu bralcu kaj malo pove o dejanskih prihodkih, zato bom poskušal zneske spremeniti v evre. Pri tem bom upošteval postopek, ki ga je v svoji diplomski nalogi *Strateško načrtovanje in izvajanje oskrbe NOV in POS v Sloveniji*, razvil Aleš Žlebnik (2008: 23, 24). Žlebnik je primerjal cene zlata iz leta 1945 s cenami zlata danes. Ugotovil je, da je bila leta 1945 unča zlata (31,1035g) vredna 1750,002813 dinarjev (prav tam). Ker je bilo leta 1945 za en dinar mogoče dobiti 3,33 lire, je to pomenilo da je bila unča zlata vredna 5827,51 lir. Na dan 30.5.2008 je unča zlata vredna 569,32 evra (Elementum 2008). Na podlagi tega lahko izračunamo razmerje med liro in evrom. Tako delimo vrednost unče zlata v evrih in unče zlata v lirah ter dobimo, da je 1 lira vredna 0,0976 evra. Oziroma, če poenostavimo, je lira vredna eno desetino evra oziroma deset lir en evro⁶⁵. Dohodki navadnega neporočenega domobranca, ki so mesečno znašali 375 lir, bi v evrih znašali približno 37,5 evra, medtem ko bi mesečni dohodki polkovnika (7210 lir) znašali 721 evrov. Samo za primerjavo naj navedemo, da je mesečna neto plača vojaka s IV.

⁶⁴ AS 1877 tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668*. (29. december 1943).

⁶⁵ Naj poudarim, da so vsi izračuni le špekulativni, saj je določitev razmerja med evrom in medvojno liro lahko zelo varljiva, saj je tudi zlato podvrženo nihanjem v ceni. Da bi dobili natančnejše razmerje med evrom in medvojno liro bi tako morali primerjati kupno moč prebivalstva, vrednost dobrin itd., ker pa teh podatkov nimamo, bo morala določitev razmerja, na podlagi vrednosti zlata, zadostovati.

stopnjo izobrazbe v Slovenski vojski od 625 do 767 evrov. Plača istega vojaka se na misiji v tujini poveča približno za štirikrat (Slovenska vojska 2008). Če pa primerjamo razmerje med plačami posameznih činov, vidimo, da je bilo razmerje med dohodki navadnega domobranca in poročnika 1:8, danes pa je to razmerje približno 1:1,5.

Sistem plač je bil precej zapleten. Ugotavljanje dejanskega stanja (samski, poročen, otroci, svojci) je pomenilo, da se je obseg administrativnega dela povečal. Tudi zato je bilo stanje v prvih mesecih leta 1944 dokaj kaotično. Tako Mlakar (2003: 357) ugotavlja, da so nemške oblasti redno izplačevale le vojni dodatek in to v nespremenjeni obliki do marca 1945, medtem ko je izplačevanje plač zamujalo oziroma je bilo neredno. Mnogokrat so bili domobranci tudi prepuščeni dobri volji svojih poveljnikov oziroma blagajnikov. Tako se je zgodilo, da so domobranci denar dobivali za nazaj. Zaradi tega so v Organizacijski štab prihajale pritožbe domobrancev, padala pa je tudi morala moštva. Organizacijski štab je točnost izplačil poskušal doseči z raznimi odredbami. Tako je poveljnik 1. Bojne skupine 28. januarja 1944 podrejenim četam dostavil odredbo Organizacijskega štaba, ki se je nanašala na izplačevanje mesečnih prejemkov domobrancem. V njej odreja: »Blagajnik vsake skupine mora kontrolirati izplačevanje osebnih prejemkov po podrejenih edinicah. Zato mu morajo poveljniki podrejenih edinic v roku 10 dni po dvigu denarja sporočiti, kdaj so izplačali pripadajoče prejemke svojih edinic«⁶⁶. Poveljnike tudi obvešča, da morajo seznam plač za poročene dostaviti blagajni Organizacijskega štaba do 25. vsakega meseca, če hočejo, da bo dodatek za poročene izplačan. Odredba se konča z ugotovitvijo, da so za izplačevanje denarja moštvu odgovorni izključno poveljniki čet.

V začetku februarja 1944 so se začele stvari premikati tudi na področju družinskih doklad kot posledica odredbe Heinricha Himmlerja, da se doklade pričnejo izplačevati tudi pripadnikom domobranskih oddelkov, ki so dodeljeni Waffen-SS oziroma nemški policiji (Mlakar 2003: 358). Tako je skrb za družinske doklade in z julijem 1944 tudi za druge prejemke domobrancev (vojne doklade in plače) prevzel "Fürsorgeoffizier" oziroma oskrbovalni častnik, s sedežem v Veroni⁶⁷. Le-ta je bil podrejen najvišjemu vodji SS in policije v Italiji Karlu Wolffu. Vsaka četa je morala oddajati dvojezično dokumentacijo, v kateri je morala za vsakega posameznika navesti osebne podatke za domobranca in njegove družinske člane, bivališče, čin, navesti je morala morebitne druge prejemke in naslov za

⁶⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 3/19 mapa 4. *Naredba Poveljnika 1. bojne skupine številka 784.* (28. januar 1944).

⁶⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 20.* (6. junij 1944).

nakazilo plače⁶⁸. Drugače se, poleg tega enkratnega administrativnega dela, za enote ni nič spremenilo. Še naprej so morale redno, vsak mesec dostavljati intendanci Organizacijskega štaba obračune prejemkov oziroma "Plačilne izkaze", s to razliko, da jih je nato le-ta dostavila v Trst, kjer je obratovala podružnica Fürsorgeoffizierja. V 12. četi je junija leta 1944 25 mož dobivalo družinsko podporo, vsak po 450 lir, medtem ko je plačo oziroma vojni dodatek dobivalo 213 mož⁶⁹. Tisti, ki so imeli otroke, so dobivali tudi otroško doklado in sicer 180 lir za vsakega otroka, tako je podnarednik Žgajner Jože za svojih 11 otrok, dobil 1980 lir mesečne doklade⁷⁰. Izplačevanje dohodkov se je dokončno uredilo oktobra 1944. Plače so pričeli dobivati tudi domobranci in kaplarji, prvi po 600 lir in drugi po 750 lir. Vsi poročeni pripadniki domobranstva so dobivali tudi družinske doklade, ki pa niso bile fiksne, ampak so bile odvisne od prejšnjih civilnih prejemkov. Najnižja je znašala 800 lir, najvišja pa 2.400 lir. Vendar nihče ni mogel prejemati tako plače kot družinske doklade, ampak je moral izbrati njemu primernejšo možnost. Tako so poročeni domobranci in kaplarji in podčastniki koristili družinske doklade, medtem ko se je častnikom bolj izplačalo še naprej prejemati plačo⁷¹. Očitno pa so izplačila za nekatere enote še vedno zamujala. Dogajalo se je namreč, da so se posamezniki obračali neposredno na Fürsorgeoffizierja v Trstu. Njegov urad je tako februarja 1945 izdal pravilnik o izplačevanju prejemkov, v katerem med drugim poudarja, da se »morajo vse plačilne zadeve izvršiti le potem tiste plačilne edinice, kateri upravičenec pripada«⁷². Mlakar (2003: 360) je naredil približen izračun, koliko naj bi Slovensko domobranstvo dejansko stalo nemško upravo. Za osnovo je vzel čas po oktobru 1944, ko se je sistem izplačil ustalil in predvideval, da je število domobrancev znašalo 12.000. Upošteval je razmerje činov, kot je bilo določeno v Predračunu iz leta 1943, ter izračunal, da so morale nemške oblasti za vojni dodatek mesečno izplačati 4.800.000 lir, za otroški dodatek 1.080.000 lir. Plače in družinske doklade ter draginjski dodatek bi mesečno znašale 11.650.000 lir. Vse skupaj bi torej mesečno znašalo 17.525.000 lir (prav tam). Če to pretvorimo v evre, dobimo približno 1.165.000 evrov. Seveda ne vemo, če je bil ta denar dejansko izplačan.

Kot smo videli, je bilo za prejemke domobrancev vsaj na papirju lepo poskrbljeno. Zatikalo pa se je pri izplačevanju denarne pomoči za ranjene ter za družinske člane padlih domobrancev. Dr. Rainer je že v svoji naredbi o ustanovitvi domobrantskih oddelkov na

⁶⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Obrazec za Fürsorgeoffizierja*. (Brez datuma).

⁶⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 2. *Plačilni izkaz 12. čete za junij 1944*.

⁷⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 1. *Plačilni izkaz 12. čete za junij 1944 A*.

⁷¹ AS 1897 fond Šef PU v LJ, S tehnična enota 1 mapa 1. *Dopis oskrbovalnega častnika SS*. (28. oktober 1944).

⁷² AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Navodilo Fürsorgeoffizierja*. (1. februar 1945).

operacijskem ozemlju "Jadransko primorje" v členu 5. med drugim zapisal: »Pri izvrševanju službe poškodovani pripadniki (domobraskih) oddelkov so deležni preskrbe za vojne poškodovance. Svojcem vpoklicanih, padlih pri izvrševanju službe ali umrlih za posledicami izvrševanja službe, se lahko dovoli preskrba za preostale« (Rainer 1944: 2). Januarja 1944 je v zvezi s tem Vodstveni štab določil, da dokler ne izdajo natančnejše odredbe, družine padlih domobraskih aktivnih častnikov in podčastnikov dobivajo še naprej polovico mesečne plače, družine rezervnih starešin pa družinsko podporo⁷³. Uredba ne ureja podpore za padle navadne vojake. To je dr. Rainer omogočil šele avgusta 1944, ko je izdal povelje (preko Aufbaustaba), da se svojcem padlih domobrascov s strani Socialne pomoči izplačajo enkratne podpore, za oženjene v višini 5.000 lir, za neporočene pa 3.000 lir, medtem ko jim je za vsakega otroka pripadlo še po 1.000 lir⁷⁴.

Nemci pa niso poskrbeli za ranjene in invalidne domobrascov. Tako je morala posredovati Pokrajinska uprava oziroma general Rupnik, ki je v svoji okrožnici z dne 14.4.1944 napisal, »da so do končne ureditve preskrbe invalidov in ranjencev, po 5. členu uredbe o ustanovitvi Slovenskega domobranstva upravičeni do mesečne podpore, primerne odstotku njihove nesposobnosti⁷⁵«. Očitno Rainer tega ni uredil, saj so morali v okviru Slovenskega domobranstva ustanoviti "Podporni fond", ki je zbiral prostovoljne prispevke za domobraskov invalide⁷⁶. Prispevki vanj so bili prostovoljni, le osebje organizacijskega štaba je redno mesečno prispevalo del svojih mesečnih prispevkov za Podporni fond. Tako so višji častniki prispevali po 3% plače, nižji po 2% ter podčastniki po 1% plače. Osebje Organizacijskega štaba je oktobra 1944 v podporni fond prispevalo celih 698,60 lir⁷⁷! Še dobro, da so v fond prispevali tudi navadni vojaki oziroma cele enote.. Decembra 1944 je tako 10 čet Slovenskega domobranstva v fond darovalo 158.345 lir. Prispevki so se po višini zelo razlikovali; najmanj 1.641 lir je prispevala 53. četa, največ 58.232 lir pa 38. četa⁷⁸. Izplačevanje pokojnin bivšim pripadnikom jugoslovanske vojske, se je formalno uredilo z

⁷³ AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1 mapa 1. *Dopis Vodstvenega štaba*. (31. januar 1944).

⁷⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Dopis intendantskega odseka enotam številka 193*. (16. avgust 1944).

⁷⁵ AS 1877 fond SD teh enota 40/274 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba*. (19. april 1944).

⁷⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 5. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 52*. (12. oktober 1944).

⁷⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 5/20 mapa 1. *Seznam prispevkov za Podporni fond*. (30. oktober 1944).

⁷⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 6. *Naredba Poveljnika organizacijskega štaba številka 3*. (12. januar 1945).

Uredbo šefa Pokrajinske uprave, ki je vsem častnikom, podčastnikom in vojaškim uradnikom priznavala pokojnine, pripadajoče po jugoslovanskem zakonu o ustrojstvu vojske. Pokojnine so se priznale le tistim, prej navedenim, ki so se v »odrejenem času prijaviли Slovenskemu domobranstvu⁷⁹«.

Domobranstvo je bilo v celoti financirano s strani nemških oblasti. Najprej sicer posredno preko Pokrajinske uprave, zatem pa je bil za njih pristojen isti urad, ki je skrbel za izplačevanje nemških SS in policijskih enot v Italiji. Kar se tiče financiranja, je torej Slovensko domobranstvo spadalo v sistem financiranja nemške policije in SS enot. Občasno pa je domobranstvo dobivalo denar tudi iz drugih virov. Tu je prednjačila predvsem Rupnikova Pokrajinska uprava, ki je sodelovala tudi pri financiranju domobranske prisege. Tako je Rupnikov pomočnik dr. Majcen naročil Finančnemu oddelku, »naj izplača poveljstvu slovenskega domobranstva na roke poročnika Jančarja znesek Lir 150.000 za kritje stroškov ob priliki zaprisege domobrancev in s tem združenih slovesnosti«⁸⁰.

5.2 Oskrba z orožjem

Oskrba z oborožitvijo enot Slovenskega domobranstva je bila še bolj zapleteno urejena kot financiranje le-tega. Že ob pogajanjih o ustanovitvi Slovenskega domobranstva so se seveda pojavljala tudi vprašanja glede oskrbe enot Slovenskega domobranstva z materialnimi stvarmi oziroma predvsem z orožjem. Kot sem že omenil, so bile jedro domobranstva bivše enote MVAC in vaških straž. Le-te so v domobranstvo prinesle tudi nekaj svojega prejšnjega orožja. Stanje ob italijanski okupaciji je bilo kaotično. Tako so bile domobranske posadke do formalne ureditve njihovega statusa prepuščene dobri volji nemških enot oziroma njihovih poveljnikov, v varstvo katerih so se zatele. Skupina novomeških legionarjev se je 10. septembra pod vodstvom Vuka Rupnika zatekla v varstvo enot 1. bataljona 19. SS policijskega polka. O tem je bil obveščen tudi poveljnik redarstvene policije "Alpenband" generalmajor Karl Brenner, ki je ukazal, naj nemške enote legionarje sprejmejo ter jih oskrbujejo (Mikuž 1973: 36). Rupnik se je nato zatekel v Kostanjevico, kamor je 13. septembra prišel tudi Rösner, ki je Rupniku in njegovim možem obljubil tudi to, da jih bodo oborožili Nemci (Mlakar 2003: 118). Tudi ljudje okoli Slovenske zaveze (Križman, Šmajd) so

⁷⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika organizacijskega štaba številka 11.* (4. marec 1944).

⁸⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Finančnemu oddelku.* (1. maj 1944).

pritisnili na Rösnerja, da naj bi domobranske enote Nemci podpirali z vsemi materialnimi sredstvi⁸¹. Vsi so pričakovali, da bo domobranstvo boljše oboroženo in organizirano kot MVAC, vendar so bili po začetnem navdušenju nad Nemci precej razočarani. To je razvidno tudi iz pisma Vuka Rupnika očetu. V njem piše, da mu je bilo obljubljen nemško orožje, ki pa ga, razen treh posojenih puškomitraljezov, niso nikoli dobili. V pismu se pritožuje, da če ne bi sami zaplenili orožja partizanom, ga ne bi imeli. Tako mu je uspelo doseči, da je v vsaki četi osem puškomitraljezov ter ponekod tudi minomet kalibra 45 mm. Težko orožje, kot so topovi in minometi Nemci preprosto zaplenijo, prav tako tudi presežke orožja, pridobljenega v boju. Rupnik zato od očeta zahteva, naj doseže, da se jim v borbah zaplenjeno orožje pusti, prav tako pa tudi strelivo, ki ga kronično primanjkuje, saj naj bi zaloga za en dan boja znašala le 60 nabojev na puško⁸². Da je orožja in streliva Rupnikovim enotam primanjkovalo oziroma da je bila oskrba nezanesljiva, lahko razberemo tudi iz njegove naredbe z dne 13.11.1943, kjer zapoveduje, da je treba varčevati z strelivom in na sovražnika streljati šele takrat, ko bo zagotovljen zanesljiv zadetek. Za izvajanje oskrbe čet z orožjem je Vuk Rupnik zadolžil poveljnike posameznih njegovih čet. »Vsak stotnik mora skrbeti, da bo njegovo moštvo imelo vedno dovolj municije. Če municije zmanjka, jo mora takoj naročiti pri oni nemški četi, s katero na terenu sodeluje. Isto velja za hrano. Samo, če municije ali hrane trenutno nemška četa ne more oddati naši četi, si lahko izposodi municijo ali hrano, pri bataljonskem intendantu, ki pa jo naj ob prvi priliki vrni«⁸³.

O sami oborožitvi domobranskih enot sem že govoril, vendar naj še enkrat poudarim, da je bilo nemškega orožja v domobranskih enotah bore malo. Kot smo videli, je v domobranskih enotah prevladovalo orožje italijanskega izvora, nekaj pa je bilo tudi orožja jugoslovanske vojske. To potrjuje tudi Vizjak, ki pravi, da so »večino orožja prinesli s seboj belogardisti, nekaj smo ga dobili iz odkritih jugoslovanskih zalog. Fortuna je dobil mislim nekaj iz italijanskih skladišč v Postojni, dali so nam ga tudi Nemci, predvsem M.P. pištole ter lahke bacače«⁸⁴. Zaradi začetne neenotnosti in počasnosti nemških oblasti pri oboroževanju domobrancev sta se z zbiranjem opreme in orožja za domobranstvo ukvarjali tudi Protikomunistični odbor in Slovenska legija. Le-ta je opremo in orožje zbirala v Rokodelskem domu v Ljubljani in jo nato prek svojih pristašev pošiljala posameznim domobranskim enotam na teren (Mlakar 2003: 361, 362). O tem, koliko opreme in orožja je bilo dejansko

⁸¹ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Rösner Erwina*. Stran 1.

⁸² AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Pismo stotnika Rupnika očetu*. (24. november 1943).

⁸³ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 3. *Naredba Vuka Rupnika*. (13. november 1943).

⁸⁴ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Vizjak Milka*. Stran 16.

zbrano in poslano na teren, nimamo podatkov. Sodelovanje s civilnimi oblastmi in domobranstvu naklonjenimi posamezniki je podpiral tudi Organizacijski štab, ki je v Naredbi o zasedbi mesta Kočevje (po nalogu višjega SS in policijskega vodje) 31. oktobra 1943 v členu 6. enotam, ki so pri zasedbi sodelovale, naročil: »Zbirajte s pomočjo vsega sigurnega civilnega prebivalstva in županov vse orožje, municijo, drugi ubojni material, ter vsak material, važen za Domobranstvo, ki leži raztresen v vašem mestu in rajonu«⁸⁵. Še bolj podrobna navodila v zvezi z materialno oskrbo enot na terenu je Organizacijski štab podal 18. novembra 1943 v Zaupni naredbi številka 11, ki smo jo že omenjali:

Navodila za enote na terenu:

- Treba najti material, jugoslovanski in italijanski, pri ljudeh in ga zapleniti.*
- Najti somišljenike, ki bi prostovoljno dali domobrancem avte, konje itd.*
- Privržencem komunizma zapleniti material.*
- Odkrivati komunistična skladišča.*
- Občine so dolžne pomagati domobrancem.*
- Material pridobivati tudi v raznih društvih.*
- Za popravila (šivanje, čiščenje...) je treba uporabiti komunistično nastrojeno prebivalstvo⁸⁶.*

Nemci so orožje domobrancem le izposojali. Tako je ohranjeno poročilo, da je nemška komanda v Žužemberku dne 4. novembra 1943 trem četam (7., 5. in 3.) posodila 13 lahkih strojníc in 117 okvirjev z naboji. Strojnice so morale čete vrniti februarja 1944⁸⁷. Zaradi pomanjkljive opreme in orožja je cvetela črna borza, s katero so se bavili tudi visoki domobranski častniki, ki so na črno kupovali razne dele za orožje iz skladišč italijanskega vojnega plena⁸⁸. Stotnik Schumacher je sicer v povelju z dne 22.11.1943 prepovedal vsakršno samooskrbo⁸⁹. V začetku je oskrba šepala tudi zaradi izredno raznolikega orožja, ki so ga enote posedovale. Tako je imel novembra 1943 domobranski vod Ježica 46 kratkih italijanskih pušk, 5 pušk Lebel, 6 italijanskih dolgih pušk, 2 puški Mauser, 1 puško Steyer, 1

⁸⁵ AS 1877 fond SD teh enota 40/274 mapa 2. *Naredba o zasedbi mesta Kočevje*. (31. oktober 1943).

⁸⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11*. (18. november 1943).

⁸⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 2. *Vrnitev orožja*. (14. februar 1944).

⁸⁸ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 22, 26.

⁸⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Povelje stotnika Schumacherja*. (22. november 1943).

težko Bredo, 2 lahki breidi in 2 Zbrojevki⁹⁰. Seveda se oskrba ni mogla izvajati, dokler se ni formalno uredila organizacija domobranstva in formacija enot. Organizacijski štab si je zamislil, da bi imela četa 3 strelske vode in vod težkih strojnic. Strelski vodi bi bili sestavljeni iz treh strelskih desetih in ene desetine minometov 45 mm. Vsaka desetina bi imela po dve lahki strojnici. Tako bi celotna četa imela 18 lahkih strojnic, 6 minometov in 6 težkih strojnic. Taka formacija naj bi bila najbolj ustrezna, saj so bile čete zamišljene kot »posadne z žandarmerijsko vlogo, a ne operativne«⁹¹. Schumacher je ta predlog zavrnil in obveljala je njegova formacija čete z le tremi strelskimi vodi, od katerih je imel vsak pet desetih, s tem da je bila peta desetina oborožena z lahkim minometom kalibra 45 mm. Četa bi tako morala imeti 12 lahkih strojnic, vendar je Peterlin povedal, da jih je Schumacher dajal vsega devet ali celo šest⁹². Vse domobranske enote so morale redno pošiljati Organizacijskemu štabu, ta pa naprej Schumacherjevemu štabu dnevna poročila, v katerih je moralo biti zajeto tudi stanje orožja ter mesečna t.i. trebovanja municije. V teh poročilih je moral biti popisane ves orožarski inventar in morebitne pridobitve v bojih s partizani. Ker so jim presežke orožja in vso težko orožje Nemci odvezemali, so poročila zamolčala dejansko stanje. To je po koncu vojne potrdil tudi Peterlin. »Ta mala oborožitev se je pri bataljonih izigravala na več načinov: Skrivanje, kar je bilo težje kot v posadnih četah, ter v dvojni oborožitvi, češ vsled uporabe je ena garnitura vedno na čiščenju in popravilu«⁹³. Podobno zgodbo je povedal tudi Vizjak: »Dejstvo je, da so imele čete veliko več orožja, kakor je bilo faktično javljeno fuhrungsstabu. Imele so tudi težke mitraljeze ter težke minomete, vključno prepovedi Rösnerja. Za to so vedeli tudi nemški Leiterji v posameznih edinicah, venar tega niso javili naprej, ker so sami izražali, da je v interesu stvari, da so čete čimbolj oborožene«⁹⁴. V letu 1943 akt, ki bi urejal oskrbo z orožjem in strelivom, ni obstajal. Enote so se morale znajti same. Delno se je to popravilo s poveljem Organizacijskega štaba februarja 1944. V njem je bil določen obrazec t.i. trebovanje municije, ki naj bi ga enote izpolnjenega vsak mesec poslale oborožitvenemu oddelku Organizacijskega štaba, ta pa potem naprej Vodstvenemu štabu. V obrazcu so morale enote

⁹⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 2. *Seznam orožja Domobranskega voda Ježica*. (November 1943).

⁹¹ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 22.

⁹² AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 22.

⁹³ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 23.

⁹⁴ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Vizjak Milka*. Stran 16.

navesti število orožja (pušk, strojnic) ter porabljeno strelivo⁹⁵. Ker so bili Nemci (še posebno Schumacher) stalno nezaupljivi do domobranstva, so temu obrazcu kasneje pridali tudi poročanje o »imajočem stanju streliva«⁹⁶, vse z namenom, da se strelivo ne bi moglo kopičiti. Ker je oskrba šepala, orožja, predvsem težkega, pa je hudo primanjkovalo, so v organizacijskem štabu iskali tudi notranje rezerve. To je razvidno tudi iz Zaupne Naredbe Organizacijskega štaba z dne 19.1.1944, ki enotam nalaga, naj dele lahkih in težkih strojnic, ki jih najdejo na bojišču in so neuporabne, pošljejo v skladišče oborožitvenega odseka v Šentjakovski šoli, kjer bodo iz delov sestavili nove strojnice⁹⁷. Stvari so se delno izboljšale marca 1944, ko je Schumacherja zamenjal podpolkovnik Balke. Pojavili pa so se tudi načrti za domobranske udarne bataljone, ki bi bili težje oboroženi. Vsak udarni bataljon je imel tako štiri čete, od katerih je bila četrta t.i. težka četa. Peterlin je v svoji shemi težke čete predvideval, da bi bil imel 1. vod štiri težke strojnice, 2. vod štiri minomete 81 mm ter 3. vod dva poljska topova⁹⁸. Ta predlog ni bil sprejet in sprva so imele težke čete le težke strojnice, kasneje pa tudi minomete (Mlakar 2003: 181). Izjema je bil Rupnikov 3. bataljon, ki je imel v težki četi 8 težkih strojnic, 4 minomete kalibra 81 mm in gorski top. Imel je tudi dva poljska topova, ki pa so mu jih Nemci odvzeli⁹⁹. Še bolj natančen vpogled v sestavo udarnega bataljona nam ponuja Obveščevalno poročilo o sestavi pokretnega bataljona, ki pravi:

Domobranski pokretni bataljon sestavljajo tri domobranske čete in težka četa. Domobranska četa se deli na tri vode, ti pa na štiri desetine. Na vsako desetino pride lahki mitraljez. Oficirji in podoficirji so oboroženi z brzostrelkami in pištolami, moštvo pa je oboroženo z dolgimi italijanskimi puškami. Razen tega je v vsaki četi ena desetina oborožena s samimi brzostrelkami. Razen lahkih mitraljezov ima vsak vod tudi lahek minomet. Kar se tiče mitraljezov ni točno določeno, da jih mora imeti četa ravno po enega na desetino. So tudi primeri, ko jih ima četa več in sicer do 15. V tem primeru je v četi manj brzostrelk. Jačina čete je do največ 150 mož. Težka četa je številčno nekoliko močnejša, kakor lahke čete. Tudi ta četa je razdeljena na tri vode, od katerih ima vsak po dva težka mitraljeza. Razen tega ima

⁹⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 3. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 925. (11. februar 1944).

⁹⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. Trebovanje municije-postopek. (1944).

⁹⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 4. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1196. (19. januar 1944).

⁹⁸ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. Izjava Peterlin Ernesta. Stran 24.

⁹⁹ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. Izjava Peterlin Ernesta. Stran 24.

četa po tri težke mitraljeze na skladišču. Pokretni bataljon ima tudi minometno edinico, ki šteje 25 mož in ima dva težka minometa. Bataljon ima cca 700 do 750 mož¹⁰⁰.

Samo za primerjavo naj navedem, da je imela navadna nemška pehotna četa od 230 do 260 mož in je bila oborožena s 3 lahкими minometi, 15 brzostrelkami, 12 lahкими strojnicami, 4 težkimi strojnicami in 2 težkima minometoma. Ostalo moštvo je bilo oboroženo s puškami¹⁰¹. Aprila je prišlo do spremembe na tudi področju oskrbovanja s strelivom, saj je Organizacijski štab sprejel od Vodstvenega štaba "Povelje za oskrbovanje z municijo", ki ga je nato prevedel v slovenščino in ga dostavil enotam. Povelju je bil priložen obrazec za dostavljanje poročila o stanju orožja in municije. Enotam povelje nalaga, da morajo izpolnjene obrazce dostaviti najpozneje do 18. vsakega meseca. V obrazcih je tako upoštevano stanje od 16. prejšnjega meseca pa do 15. tega meseca. V povelju je bila določena tudi t.i. prva oprema za vsako orožje. Tako je bilo za puško namenjeno 99 strelav, za pištolo 24, za mašinsko pištolo (MPi) 1536, za lahko strojnico 3450, za težko strojnico 13500, za tromblone 75 granat (3/4 razornih, 1/4 oklopnih), za lahki minomet 156 min ter za težki minomet 150 min. Nadalje je navedeno prvo strelivo za razne topove in havbice, ki pa jih domobranske enote niso imele. V povelju je opozorjeno tudi, da je vsako kopičenje streliva prepovedano, nadzor nad vpisom podatkov pa naj bi nadzorovale nemške enote, katerim so domobranske enote podrejene¹⁰². Očitno je bilo pri vpisovanju precej nejasnosti, saj je moral Organizacijski štab 24. maja izdati novo povelje, v katerem daje navodila za izpolnjevanje obrazca za oskrbovanjem s strelivom. Tako naj bi imelo poročilo 11 rubrik.

- 1. Navesti kaliber, izvor in model orožja (naprimer 7.9 mm Mauser itd.).*
- 2. Vpisati število imajočega orožja.*
- 3. Označiti kakšna municija se uporablja za orožje.*
- 4. Treba vpisati število, ki je za dotično orožje navedeno navedeno kot prva oprema.*
- 5. Vpisati število, ki se dobi z množenjem števila iz rubrike 2 in 4.*
- 6. Navesti količino municije izdane moštvu v uporabo.*
- 7. Vpisati ostalo municijo, ki se nahaja v edinici.*
- 8. Vpisati vsoto, ki jo dajo podatki iz rubrike 6 in 7.*
- 9. Tu naj se vpiše razlika med podaki rubrike 5 in 8 in sicer naznačiti primanjkljaj z -, prebitek s +.*

¹⁰⁰ AS 1871 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Poročilo o sestavu domobranskega pokretenga bataljona.* (1. oktober 1944).

¹⁰¹ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 2. *Formacija nemške vojske.* (Brez datuma).

¹⁰² AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Povelje za oskrbovanje z municijo.* (29. april 1944).

10. Vpisati ono količino municije, ki jo je edinica porabila od 16. prejšnjega do 15. tekočega meseca.

11. Tu vpisati primanjkljaj na veden v rubriki 9¹⁰³.

Kako je izpolnjeni obrazec dejansko izgledal, si oglejmo na primeru 63. čete.

Tabela 5.5: Poročilo o stanju orožja in municije 63. četena dan 15. maja 1944

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Pištole										
Puške 6.5mm itl	15 5		99	15.345	6.400		6.400	-8.945	6.000	14.945
Brzostrelka 9 mm itl	3		1.536	4.608	832		832	-3.776	570	4.346
Lahka strojnica Breda 6.5mm itl Bren MK I 7.7mm ang	11 1		3.450 3.450	37.950 3450	30.000		30.000	-7950 -3.450	18.775	26.725 3.450
Težka strojnica Breda 8mm itl	4		13.500	64.000	39.500			-24.500	2.970	27.470
Lahki minomet 45mm itl	4		156	624	585		585	-39	585	624
Težki minomet 81mm itl	1		150	150	150		174	+20	156	132
Signalne pištole	2				10bel 10rdeč	20			10bel 10rdeč	
Ročne bombe					252	180	432		371	371

Povzeto po: AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. Poročilo o stanju orožja in municije na dan 15. maja 1944.

¹⁰³ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3209. (24. maj 1944).

Devetindvajsetega maja je četa iz nemškega skladišča v Grosuplju dobila za Zbrojevko (očitno jo je pridobila v boju s partizani) 3.390 nabojev, za brzostrelko MPi 9 mm, 4.160 nabojev, za angleški Bren 8.000 nabojev, za lahko strojnico 6.048 nabojev, za težko Bredo 6.400 nabojev, za puške 14.430 nabojev, 225 min za lahki minomet 45 mm, 225 vžigalnih kopic za mine, 288 italijanskih ročnih bomb ter 30 nemških ročnih bomb¹⁰⁴. Seveda se na tem mestu postavlja vprašanje, kakšna je bila mesečna poraba streliva. To je bilo odvisno predvsem od tega, ali je bila določena enota udeležena pri izvajanju oboroženega boja. Težko bi določili neko povprečno mesečno porabo streliva, ker imamo za to premalo podatkov, kajti obrazci za "trebovanja municije" so dostopni le za redke enote. Za že omenjeno 63. četo obstaja dokument potrošnje streliva od 10.3. 1944 pa do 4.4. 1944. Iz njega je razvidno, da so v omenjenem času porabili 3 mine za minomet 81 mm, 426 min za minomet 45 mm, 1.540 nabojev za težko strojnico, 9.790 nabojev za lahko strojnico, 4.720 nabojev za puško, 820 nabojev za brzostrelko, 329 ročnih bomb in 31 signalnih nabojev¹⁰⁵. Petnajstega aprila je četa od 14. SS policijskega polka dobila 30.000 nabojev 6.5 mm, 32.000 nabojev 8.0 mm, 78 min kalibra 81 mm, 405 min kalibra 45 mm in 5 italijanskih ročnih bomb¹⁰⁶. Od 15. aprila pa do 2. maja 1944 je bila poraba streliva očitno manjša. Tega dne je namreč četa od 14. SS policijskega polka prejela naslednjo količino streliva: 6400 nabojev kalibra 6.5 mm, 7.500 kalibra 8.0 mm, 180 min kalibra 45 mm ter 96 min kalibra 81 mm¹⁰⁷.

Iz povelja, ki ga je štab izdal 24. maja 1944, je razvidno tudi, da so se nekatere enote po strelivo obračale neposredno na nemški štab, kar pa je bilo prepovedano oziroma so se vse zahteve za orožje in strelivo morale dostaviti oborožitvenemu odseku. Pomembna je tudi naslednja opazka: »Po edinicah se je vgnezdil nazor, da je zaloga oborožitvenega odseka neizčrpna, kar je pa zmotno. Vsaka zahteva za izdatek materijala se more šele tedaj zadovoljiti, ko oborožitveni odsek zahtevano prejme od nemške komande¹⁰⁸ (podčrtal avtor)«. Vendar tudi ta natančnejša navodila očitno niso zalegla, saj je 25. avgusta 1944 Organizacijski štab izdal novo naredbo, ki je grajala poveljnike čet. Tako štab ugotavlja, da so podatki netočni, ponekod preprosto prepisani iz prejšnjega meseca ali od sosednje enote, orožje je

¹⁰⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Seznam municije*. (29. maj 1944).

¹⁰⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Potrošnja streliva od 10.3-4.4. 1944*.

¹⁰⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Einnahmebescheinigung*. (15. april 1944).

¹⁰⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Einnahmebescheinigung*. (2. maj 1944).

¹⁰⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3209*. (24. maj 1944).

slabo vzdrževano, zarjavelo¹⁰⁹. Očitno so bile nekatere enote za slabo oskrbljenost z orožjem krive tudi same. Mnogi poveljniki so zanemarjali administrativno delo ali pa so se ga lotevali malomarno. Verjetno je bilo ponekod takšno početje tudi namerno, kot prikaz odpora do Nemcev. Seveda se je to enotam vrnilo kot bumerang, saj Nemci tiste enote, ki so poslale nepopolne ali netočne obrazce, preprosto niso oskrbeli oziroma so sami, na daljavo, določili potrebno število streliva. Takšnih opozoril je bilo še več. Oktobra 1944 je Aufsstab poslal Organizacijskemu štabu dopis, v katerem ponovno opozarja na slabo izpolnjene obrazce, nevračanje praznih tulcev, pomanjkljivo javljanje zaplenjenega materiala in strelsko nedisciplino oziroma preveliko porabo streliva pri nekaterih enotah. Krener glede tega celo zagrozi s sodiščem vsakemu, ki slepo strelja v okolico¹¹⁰. Kljub poveljem in opozorilom pa oskrba ni in ni stekla, kot bi morala. Dogajalo se je, da so imele nekatere enote orožja celo preveč, nekaterim pa ga je primanjkovalo. Na takšna neskladja opozarja tudi Organizacijski štab v Zaupni Naredbi 3384, z dne 2.6.1944. V njej ugotavlja, da imajo nekatere čete po 10 lahkih strojnic in 5 težkih strojnic, medtem ko imajo nekatere komaj 2 lahki strojnici. Velikokrat se zgodi, da sta si ti dve četi celo sosedi. Štab tako priporoča solidarnost med četami in posojanje svoje opreme tistim ki jim te opreme primanjkuje¹¹¹. Konec leta 1944 so se tudi na področju oskrbe s strelivom in orožjem pričeli kazati znaki pomanjkanja in pešanja moči nemške vojaške logistike. Tako je Rösener, ko je pri pregledu orožja v enotah odkril, da to ni vzdrževano, da so kopita suha itd., poudaril, da »napeto materialno stanje sili k brezobzirni štedljivosti ter skrbni negi orožja«¹¹². Kratko so seveda spet potegnili domobranci.

Kako je bilo formalno urejeno predpisano stanje streliva za vsako enoto, nam ni znano. Poleg t.i. "prve šarže", obstajajo tudi nekateri akti, ki zadevajo posamezne enote. Tako je bilo v dokumentu "Predpisi stražam in navodila stražarjem za bunkerski zaporni pas okoli Ljubljane" predpisano tudi, kolikšna mora biti količina streliva za te posadke. Tako naj bi imel vsak vojak pri sebi 60 nabojev za puško in še 50 nabojev, skladiščenih v bunkerju, ki jih v primeru alarma II. stopnje moštvo dobi od komandirja posadke. Vsak vojak naj bi posedoval

¹⁰⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 147.* (25. avgust 1944).

¹¹⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 5543.* (13. oktober 1944).

¹¹¹ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3384.* (2. junij 1944).

¹¹² AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 5. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 68.* (7. december 1944).

tudi tri ročne bombe. Za lahko strojnico je bilo na voljo 1500 nabojev in še dodatnih 2000 v rezervi. Za težko strojnico 2800 in 3200 v rezervi ter 120 min in 90 v rezervi za lahki minomet ter 120 min in 150min v rezervi za težki minomet¹¹³.

Za oskrbo enot in popravila orožja je skrbel Oborožitveni odsek Organizacijskega štaba. Oborožitveni odsek je imel tudi svojo delavnico, kjer je orožje popravljal ter celo izdeloval nadomestne dele¹¹⁴. O tem, kako je orožje in strelivo dejansko prišlo do enot na terenu in odkod je prišlo, nimamo natančnih podatkov. Če so dejansko obstajali kakšni potni nalogi, so se izgubili ali pa so bili uničeni. Tako imamo le približna poročila partizanskih obveščevalcev o občasnih transportnih kolonah, ki so enotam na terenu vozile material. Te kolone so svojo pot verjetno začele v Ljubljani. Tako v naredbi številka 7 Organizacijski štab podrejene enote obvešča, da je vojaško blago podvrženo carinskemu pregledu. Sicer je prosto pristojbin, vendar se morajo vozila pri prestopu mestne meje ustaviti na pregledu¹¹⁵. Domobranci so sodelovali tudi z železnicami. Vemo, da so železnice prevažale domobransko moštvo, glede prevoza orožja za domobrance pa nimamo podatkov. Iz katerih skladišč so se oskrbovali domobranci, ne vemo. Znano pa je, da so imeli Nemci glavno skladišče orožja v "municijskih stavbah na ljubljanskem polju na Tirševi cesti". Orožje in razstrelivo so imeli tudi v Ljudski šoli v Spodnji Šiški, v Taboru in v skladišču "Wa Mun Lag" (Wehrmacht Munition Lager)¹¹⁶. Če so se domobranci oskrbovali iz teh skladišč, nam ni znano, so pa imeli v Srednji tehnični šoli shranjeno nekaj streliva za tekočo uporabo. Očitno je, da je bila oskrba z orožjem in sama oborožitev slaba, kar je po vojni potrdil tudi Vizjak¹¹⁷. Dejstvo pa je, da so nekateri bolj podjetni poveljniki svojim enotam uspeli zagotoviti dokaj spodobno oborožitev. Vidi se, da je med enotami prihajalo do velikih razlik, kar kaže na sistemske pomanjklivosti oskrbe z orožjem. Kje je bilo ozko grlo, je težko reči. Nemci nad močnim domobranstvom niso bili nič kaj navdušeni, kajti bali so se, da bi se nekega dne le-to lahko obrnilo proti njim. Njihova nezaupljivost je bila potrjena z aretacijo Peterlina in od takrat so še poostri nadzor nad domobranskimi enotami. Večji del krivde za slabo oskrbljenost domobrancev pa verjetno leži v enotah samih in predvsem v nesposobnih poveljnikih, ki so namerno ali nenamerno celo

¹¹³ AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 3. *Predpisi stražarjem za bunkerski pas okoli Ljubljane*. (Brez datuma).

¹¹⁴ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 26.

¹¹⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 7*. (31. januar 1944).

¹¹⁶ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 2. *Poročilo o sovražnikovih enotah*. (Brez datuma).

¹¹⁷ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Vizjak Milka*. Stran 16.

ovirali oskrbo. To je po vojni trdil tudi Peterlin, češ če bi bil na njegovem mestu v štabu Vuk Rupnik, bi bile enote na terenu gotovo bolj oborožene, ker je bil bolj za Nemce¹¹⁸. Veliko tarnanja na račun oskrbe gre tudi na račun tega, da so se domobranci primerjali z nemškimi enotami, pri tem pa so pozabljali, da so niso partizani oboroženi nič bolje oziroma velikokrat celo slabše kot oni sami. Vsemu navkljub pa lahko rečemo, da se je domobrancem zamujena priložnost izdatne oborožitve ob italijanski okupaciji ves čas vojne krepko poznala. Glavnino italijanske vojske so razorožile partizanske enote, ki so se izdatno oborožile tudi s težkim orožjem. Ta primankljaj pa domobranske enote do konca vojne niso uspele izničiti.

5.3 Oskrba s hrano

Ključni pogoj za uspešno delovanje vojaka je gotovo kalorično ustrezna, zadostna in tudi dobra prehrana. Tako kot vsa oskrba, je v prvih mesecih po vzpostavitvi Slovenskega domobranstva šepala tudi oskrba s hrano. S hrano naj bi domobrance oskrbovala Pokrajinska uprava, ki je v svojem predračunu za stroške prehrane enega domobranca predvidela 57 lir dnevno¹¹⁹. Vendar iz te moke ni bilo kruha. Mogoče so enote v Ljubljani dejansko dobile kaj od Pokrajinske uprave, nedvomno pa tega niso bile deležne enote na terenu. To potrjuje tudi pismo Vuka Rupnika očetu. V njem glede hrane pravi, da »do sedaj niso dobili še nobenih tablic predpisane hrane, zato se s hrano dogajajo razne malverzacije. Zavezniški intendant izdajo vsak dan drugačne količine hrane, ki jo je vedno manj. Zaradi tega mora moštvo prosjačiti pri zasebnikih«¹²⁰. Kakšna je bila formalna (če je sploh bila) ureditev glede prehrane domobrancev jeseni 1943 in kdo jo je zagotavljal, ne vemo. Verjetno pa je obstajal načelen dogovor, da domobrance oskrbujejo nemške enote. To v pismu potrjuje tudi Vuk Rupnik, ki pravi: »kam gre hrana, ki je na papirju dodeljena nam, vendar jo mi iz zavezniških skladišč ne dobimo, se ne ve«¹²¹. Kmalu po tem pismu so se začele stvari vsaj na papirju obračati na bolje. Osemindvajsetega novembra je Vodstveni štab določil, da tudi enotam Slovenskega domobranstva v času sodelovanja v protipartizanskih bojih pripada dnevni obrok II, medtem ko vsem drugim enotam pripada obrok III (Mlakar 2003: 362). Enote so morale intendantskemu odseku vsak mesec dostavljati število mož na hrani. Tako je imela 112. četa

¹¹⁸ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 48.

¹¹⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943*. (Brez datuma).

¹²⁰ AS 1877 tehnična enota 40/274 mapa 2. *Pismo stotnika Rupnika očetu*. (24. november 1943).

¹²¹ Prav tam.

decembra 1944 159 mož, ki so dobivali obrok II in 74 tistih, ki jim je pripadal obrok III. Poleg lastnih mož jim je bilo v četo na prehrano dodeljeno še 20 nemških vojakov SS, 5 policijskih agentov in višji narednik iz 20. čete, ki je edini od teh prejemal obrok II, drugi pa obrok III¹²². Kakšna je bila sestava teh obrokov, ni znano, očitno pa domobranci niso bili zadovoljni s prehrano, saj je Organizacijski štab dobival glede tega razne pritožbe. Tako je Krener v Zaupni naredbi številka 34 napisal, da je dobil pritožbo domobranca, ki pravi da so razmere glede hrane na ničli. Hrana naj bi bila preveč tekoča in neokusna¹²³. Glavnega krivca za to je Krener videl v kuharskem osebju v četi. Morda so tudi zato v okviru Slovenskega domobranstva pripravili več kuharskih tečajev, pri čemer se je držalo principa, »da gre "Ljubezen do domovine" tudi skozi želodec, posebno ker so se dobivali nepoznani artikli in praški za razne omake. Pa tudi krompir in fižol je treba znati kuhati«¹²⁴. Tečaji so trajali od dva do tri tedne in so pokazali dobre uspehe. Kar se tiče hrane, je bilo centralno skladišče za Nemce in domobrance Vojaško skladišče ob Ljubljani. Iz tega skladišča naj bi dobivale hrano vse ljubljanske enote, nekatere proizvode pa naj bi dobivala cela Ljubljanska pokrajina in tudi Primorska. Zaloga naj bi bila 15-dnevna. Domobranci naj bi imeli za Ljubljano in okolico manjše količine hrane spravljene tudi v realki¹²⁵. Tako je 29. četa 29. marca 1944 iz Intendantskega skladišča, prejela 100 kg sladkorja, 35 kg ričeta, 37.5 kg riža, 37 kg ovsenih kosmičev, 119 kg testenin, 25 kg bratlinga, 19 kg kave, 2 kg čaja, 10 kg kaše, 29.5 kg soli, 36.5 kg bele moke, 46 kg češpelj, 29.5 kg surovega masla, 33.5 kg margarine, 17.5 kg salame, 42 kg svežega mesa, 550 kg sveže zelenjave, 102 kg medu, 68 kg mesnih konzerv, 134 kg jetrne paštete, 8 škatel droppsa, 10 zavojev suhe zelenjave, 6228 komadov cigaret, 692 cigar in 4,325 kg tobaka¹²⁶. Kako je bil sestavljen domobranski jedilnik, ne vemo natančno. Znano pa je, da so pripadniki 2. šolske čete na ljubljanskem gradu zjutraj dobili kavo ali čaj, ob enajstih pa suha jedila (kruh in razne priboljške). Obroka za kosilo in večerjo sta bila sestavljena iz ene jedi. Poleg mesa, še testenine, leča, krompir ali zelenjava. Dvakrat tedensko so jedli mrzlo večerjo oziroma med, mesne ali ribje konzerve, salamo ali sadno mezgo (Neznani avtor 1944: 2). Videti je, da so bile, kar se hrane tiče, na boljšem enote v Ljubljani in okolici ter tam, kjer je bilo prebivalstvo domobranstvu naklonjeno. V Ljubljani so se morali

¹²² AS 1877 fond SD tehnična enota 33/62 mapa 1. *Plačilni izkaz 112. čete za december 1944.*

¹²³ AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 34.* (13. marec 1944).

¹²⁴ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta.* Stran 20.

¹²⁵ AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 2. *Poročilo o sovražnikovih enotah.* (Brez datuma).

¹²⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Seznam.* (29. marec 1944).

vsi neoženjeni domobranski častniki in vojni uradniki hraniti v Domobranskem domu¹²⁷. Pogosta je bila tudi samooskrba. Tako se je dogajalo, da so cele enote, tako nemške kot domobranske kupovale živež po okoliških kmetijah. Tako kmetje niso mogli oddati predpisane količine živeža, za prehrano civilnega prebivalstva, na kar je opozarjala tudi pokrajinska uprava¹²⁸. Še pogostejša je bila samooskrba posameznikov. Prihajalo je tudi do kraj, ki so se dogajale predvsem tam, kjer je hrane primanjkovalo oziroma je bilo prebivalstvo domobranstvu nenaklonjeno. Največkrat pa so domobrancu hrano preprosto kupili. Tako je domobranec Franci Golob, ki je bil nastanjen v Velikih Laščah, večkrat odšel v Male Lašče po moko, mleko, kupoval je meso in kruh. Veliko teh živil je tudi preprodal (Golob 1999: 98-115). Mogoče so bili nekateri domobranci tudi malce razvajeni oziroma so bili pri domobranstvu predvsem zaradi materialnih koristi (plača, podpore). Drugače si namreč ne moremo razložiti, zakaj je prihajalo do raznih nesmiselnih kraj hrane. Iz poročil je razvidno, da so se kradli predvsem priboljški. Tako je bil višji narednik Bonča Viktor kaznovan z 10 dnevi zapore, ker je odtujil marmelado¹²⁹. V dokaz, da je pri hrani res nekaj škripalo, omenimo naslednji pripetljaj: 29. aprila 1944 je bil iz domobranstva odpuščen podnarednik Černe Anton, ker je v gostilni pri petju pesmi Legionarji namesto "Lastne vrste si preštejmo" pel "Lačne vrste si preštejmo"¹³⁰.

5.4 Oskrba z obleko in ostalo opremo

Obleka naredi človeka, pravi star pregovor. Poleg praktičnosti (varovanje pred zunanjimi vplivi) ima tudi estetski značaj. Podobno je pri uniformah vojakov. Uniforma je glavni spoznavni znak vojaka in ima močan simbolni pomen. To je bilo pomembno predvsem zaradi dejstva, da je protikomunistični tabor v domobranstvu videl Slovensko vojsko in njena temeljna, vidna razlika napram "banditom", naj bi bile enotne uniforme. Enotno predpisane uniforme so sicer nastale šele okoli leta 1700. Prej so se vojaki oblačili v civilna oblačila, ki so jih po svoje priredili (Švajncer 1995: 116). Omenili smo že, da so bile domobrancem, konkretno Vuku Rupniku obljudljene zaplenjene italijanske uniforme, vendar se to ni zgodilo.

¹²⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 16.* (7. januar 1944).

¹²⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/294 mapa 6. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11.* (24. februar 1945).

¹²⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Kazen za narednika Bonča Viktor.* (31. januar 1944).

¹³⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Odpust podnarednika Černe Anton.* (29. april 1944).

Tako je Rupnik dobil nemško policijsko zelenkasto uniformo. V njo pa so oblekli tudi nekaj njegovih čet. Novembra 1943 je imela 3. četa 3. bataljona 99 domobrancev oblečenih v nemške, 28 pa v italijanske uniforme¹³¹. Da so bili v začetku domobranci oblečeni zelo raznoliko in tudi pomanjkljivo, je potrdil tudi Vuk Rupnik, ki o obleki in obutvi v pismu očetu pravi:

Je do krajnosti pomanjkljiva tako smo šareni in nejednobrazni kao neka afrikanska vojska, vojnici večinom bosi batrgaju po snegu i mrazu, sada sam zaplenio po partizanskim kućama nešto kože i mašina pa ustrojio sopstvenu radionicu za opravku ali to ne pomaže mnogo. nemamo ni masti za mazanje ni pribora za čišćenje, tako da u snegu i vodi obuča propada. Što se odela tiče, je stvar isto takova. Zato je treba zahtevati da se do konca meseca svo odelo i obuča bude ovde. Vojnicima nedostaju rančevi-ruksaci pa se jasnici vlače sa raznim zavojima kao cigani i to treba zahtevati¹³².

Jeseni leta 1943 so bile domobranske enote oblečene večinoma v italijanske sivozelene uniforme mod. 1940 in nekdanje belogardistične rjave uniforme, ki so bile prav tako italijanskega izvora (Martinčič 1999: 42). V Ljubljani pa so se širili glasovi, da bodo domobranci oblečeni v bivše jugoslovanske planinske uniforme (Mlakar 2003: 271). Sredi novembra 1943 je bilo Organizacijskemu štabu za domobranske enote obljubljen 11.000 sivozelenih uniform¹³³, ki naj bi bile skrojene iz italijanskega vojaškega blaga. Kot pokrivalo so bile predvidene nemške čepice mod. 1942 (Mlakar 2003: 271, 272). Dejansko je decembra intendantca iz skladišča v Šentvidu dobila 1500 uniform. V pošiljko so bile vključene bluže, hlače, plašči, kape in čevlji. Štab je tudi ukazal vsem enotam, naj se preoblečejo v nove uniforme, stare pa naj oddajo¹³⁴. V takšnih uniformah so se domobranci javnosti prvič predstavili 5. decembra 1943 v Ljubljani. Oblečeni naj bi bili v sivozelene uniforme, s plašči, na rokavih katerih je bil slovenski grb. Na glavi so nosili jeklene čelade, na katerih je bil na levi strani slovenski znak (Neznani avtor 1943: 2). Tej prvi predstavitvi je 12. decembra sledila še vojaška parada po ulicah Ljubljane (Neznani avtor 1943a: 2). Čelade so domobranci nosili predvsem na paradah, raznih prireditvah in pogrebih. V boju jih niso uporabljali, ker so bile nerodne, so žvenketale in se preveč svetile. Uprabljali so kar štiri različne modele čelad: italijanske mod. 1933, nemške M35, francoske Adrian Mle 1915 in čehoslovaške vz 1934

¹³¹ AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Seznam 3. čete*. (November 1943).

¹³² AS 1877 tehnična enota 40/274 mapa 2. *Pismo stotnika Rupnika očetu*. (24. november 1943).

¹³³ Več opisu izgleda uniform, odlikovanjih, činih glej Martinčič 1999: 43 in Kokalj Kočever 1999:64-83.

¹³⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 4. Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 24. (14. december 1943).

(Martinčič 1999: 45). Novih uniform ni bilo dovolj za vse oziroma so v enote prihajale počasi. V domobranskih enotah pa so se pojavile tudi modre nizozemske uniforme iz leta 1940 (Mlakar 2003: 272). Stanje se je izboljšalo sredi leta 1944, ko je večina enot dobila nove uniforme. Mnoge enote so obdržale tudi stare uniforme, saj naj bi bilo novih za urjenje in delo škoda. Uniformo so morali domobranci nositi tudi v prostem času. Če so dobili več kot 15 dni dopusta, so morali uniformo predati v vojaško skladišče svoje enote¹³⁵. Nekateri domobranci so nosili tudi bele maskirne zimske uniforme¹³⁶. Posebno poglavje so bili nesojeni domobranski tankisti, ki so nosili črne uniforme. Zaradi tega so jih imenovali tudi "črni domobranci" (Neznani avtor 1944a: 3). Od uniforme so imeli domobranci še največ težav z obutvijo. Ta je bila slaba oziroma je sploh ni bilo, tako da so bili vojaki obuti v čevlje, ki so jih prinesli od doma. To je lepo razvidno tudi iz poročila domobranskega voda Ježica z dne 13.11.1943, v katerem se poveljnik voda pritožuje, da so do sedaj dobili le dva para čevljev, ostalo moštvo pa ima svoje¹³⁷. Očitno je tarnanje zaleglo, saj je 20.11.1943 vod dobil 15 parov čevljev¹³⁸. Problemi s obutvijo so bili ponekod tako veliki, da se nekatere enote celo niso več hotele boriti, dokler ne dobijo primerne obutve. Tako je v zaupni naredbi številka 546 Organizacijskega štaba z dne 1.3.1945 navedeno, da so vzroki za upad navdušenja v domobranskih enotah pomanjkljiva hrana, slaba obutev in nezadostna oborožitev¹³⁹. Sicer so imele nekatere enote tudi svoje krojaške in čevljarske delavnice. Tako so morale te enote tehničnemu odseku pošiljati seznam čevljarjev in krojačev, seznam enot, za katere opravljajo storitve in seznam čevljarskih in krojaških strojev in pripomočkov. Na podlagi teh podatkov jim je nato tehnični odsek poslal material za delo¹⁴⁰. Vsak posameznik, ki je od enote kaj prejel, je moral izpolniti "Seznam izdane obleke in opreme", kjer so bili navedeni vsi kosi obleke in opreme. Podnarednik Gornik Franc je tako od 21.4.1944 do 11.1.1945, prejel navadno čepico, vojaški jopič, dolge hlače, vojaški plašč, ovratnik, pleteni telovnik, volnene rokavice, dve srajci, dvojne spodnjih hlač, par nogavic, naličnico, par čevljev, par suknenih

¹³⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11.* (18. november 1943).

¹³⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 43/279 mapa 4. *Spominski list I. Častniškega in II. Podčastniškega tečaja SD.* 15. 11.1944-15.3.1945.

¹³⁷ AS 1877 fond SD tehnična enota 25/47 mapa 5. *Poročilo domobranskega voda Ježica.* (13. november 1943).

¹³⁸ AS 1877 fond SD tehnična enota 25/47 mapa 5. *Potrdilo o prejemu čevljev.* (20. november 1943).

¹³⁹ AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 546.* (1. marec 1945).

¹⁴⁰ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 6. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3.* (12. januar 1945).

ovijačev, jekleno čelado, štiri zaponke za pas, torbico za kruh, naramnice za krušno torbico, steklenico za vodo, kozarec, nahrbtnik, vojaško skodelico, pas za skodelico ter šotorsko krilo s pritiklinami¹⁴¹. Največ sivih las je polkovniku Krenerju in generalu Rosenerju povzročalo nepredpisano oblačenje. Z izgledom domobrancev sta se ukvarjala v več okrožnicah. Omenimo le eno, ki je nekakšna sinteza vseh dotedanjih.

- 1. Nosijo se kape vseh mogočih oblik in barv. Tako naprimer šajkače, nepredpisane nemške kape s ščitnikom, improvizirane kape napravljene iz šotorskega krila itd. Vse te kape se ne smejo nositi. K zeleni nem. uniformi so dovoljene le predpisane nemške kape brez ščitnika.*
- 2. Domobranci nosijo raznobarvne srajce, čijih ovratnik je prevrnjen preko ovratnika bluze. Predpisano je med tem le odpeta bluza do prvega gornjega gumba, z ovratnikom katerega so prejeli /sivi/ zapetim za notranje gumbišče. Srajca se ne sme videti. Odpenjanje več kot enega gumba je zabranjeno.*
- 3. Čeprav Gruppenführer ni odobril nošenje ovratnikov in kravat podčastnikom, sem vendar toleriral, da bi podčastniki čim bolj spodobno izgledali, posebno radi starejših podčastnikov. To moje dobro namero se pa na vse mogoče načine izkorišča. Tako nosijo nekateri podčastniki srajce vseh mogočih barv, kravate pisane, pa celo rdeče. Ponavljam, da so tolerirane le bele, sive ali kaki srajce s črno kravato¹⁴²*

Nasploh se domobranci predvsem v Ljubljani radi postavljali. Tako so nosili škornje, za pasom gamaše, si pripenjali epolette s višjimi čini itd., največkrat zato, da bi naredili vtis na kakšno dekle. Z nastopaškim obnašanjem in kričečim oblačenjem so bili domobranci tarča posmeha Ljubljančanov in nemških vojakov.

Ostala oprema, ki so jo dobivale domobranske enote, je zajemala vse od potrošnega materiala do cigaret in sanitetnega materiala. Ves ta material so enote naročale z obrazci "trebovanj", ki so jih potem pošiljale na ustrezen odsek Organizacijskega štaba, ta pa je naročilo realiziral, bodisi da je to storil sam iz lastnih virov ali pa je naročilo predal naprej ustrezni nemški inštanci. Za potrebe domobrancev sta skrbela intendantski odsek (plače, hrana, uniforma, obutev) ter materialni odsek (orožje, potrošni material). Za zdravstveno in za oskrbo s sanitetnim materialom pa je skrbel sanitetni odsek Organizacijskega štaba. Za vsa

¹⁴¹ AS 1877 fond SD tehnična enota 33/62 mapa 1. *Prejem opreme Gornik Franca od 21.4.1944 do 11.1.1945.*

¹⁴² AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika organizacijskega številka 30. (18. julij 1944).*

popravila objektov, v katerih so bili domobranci nastanjeni, za popravila in naročila inventarja v teh objektih ter za nabavo kurilnega in gradbenega materiala so bila pristojna hišna oskrbnišтва. Hišni oskrbniki so se lahko za sredstva in pomoč pri opravljanju svojega dela obrnili na civilne oblasti, ki so jim bile dolžne pomagati¹⁴³. Na tem mestu je treba povedati tudi, da je štab za razna popravila, potrošni material, izkaznice itd. sklepal pogodbe tudi z zasebnimi podjetji.

Verjetno so bile ena od najpomembnejših stvari za dvigovanje morale moštva tudi cigarete. Tako je Organizacijski štab v naredbi številka 2 za dne 22.1.1944 odločil, da ima vsak domobranec vsak dan pravico naročiti 10 cigaret vrste Drava¹⁴⁴. Cigarete je proizvajala tobačna tovarna v Ljubljani, domobrancem pa jih je dobavljala Pokrajinska uprava. V začetku leta 1945 se je obrok cigaret zmanjšal na 5 na dan, spomladi leta 1945 pa je cigaret zmanjkalo, kar je spet vplivalo na moralo (Mlakar 2003: 366).

Kar se tiče sanitetnega materiala in zdravil, je bilo do 21.5.1944 domobranskim enotam izdanih preko 11.000 prvih zavojev. Kljub temu jih je bilo očitno premalo, saj so jih enote zahtevale še več. Tako je moral Organizacijski štab v naredbi številka 19 z dne 21.5.1944 enote opozoriti, da so prvi zavoji namenjeni le za hujše rane in ne za vsako »banalno poškodbo«¹⁴⁵. Do konca oktobra je imelo Slovensko domobranstvo lastno lekarno v realki, z ogromno količino na različne načine pridobljenega materiala, ki pa so jo morali na Rösenerjev ukaz zapreti. Zdravila in sanitetni material naj bi enote poslej prejemale iz "Centralsanitätslager der Waffen SS"¹⁴⁶. Zdravila iz lekarne bi morali oddati Nemcem, vendar se to ni zgodilo, saj so ob vednosti nemškega glavnega zdravnika zdravila in material skrili pri različnih zasebnikih na terenu, nekaj pa tudi pri domobranskim enotah¹⁴⁷.

¹⁴³ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Pravilnik o hišnih oskrbništvih*. (7. april 1944).

¹⁴⁴ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 2*. (22. januar 1944).

¹⁴⁵ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika organizacijskega štaba številka 19*. (21. maj 1944).

¹⁴⁶ AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 5. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 52*. (12. oktober 1944).

¹⁴⁷ AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta*. Stran 25.

6. USODA DOMOBRANSTVA PO KONCU VOJNE

Že jeseni leta 1944 je stanje na svetovnih bojiščih nakazovalo, da je poraz sil osi neizbežen. Še večje skrbi je protirevolucionarnim silam v Sloveniji povzročalo dejstvo, da predstavlja partizansko gibanje, glede na mednarodno priznanje s strani zahodnih zaveznikov, bodočo oblast v Jugoslaviji. Edino upanje za protirevolucionarni tabor je bila zasedba ozemlja Slovenije s strani Anglo-Američanov. Da bi se to zgodilo, bi morali prikazati Slovenijo kot poseben subjekt znotraj Jugoslavije, ki si zasluži samostojnost. Tako je bil z namenom, da poenoti protirevolucionarne sile, prevzame ilegalno politično vodstvo slovenskega naroda ter nato v primernem trenutku tudi oblast, ustanovljen Narodni odbor (NO) (Mlakar 2003: 454–456). Narodni odbor je januarja 1945 ustanovil SNV (spet!), v katero naj bi vstopili vsi domobranci in pripadniki ostalih (protirevolucionarnih) ilegalnih skupin (četniki, Sokolska legija, Slovenska legija, Narodna legija). SNV naj bi bila del kraljeve jugoslovanske vojske (Kos 1991: 174, 175). Formacija SNV je predvidevala ustanovitev dveh divizij (Ljubljanska in Gorska) ter dveh samostojnih odredov (Primorski in Dravski). Vse je seveda obstajalo le na papirju. Poveljnik SNV je sredi aprila 1945 postal general Ivan Prezelj, SNV pa nekakšna Slovenska armada Jugoslovanske vojske v domovini (Mlakar 2003: 465, 466). Naglo napredovanje jugoslovanskih in sovjetskih enot je odrezalo Prezljeve enote na primorskem od osrednje Slovenije. Od SNV sta tako ostali le še Ljubljanska in Gorska divizija. Jasno je bilo, da se bo treba umakniti iz Ljubljane. Rupnik, ki je bil formalno odrinjen od SNV, je pa še vedno imel močan vpliv nad domobranstvom, je predlagal, da bi si domobranstvo s častnim bojem izbojevalo možnost pogajanj na domačih tleh in s tem čim ugodnejšo kapitulacijo. Njegov načrt je predvideval, da bi se domobranstvo ločilo od Nemcev ter se zbralo na položajih okoli Ljubljane, da bi pridobilo čas za evakuacijo civilnega prebivalstva in za začetek morebitnih pogajanj. Če bi bilo potrebno, bi se umakili v smeri Gorenjske, kjer bi se branili od odseka do odseka (Mikuž 1973b: 55, 56). S tem načrtom ni bilo nič. Domobranci so Ljubljano skupaj z Nemci branili do 8. maja 1945, ko so se nato oboji umaknili v smeri Gorenjske in Koroške. Njihov cilj je bila Avstrijska Koroška. Dvanajstega maja so domobranci dosegli svoj cilj in se predali enotam 5. britanskega korpusa, ki so jih nato namestile v dve taborišči na Vetrinjskem Polju. Tam naj bi bilo nameščenih 12.000 vojakov SNV, poleg njih pa še 6.000 civilistov (Mlakar 2003: 484–487). Pripadnike SNV in civiliste so začeli Angleži kmalu vračati v Jugoslavijo. Mnogo jih je pobegnilo, tisti, ki niso imeli te sreče, pa so večinoma končali v množičnih grobiščih v okolici Celja.

7. PREVERJANJE HIPOTEZ

Po kapitulaciji Italije in italijanske vojske so oddelki MVAC in vaških straž ostali brez zaščite in brez vodstva. Te enote so se tako znašle pod hudim pritiskom partizanske vojske. Nekatere so se sicer poskušale boriti, vendar upor ni bil enoten in koordiniran, zato je partizanska vojska zlahka uničevala osamljene postojanke in oddelke MVAC. Spričo nastale situacije se je večina pripadnikov enot, ki so se uspele izogniti partizanskemu uničenju, zateklo pod okrilje Nemške vojske, ki je okupirala Ljubljansko pokrajino. V Ljubljani je vodstvo protirevolucionarnega tabora pri nemških predstavnikih aktivno lobiralo za ustanovitev nekakšne Slovenske narodne vojske, ki bi se borila proti partizanom. Nemci so bili takšni ideji naklonjeni, saj so hoteli, da bi bila Ljubljanska pokrajina v smislu vzdrževanja čimbolj samozadostna. Domače enote, ki bi nosile glavnino bremena protipartizanskega boja, pa bi tudi razbremenile nemško vojaštvo, ki mu je takrat že primanjkovalo žive sile. Prvo hipotezo: *Slovensko domobranstvo je nastalo kot spontan odziv dela slovenskega naroda na zaznano komunistično nevarnost*, lahko torej zavrnamo. Vzpostavitev Slovenskega domobranstva je bila po eni strani rezultat preračunljivega političnega delovanja protirevolucionarnega tabora, ki mu je v primeru poraza in zmage partizanov grozila izguba oblasti in totalno uničenje, po drugi strani pa potreb nemške okupacijske oblasti po živi sili ter tudi nujnost razrešitve položaja pripadnikov bivših straž, ki bi demobilizirani lahko oblikovali lastne ilegalne enote, ki bi predstavljale nevarnost za nemško oblast.

Slovensko domobranstvo je bilo del sistema nemške policije in SS enot. Dejansko je bilo domobranstvo po organizaciji, oborožitvi in njegovih nalogah bolj podobno vojaški organizaciji. Formalni poveljnik domobranstva je bil višji SS in policijski vodja Erwin Rösener. Slovenska stran si je predstavljala, da bo domobranstvo samostojna slovenska organizacija, ki ji bodo poveljevali slovenski častniki, vendar se to ni zgodilo. Rösener je za vodenje Slovenskega domobranstva ustanovil Vodstveni štab za boj proti banditom, kateremu je bil podrejen slovenski Organizacijski štab, za zvezo med štaboma pa je bil pristojen nemški Organizacijski štab. Dejansko je bil slovenski štab nekakšen odsek nemškega. Slovenski Organizacijski štab, katerega vodja je bil podpolkovnik Krener, je sicer res skrbel za večino potreb pripadnikov domobranstva, vendar ni imel nikakršne pristojnosti za odločanje o operativni uporabi enot. O uporabi enot v boju je tako odločal Vodstveni štab. Na čelu enot Slovenskega domobranstva so bili sprva res slovenski poveljniki, ki pa so jim nato najprej dodali nemške svetovalce, kasneje pa so tudi poveljevanje domobranskim enotam prevzeli

nemški poveljniki. Na podlagi povedanega lahko hipotezo: *Slovensko domobranstvo je bilo pomožna okupatorjeva formacija, ustanovljena za boj proti partizanski vojski ter je bilo v organizacijskem in poveljevalnem smislu samostojno in je samo odločalo o svojem delovanju, zavrnilo*. Slovensko domobranstvo je bilo res pomožna okupatorjeva formacija, ustanovljena za boj proti partizanski vojski, vendar je bilo podrejeno nemškimi oblastem, ki so odločale o njegovi organizaciji in uporabi.

Ob nastanku Slovenskega domobranstva je bilo predvideno, da ga bo oskrbovala nemška okupacijska oblast. Na začetku naj bi domobranstvo financirala in oskrbovala Pokrajinska uprava, vendar ga je dejansko le financirala, medtem ko so za materialno oskrbo ves čas skrbeli predstavniki nemških oblasti. Najprej je bila to nemška vojska, kasneje pa nemška policija in enote SS. Tudi financiranje domobranstva je nato prevzela Uprava nemške policije in SS enot. Čeprav naj bi na papirju nemške oblasti domobrancem zagotavljale popolno oskrbo (od plač, orožja, obleke, sanitetnega materiala) in je bila vsaka samooskrba prepovedana, je do nje prihajalo. V njo je enote in posameznike sililo dejstvo, da je bila oskrba z nemške strani neredna in pomanjkljiva. Posamezniki in tudi cele enote so se zato oskrbovale tudi s pomočjo civilnega prebivalstva. Prihajalo je do raznih zaplemb in krajev, še večkrat pa do odkupov živil in opreme. Opremo in denar so za domobranstvo zbirala tudi razna društva in podporniki. Posredno je domobrance oskrbovala tudi Pokrajinska uprava in sicer preko občin, ki so skrbele za domobrantsko nastanitev. Orožje in material so domobranci pridobivali tudi v bojih s partizani. Vsi ti alternativni viri oskrbovanja so omogočili, da je Slovensko domobranstvo lahko dokaj uspešno delovalo, kajti če bi se domobranstvo zanašalo le na nemško oskrbo, bi to močno zmanjšalo njegovo učinkovitost in bojno moč. Tako lahko hipotezo: *Slovensko domobranstvo je bilo v finančnem in materialnem smislu popolnoma odvisno od nemških zasedbenih sil, ki so domobranstvu zagotavljale vse za uspešno in učinkovito izvajanje oboroženega boja* zavrnilo. Res je, da je nemška oskrba predstavljala največji del vse oskrbe in da brez nje domobranstvo ne bi moglo preživeti, vendar ni bila takšna, kot bi si jo domobranci želeli ter domobrancem ni zagotavljala vseh sredstev za uspešno in učinkovito izvajanje oboroženega boja. Slaba je bila predvsem oskrba s hrano, obleko, obutvijo in strelivom ter orožjem, medtem ko je bilo izplačevanje osebnih dohodkov domobrancem dobro urejeno.

Oskrbe nemških policijskih in SS enot v nalogi sicer nisem posebej obravnaval, so se pa domobranci pogosto pritoževali, da dobijo nemške enote več streliva, imajo boljšo oborožitev in opremo in boljšo prehrano. Vse naštetu je porazno vplivalo na moralo domobrancev, saj so se počutili kot drugorazredni vojaki. To je prišlo še posebej do izraza pri mešanih slovensko-

nemških enotah oziroma pri skupnem nastopanju v vojaških akcijah. Domobranci niso razumeli, zakaj so za enako delo veliko slabše opremljeni. Ko je bilo domobranstvo vzpostavljeno, so nekateri iluzorno pričakovali, da bo oboroženo in opremljeno podobno kot nemške enote, se pravi z kakovostnim nemškim orožjem. Do tega ni prišlo, saj so bili domobranci oboroženi z zaplenjenim italijanskim orožjem, mnogi tudi še z orožjem, ki so ga v domobranstvo prinesli iz enot MVAC. Posebno poglavje je bilo težko orožje, ki ne le, da so Nemci domobrance z njim zelo slabo oborožili, temveč so jim ga celo odvzemali. Tudi če primerjamo oborožitev nemške čete z domobransko, vidimo, da je imela nemška četa neprimerno več težke oborožitve. Seveda je bilo za takšno stanje krivo tudi dejstvo, da Nemci niso hoteli imeti premočnega domobranstva, saj bi se to lahko nekega dne obrnilo proti njim. Na podlagi ugotovljenega lahko hipotezo *Slovensko domobranstvo je bilo oboroženo s kakovostnim nemškim orožjem in oskrbljeno podobno kot nemške policijske in SS enote*, zavrnemo. Orožje je bilo slabo, rezervnih delov je primanjkovalo, domobranske enote pa so bile v primerjavi z nemškimi drugorazredne, kar se je kazalo tudi pri njihovi oskrbi, ki je bila slabše urejena kot oskrba nemških enot.

8. SKLEP

Če torej povzamem prej povedano, lahko rečem, da so bile domobranske enote slabo oskrbljene s potrebnimi sredstvi za uspešno izvajanje svojih nalog, čeprav je res, da je pri tem prihajalo do velikih razlik med enotami. Izvajanje same oskrbe bi lahko razdelili na tri obdobja. V prvem obdobju, ki je trajalo nekje od jeseni leta 1943 pa do sredine leta 1944, je bila oskrba slabo sistemsko urejena. Bilo je malo formalnih predpisov, ki bi zajemali izvajanje oskrbe. Enote so bile prepuščene same sebi oziroma dobri volji nemških sosednjih enot. Velik del krivde za slabo oskrbo nosijo tudi nenehne reorganizacije enot in podajanje oskrbe od enega nemškega urada do drugega.

Oskrba se je formalizirala nekje sredi leta 1944, ko so bili izdelani vsi predpisi in naloge posameznih inštanc. Kljub temu je oskrba še vedno "škripala" in to predvsem zaradi gore formularjev, ki jih je bilo treba izpolniti ter številnih posrednikov, ki so te formularje pošiljali od enega do drugega, tako da je trajalo mnogo časa, preden je zahteva prišla do pravega naslovnika. Dodatno oviro je pomenila slaba izobraženost enot v administraciji, kar je privedlo do nepopolnih obrazcev, ki seveda niso mogli biti realizirani.

V tretjem obdobju, ki je trajalo nekje od leta sredine leta 1944 pa do konca vojne, bi morala oskrba vsaj teoretično delovati dobro. Začetne težave so bile premagane, oskrba je bila sistemsko urejena, pa tudi četni intendanti in poveljniki so oddajali bolj popolne obrazce. Vendar je nastopila druga težava – pomanjkanje zalog. Nemčija je vojno izgubljala, primanjkovalo je zalog oziroma te niso več prihajale do enot, ki bi jih potrebovale.

Pomanjkanje hrane, orožja in drugih reči je sililo domobrance v iskanje drugih virov oskrbe. Prihajalo je do krajev, zaplembe in samooskrbe, čeprav sta bili prvi dve dejanji kaznivi in samooskrba sporna. Cvetela je črna borza, predvsem na območjih, kjer je med domobranci in okoliškim prebivalstvom vladalo sožitje. Tako so domobranci pri kmetih kupovali razna živila in blago ter to potem prodajali v večjih mestih. Pri oskrbi je prihajalo do velikih razlik med posameznimi enotami. Ponekod so bili lačni, spet drugje pa so živeli v obilju. Mnogo je bilo odvisno od poveljnikov enot in vzdrževanja discipline. Velikokrat se je namreč dogajalo, da se je moštvo pritoževalo zaradi slabe prehrane, čeprav so ves svoj prosti čas in denar namenili za pijančevanje. Vse prevečkrat so se domobranci v smislu oskrbe in oborožitve primerjali z nemškimi enotami in bili potem poparjeni ob spoznanju, kako so le-te bolj oborožene, imajo boljšo hrano itd., na drugi strani pa so pozabljali, da se njihovemu sovražniku – partizanom, ne godi nič bolje oziroma še slabše. Tudi med samimi enotami ni bilo prave solidarnosti in

dogajalo se je, da so nekatere enote imele presežke materiala, medtem ko je njihovim sosednjim enotam, le-tega primanjkovalo. Velik del krivde za slabo oskrbo je treba pripisati tudi Organizacijskemu štabu, ki je bil preveč podrejen Nemcem ter dostikrat ni bil seznanjen z dejanskim stanjem na terenu, saj so se vsi višji častniki raje zadrževali v Ljubljani, pri tem pa uporabljali razna opravičila, zakaj ne morejo iti k enotam. Dosti so naredile tudi kakšne osebne zamere in boj za prestiž. Tako na primer v Izjavi Peterlin Ernesta, ki jo je dal na povojnem zaslišanju, na strani 19, piše, da je od generala Rupnika »vsak nemški podnarednik lahko dobil vse, za domobranstvo pa ni dal niti najpreprostejšega«. Koliko je pri teh besedah resnice, ne vemo, gotovo pa so obstajala trenja med Rupnikom na eni strani, nekaterimi oficirji na drugi ter veljaki SLS ter Slovenske zaveze na tretji, pri čemer so si vsi lastili domobranstvo in je vsak hotel imeti v njem odločilen vpliv. Čeprav vemo, da se je domobranstvo oskrbovalo tudi iz drugih virov (Slovenska legija, posamezniki), ne moremo reči, za kakšne vsote ali količine je dejansko šlo. Odnos med domobranstvom in civilno upravo je bil toplo-hladen. Bili so primeri, ko je prihajalo do odličnega sodelovanja med obema organizacijama, pa tudi do poseganja enih v prisojnosti drugih in obratno. Gotovo so levji delež slabe oskrbe nosile nemške oblasti na čelu z generalom Rösenerjem, ki si ni močnega domobranstva nikoli želel in je bil izjemno nezaupljiv do častnikov v organizacijskem štabu, ki naj bi bili tam predvsem zaradi "bodočih nalog". Do Rösenerja je kritičen tudi Peterlin v svoji Izjavi, ki na strani 7 pravi, da je mesečni račun samo za Rösenerjevo pijačo znašal 850.000 lir, medtem ko je vsako zahtevo domobrancev za še tako neznatna sredstva trikrat pregledal in je morala biti docela upravičena.

Kakorkoli že, upam, da sem z dejstvi in ne z moralnimi sodbami pokazal, kakšna je bila oskrba Slovenskega domobranstva in nakazal pot vsem nadaljnjim raziskovalcem tega področja. Led je prebit.

9. SEZNAM LITERATURE

9.1 Monografske publikacije in zborniki

1. Ahačič, Draga (1992): *Osvobodilna ali državljanska vojna?* Ljubljana: Cankarjeva založba.
2. Čepič, Zdenko, Tone Ferenc, Aleš Gabrič, Bojan Godeša, Boris Mlakar, Dušan Nećak, Jože Prinčič, Janko Prunk, Božo Repe, Anka Vidovič-Miklavčič, Peter Vodopivec in Milan Ževart (1995): *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929-1955*. Znanstveno poročilo. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
3. Ferenc, Tone (1987): *Ljudska oblast na Slovenskem : 1941-1945. 1, Država v državi*. Ljubljana: Borec: Partizanska knjiga.
4. Godeša, Bojan (2005): Ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda. V Jasna Fischer (ur.), Žarko Lazarević (ur.), Ervin Dolenc (ur.), Jurij Perovšek (ur.), Bojan Godeša (ur.), Zdenko Čepič (ur.) in Aleš Gabrič (ur.): *Slovenska novejša zgodovina I: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 608–615. Ljubljana: Mladinska knjiga.
5. Golob, Franci (1999): Dnevnik domobranca. V Monika Kokalj Kočever (ur.): *Mati, domovina, Bog*, 98–115. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
6. Griesser-Pečar, Tamara (2004): *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
7. Grizold, Anton (1999): *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve. Visoka policijsko-varnostna šola.
8. Guštin, Damijan (2005): Razmah partizanske vojske spomladi 1942. V Jasna Fischer (ur.), Žarko Lazarević (ur.), Ervin Dolenc (ur.), Jurij Perovšek (ur.), Bojan Godeša (ur.), Zdenko Čepič (ur.) in Aleš Gabrič (ur.): *Slovenska novejša zgodovina I: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 608–615. Ljubljana: Mladinska knjiga.
9. Kladnik, Tomaž (2006): *Slovenska partizanska in domobranska vojska: od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne*. Ljubljana: Defensor d.o.o.
10. Klanjšček, Zdravko, Tone Ferenc, Ivan Ferlež, Metod Mikuž, Jože Novak, Miroslav Stepančič, Alenka Nedog in Miroslav Stiplovšek (1976): *Narodnoosvobodilna vojna na slovenskem 1941-1945*. Ljubljana: Vojaški zgodovinski inštitut Jugoslovanske Ljudske Armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

11. Klanjšček, Zdravko (1982): *Oris narodnoosvobodilne vojne na slovenskem 1941-1945*. Ljubljana: Založba Jaroslav Skrušny.
12. Kojadin, Martin (2005): *Analiza izobraževanja in usposabljanja na področju logistike v Slovenski vojski*. Specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. Kokalj Kočever, Monika, ur. (1999): *Mati, domovina, Bog*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
14. Kos, Stane (1991): *Stalinistična revolucija na slovenskem 1941-1945. II. Del*. Buenos Aires: samozaložba.
15. Logožar, Klavdij (2004): *Poslovna logistika: elementi in podsistemi*. Ljubljana: GV izobraževanje.
16. Lubi, Darko (2005): *Teorija strategije*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Mahmutović, Jasmin (2003): *Četništvo na Slovenskem 1941-1945 kot vojaška formacija*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede .
18. Martinčič, Vanja (1999): Ramo ob rami. V Monika Kokalj Kočever (ur.): *Mati, domovina Bog*, 42–84. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
19. Mikuž, Metod (1960): *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. 1. Knjiga. Ljubljana: Cankarjeva založba.
20. Mikuž, Metod (1961): *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. 2. Knjiga. Ljubljana: Cankarjeva založba.
21. Mikuž, Metod (1973): *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. 3. Knjiga. Ljubljana: Cankarjeva založba.
22. Mikuž, Metod (1973a): *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. 4. Knjiga. Ljubljana: Cankarjeva založba.
23. Mikuž, Metod (1973b): *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*. 5. Knjiga. Ljubljana: Cankarjeva založba.
24. Mlakar, Boris (1999): Vaške straže ter prostovoljna protikomunistična milica. V Monika Kokalj Kočever (ur.): *Mati, domovina, Bog*, 8–11. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine.
25. Mlakar, Boris (2003): *Slovensko domobranstvo 1943-1945: Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica.
26. Mlakar, Boris (2005): Slovenski »meščanski« politični tabor in okupacija. V Jasna Fischer (ur.), Žarko Lazarević (ur.), Ervin Dolenc (ur.), Jurij Perovšek (ur.), Bojan Godeša

- (ur.), Zdenko Čepič (ur.) in Aleš Gabrič (ur.): *Slovenska novejša zgodovina I: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 601–605. Ljubljana: Mladinska knjiga.
27. Mlakar, Boris (2005a): Začetki oboroženih oddelkov protirevolucionarnega tabora v Ljubljanski pokrajini. V Jasna Fischer (ur.), Žarko Lazarevič (ur.), Ervin Dolenc (ur.), Jurij Perovšek (ur.), Bojan Godeša (ur.), Zdenko Čepič (ur.) in Aleš Gabrič (ur.): *Slovenska novejša zgodovina I: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*, 656–661. Ljubljana: Mladinska knjiga.
28. Prebilič, Vladimir (2006): *Vojaška logistika: teorija in zgodovina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. Švanjcer, Janez J. (1995): *Vojaška zgodovina*. Skripta. Ljubljana: Center vojaških šol MORS.
30. Tomc, Gregor in Doroteja Lešnik (1995): *Rdeče in črno: Slovensko partizanstvo in domobranstvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
31. Verbič, Marko (2007): *Sistem logistike po vstopu Slovenije v Nato*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Weber, Tomaž (1994): *Šolski zgodovinski atlas*. Ljubljana: DZS d.d.
33. Wenborn, Neil (1993): *Kronika 20. stoletja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
34. Žabkar, Anton (2003): *Sodobni oborožitveni sistemi*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Žebot, Ciril (1990): *Neminljiva Slovenija*. Ljubljana: Magellan d.o.o.
36. Žlebnik, Aleš (2007): *Strateško načrtovanje in izvajanje oskrbe enot NOV in POS v Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede .

9.2 Enciklopedije, slovarji in leksikoni

37. Dupuy, Trevor N., Kurt Johnson in Grace P. Hayes (1986): *Dictionary of military terms*. New York: The H.W. Wilson Company.
38. Gažević, Nikola, ur. (1972): *Vojna enciklopedija: Druga izdaja*. Knjiga 4. Beograd: Redakcija Vojne Enciklopedije.
39. Gažević, Nikola, ur. (1972a): *Vojna enciklopedija: Druga izdaja*. Knjiga 8. Beograd: Redakcija Vojne Enciklopedije.

40. Jakopin, Primož, Ivanka Kozlevčar, Ada Vidovič-Muha, Joža Meze, Viktor Majdič, Marta Silvester, Zvonka Leder, Tomo Korošec, Jela Jenčič in Nastja Vojnovič (1994): *Slovar Slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
41. Pogačnik, Aleš, ur. (2006): *Veliki splošni leksikon*. 10. knjiga. Ljubljana: DZS d.d.
42. Pogačnik, Aleš, ur. (2006a): *Veliki splošni leksikon*. 17. knjiga. Ljubljana: DZS d.d.
43. Snoj, Jože, ur. in Franček Škafar, ur. (1976): *Mala Splošna Enciklopedija*. Tretja knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
44. Tavzes, Miloš (2002): *Veliki slovar Tujk*. 1. izdaja, 1. natis. Ljubljana: Cankarjeva založba.

9.3 Arhivski viri

9.3.1 AS 1877 fond SD

45. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 24*. (14. december 1943).
46. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11*. (18. november 1943).
47. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 10*. (14. december 1943).
48. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 7*. (31. januar 1944).
49. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 20*. (6. junij 1944).
50. AS 1877 fond SD tehnična enota 1/16 mapa 1. *Kazen za narednika Bonča Viktor*. (31. januar 1944).
51. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 4853*. (21. avgust 1944).
52. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 4. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1480*. (6. marec 1944).
53. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 4. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1196*. (19. januar 1944).

54. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3668.* (29. december 1943).
55. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 4. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba.* (19. januar 1944).
56. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Povelje za oskrbovanje z municijo.* (29. april 1944).
57. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3209.* (24. maj 1944).
58. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 5543.* (13. oktober 1944).
59. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3384.* (2. junij 1944).
60. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 2. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 34.* (13. marec 1944).
61. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 1223.* (25. februar 1944).
62. AS 1877 fond SD tehnična enota 2/17 mapa 3. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 925.* (11. februar 1944).
63. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 3. *Shema sestave organizacijskega štaba.* (Brez datuma).
64. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Začasna formacija domobranske čete v Ljubljanski pokrajini.* (Brez datuma).
65. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3231.* (25. maj 1944).
66. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 4061.* (5. julij 1944).
67. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/18 mapa 1. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3989.* (3. julij 1944).
68. AS 1877 tehnična enota 3/18 mapa 4. *Naredba Poveljnika 1. bojne skupine številka 784.* (28. januar 1944).
69. AS 1877 fond SD tehnična enota 3/19 mapa 4. *Odredba Poveljnika 1. bojne skupine.* (28. januar 1944).
70. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 5. *Dopis Domobranskega voda Ježica.* (26. oktober 1943).

71. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Tabela osebnih prejemkov.* (4. november 1943).
72. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. *Poveljniku čete.* (29. januar 1944).
73. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Dopis intendantskega odseka enotam številka 193.* (16. avgust 1944).
74. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 2. *Vrnitev orožja.* (14. februar 1944).
75. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 1. *Org štab SD komandantu 1. čete* (4. november 1943).
76. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 147.* (25. avgust 1944).
77. AS 1877 fond SD tehnična enota 4/19 mapa 3. *Trebovanje municije-postopek.* (1944).
78. AS 1877 fond SD tehnična enota 5/20 mapa 1. *Seznam prispevkov za Podporni fond.* (30. oktober 1944).
79. AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 2. *Plačilni izkaz 12. čete za junij 1944.*
80. AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 1. *Plačilni izkaz 12. čete za junij 1944 A.*
81. AS 1877 fond SD tehnična enota 25/46 mapa 2. *Seznam orožja Domobranskega voda Ježica.* (November 1943).
82. AS 1877 fond SD tehnična enota 25/47 mapa 5. *Poročilo domobranskega voda Ježica.* (13. november 1943).
83. AS 1877 fond SD tehnična enota 25/47 mapa 5. *Potrdilo o prejemu čevljev.* (20. november 1943).
84. AS 1877 fond SD tehnična enota 33/62 mapa 1. *Plačilni izkaz 112. čete za december 1944.*
85. AS 1877 fond SD tehnična enota 33/62 mapa 1. *Prejem opreme Gornik Franca od 21.4.1944 do 11.1.1945.*
86. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Peterlinova skica štaba.* (Brez datuma).
87. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Česa se partizani najbolj boje.* (December 1943).
88. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Povelje komandanta Slovenskega domobranstva.* (25. september 1943).
89. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Naredba o ustanovitvi Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini.* (Brez datuma).
90. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Skica poveljstva slovenskega domobranstva.* (Brez datuma).

91. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Prošnja inšpektorja Slovenskega domobranstva*. (Brez datuma).
92. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 1. *Predračun Slovenskega domobranstva do konca leta 1943*. (Brez datuma).
93. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Pismo stotnika Rupnika očetu*. (24. november 1943).
94. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Obrazec za Fürsorgeoffizierja*. (Brez datuma).
95. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba*. (19. april 1944).
96. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Navodilo Fürsorgeoffizierja*. (1. februar 1945).
97. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Naročilo za izplačilo denarja*. (1. maj 1944).
98. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Naredba o zasedbi mesta Kočevje*. (31. oktober 1943).
99. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 2. *Povelje stotnika Schumacherja*. (22. november 1943).
100. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Odredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 7691*. (1. april 1944).
101. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Finančnemu oddelku*. (1. maj 1944).
102. AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 3. *Stanje partizanstva v Ljubljanski pokrajini*. (1. avgust 1944).
103. AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 2. *Odnos Slovenske policije do domobranstva*. (1943).
104. AS 1877 fond SD tehnična enota 43/278 mapa 3. *Predpisi stražarjem za bunkerski pas okoli Ljubljane*. (Brez datuma).
105. AS 1877 fond SD tehnična enota 43/279 mapa 4. *Spominski list I. Častniškega in II. Podčastniškega tečaja SD*. 15. 11.1944-15.3.1945
106. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 20*. (6. junij 1944).
107. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11*. (4. maj 1944).

108. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 16.* (7. januar 1944).
109. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/294 mapa 6. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 11.* (24. februar 1945).
110. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 6. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 3.* (12. januar 1945).
111. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega številka 30.* 18.7.1944
112. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Pravilnik o hišnih oskrbništvih.* (7. april 1944).
113. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 2.* (22. januar 1944).
114. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 4. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 19.* (21. maj 1944).
115. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 5. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 52.* (12. oktober 1944).
116. AS 1877 fond SD tehnična enota 56/293 mapa 5. *Naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 68.* (7. december 1944).
117. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 3. *Naredba Vuka Rupnika.* (13. november 1943).
118. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Poročilo o stanju orožja in municije na dan 15. maja 1944.*
119. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 3. *Potrdilo poveljnika III. čete.* (29. oktober 1943).
120. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 5. *Naredba o izplačevanju prejemkov.* (29. oktober 1943).
121. AS 1877 fond SD tehnična enota 60 mapa 2. *Seznam municije.* (29. maj 1944).
122. AS 1877 fond SD tehnična enota 60 mapa 2. *Potrošnja streliva od 10.3-4.4. 1944*
123. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Einnahmebescheinigung.* (2. maj 1944).
124. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Einnahmebescheinigung.* (15. april 1944).
125. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Seznam.* (29. marec 1944).
126. AS 1877 fond SD tehnična enota 60/298 mapa 2. *Seznam 3. čete.* (November 1943).

127. AS 1877 fond SD tehnična enota 40/274 mapa 3. *Zaupna naredba Poveljnika Organizacijskega štaba številka 546.* (1. marec 1945).

9.3.2 AS 1851 fond GŠ NOV in POS

128. AS 1851 GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Podatki o četništvu v Sloveniji.* (1945).

129. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Splošni podatki o Ljubljani.* (Brez datuma).

130. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Politične osnove Bele garde.* brez datuma

131. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Slovensko Domobranstvo.* (Brez datuma).

132. AS 1871 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 1. *Poročilo o sestavi domobranskega pokretenga bataljona.* (1. oktober 1944).

133. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 65 mapa 2. *Formacija nemške vojske.* (Brez datuma).

134. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 74 mapa 1. *Teritorialna vojaška razdelitev slovenskih pokrajin.* (Brez datuma).

135. AS 1851 fond GŠ NOV in POS tehnična enota 78 mapa 2. *Udar v partizanskih vrstah.* (20. april 1944).

136. AS 1851 fond GŠ NOV in POS 65 tehnična enota 65 mapa 2. *Poročilo o sovražnikovih enotah.* (Brez datuma).

9.3.3 1827 fond KUZOP

137. AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Peterlin Ernesta.*

138. AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Vizjak Milka.*

139. AS 1827 fond KUZOP tehnična enota 77. *Izjava Rösner Erwina.*

9.3.4 AS 1876 fond PVZ

140. AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1/69 mapa 1. *Dopis Vodstvenega štaba*. (31. januar 1944).
141. AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1/69 mapa 2. *Odredba Šefa pokrajinske uprave v Ljubljani*. (28. oktober 1943).
142. AS 1876 fond PVZ tehnična enota 1/69 mapa 2. *Odredba Šefa pokrajinske uprave*. (29. oktober 1943).

9.3.5 AS 1897 fond Šef PU v LJ, S

143. AS 1897 fond Šef PU v L, S tehnična enota 1 mapa 1. *Dopis oskrbovalnega častnika SS*. (28. oktober 1944).

9.4 Časopisni članki

144. Ban in Narodni svet (1941): Slovenci in Ljubljjančani. *Slovenec* LXIX (85a), 1.
145. Mussolini, Benito (1941): Nova ustava za Ljubljansko provincijo. *Slovenec* LXIX(104a), 1.
146. Neznani avtor (1943): Ljubljana je s cvetjem sprejela domobrance. *Slovenec* LXXI(278), 2.
147. Neznani avtor (1943a): Domobranci na pohodu po ljubljanskih ulicah. *Slovenec* LXXI(283), 2.
148. Neznani avtor (1944): Slovenski vojak-domobranec. *Slovenec* LXXII(9), 2.
149. Neznani avtor (1944a): Črni domobranci-naši tankovci. *Slovenec* LXXII(225), 2.
150. Poveljstvo slovenskih domobrancev (1943): Poziv za ustanovitev Slovenske domobranske legije. *Slovenec* LXXI(216), 1.
151. Raapke, Wilhelm (1943): Slovenci, Slowenien! *Slovenec* LXXI(207), 1.
152. Rainer, Friderich (1943): Slovenci in Slovenke. *Slovenec* LXXI(215), 1.
153. Rainer, Friderich (1944): Naredba o vzpostavitvi domobranskih oddelkov na operacijskem ozemlju »Jadransko primorje«. *Slovenec* LXXII(1), 2.
154. Rainer, Friderich (1944a): Naredba o obvezni vojni službi. *Slovenec* LXXII(1), 2.

9.5 Internetni viri

155. Elementum (2008): *Cene zlata*.

Dostopno na <http://www.elementum.si/cene.php> (30. maj 2008).

156. Feldgrau (2008): *German SS troups*.

Dostopno na <http://www.feldgrau.com/ss.html> (30. maj 2008).

157. Slovenska vojska (2008): *Plače vojakov*.

Dostopno na <http://www.slovenskavojska.si/opk/vojak/placila.htm> (30. maj 2008).

158. Wikipedija (2008): *Ljubljanska pokrajina*.

Dostopno na http://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljanska_pokrajina (30. maj 2008).